

*NY. Csedi István*  
3.86

# A BOLGÁROK FÖLDJÉN

UTIRAJZOK



IRTA  
**ECSEDI ISTVÁN**



A RAJZOKAT  
CSIKÓS TÓTH ANDRÁS  
KÉSZITETTE



DEBRECEN, 1929  
KAPHATÓ A MÉLIUSZ KÖNYVKERESKEDÉSBNÉ  
DEBRECENBEN

REV '2006

7 51  
— 936 10.

RJ

199



A SZERZŐ TULAJDONA

## Előszó.

A világháború és a forradalmak után újra a hazai föld és néprajz kutatásához fogtam. Ebbe a munkámba belekapcsoltam a magyarral rokon népek életmódjának tanulmányozását.

Első útam Bulgáriába vezetett, hol két ízben töltöttem hosszabb időt. Ezt az időt felhasználtam a szép ország és a derék bolgár nép tanulmányozására. E tanulmányomban nagyon sok hasonló vonást fedeztem fel a magyar és a bolgár, sőt a török nép életmódja között.

Ezeket a megfigyeléseket foglaltam össze ebben a kis könyvben. Nem száraz ethnografiai adatként írtam meg, hanem az élmények, útirajzok könnyed formájában. Olvashatja gyermek és felnőtt. Megérti, tanulhat belőle és szórakozik is.

Tanulmányútamban nagy segítségemre volt dr. Fehér Géza egyetemi magántanár kollegám, aki évek óta él és dolgozik Bulgáriában és akinek irányomban tanusított szíves fáradozásáért ezúton mondok köszönetet.

Hogy könyvem sok nehézség után végre elkészült, azt a Tiszántúli Könyv- és Lapkiadó vállalat megértő igazgatójának köszönöm meg.

Dieséret illeti a fenti vállalat einkografiai műintézetét, mely a könyvben levő szép kliséket készítette.



## A megáradt Dunán Bulgária felé.

1926 augusztus havát írnak.

A felső Duna árvizhulláma rohamosan közeledett Budapest felé. A déli 12 óraker induló mohácsi hajót még nagy közönség zsebkendő lobogtatással bocsátotta útjára. Az Erzsébet-híd mellett szárazlábbal állottunk, jártunk. A nagy hajó felverte a Duna medrét színültig megtöltő szennyes hullámokat.

Délután az express-hajót vártuk. Már csak a karesú hidfőnél állhattunk. A Duna kilépett medréről s lassan alámerítette a forgalmas kikötőt.

Az árvíz árúban nem tett kárt. A kikötőparancsnokság éber figyelme az áradás hírére napokkal ezelőtt felhordatta az árúkat a felső rakpartra. Most csak a könnyű árúkat hordatja nagy sebbel-lobbal felfelé.

A jó pesti népek új látnivalót nyújtott a rohanó Duna. — Ezrek és ezrek a parton. Nézik a vizet. Magyaráznak, néznek. A Duna-korzó ragyogó publikuma is megáll egy pillanatra. A Dunát nézi. A villamos utasa mind az ablaknál. A Dunát nézi. A kis propeller büszkén jár a vizek hátán. Elviszi az utast, csak tudjon belemenni a hajóba!

Lent a legfelső lépcsőkön új élet pezseg. Az emberek, férfiak és nők lehúzzák cipőiket. Leülnek a száraz lépcsőre. Áztatják lábaikat. Közben esznek. Legtöbb olcsó gyümölcsöt: körtét, szilvát eszik.

A nagy, emeletes palotákból kutyákat vezetnek pórázon. A felső lépcsőn eleresztik, beusztatják a rohanó Dunába. Úszik, lubickol a kutya. A kis pinesit bedobják a vízbe. Nem szeret fürödni. Szűköl, vonít. Partra úszik. Elszalad. Félti az életét.

A kikötőparancsnokság deszkahidat rak a vízre. Az utasok óvatosan, de elmerülés nélkül közlekednek.

A bécsi hajó egy órát késett e napon, az árvíz ugyanennyit sietett. Hajónk neve szép: „Héliosz.“

En a parton várok. Barátom és útítársam, Neudert István joghallgató pontosan érkezik. Meglátja a kiöntést, kissé meghökken.

— Se baj! — bátorítom — még könnyebben és hamarabb eljutunk Bulgáriába!

— Váltunk jegyet!

Már délelőtt érdeklődtem a jegy iránt. A jegy ára bolgár pénzben, levában van kiírva. Egész délelőtt kerestem a bolgárok pénzét és csak 2300 levát tudtam összehajtani. Most boldogan nyújtom át a pénztárnoknak az ezer levást.

— Levát nem fogadok el! — mondja a pénztáros ismert nyerseséggel.

— Hogyan? hiszen a menetjegy ára épen levában van kiírva.

— Sajnálom — folytatja szelídebb fölényvel, de a bolgár kormánytól szigorú utasítást kaptunk, hogy a levát ne fogadjuk el, mert sok köztük a hamis.

Szép biztatás, gondolkod leváimra. Három darab alumínium 2 levásomat nem is merem mutatni. Attól félek, hogy pénzhamisítás gyanujába esek. Szomorúan nézegetem leváimat. — Némi reményt ad az a körülmény, hogy a pénzt Budapest legnagyobb bankjaiból vettem, hol a csalás és tudatlanság teljesen kizárt.

A jegypénztárnál nem lehet soká gondolkozni. Magyar pénzen váltottam jegyet Budapesttől Ruszesukig egy II. osztályú helyet, mert III. hely nem volt.

Hálóhelyet is ajánlanak.

— Uram, nem aludni jöttem én a Dunára! — háritom el magamtól a kényelmet.

Utítársam erősen kifogásolja, hogy nem I. osztályon utazunk.

— Barátom, jegyezd meg jól — az ethnografus sohasem utazik I. osztályon. Ott nem tanul semmit.

— Jó, jó uram! — de a kényelem?!

— Ha a kényelmet nézném, nem jöttem volna erre a hosszú útra. Vagy otthon maradtam volna, vagy Osztenkébe mennék nyaralni.

Barátom jót nevet. Nem kutatom derültsége okát. Hanem végignézek egyszerű turista öltözetemen.

— Hát Osztenkébe való vagyok én?! — felelek kérdeve.

— Nem, uram! épen ezt nevetem!

Jegyünk van. Még egyszer szétnézünk a zúgó forgatagban, hogy elbúcsúzzunk a magyar főváros, elegáns, népes korzójától.

Távolban feltűnik a „Héliosz“ hatalmas alakja. Alig tud átbújni a Lánchíd alatt, büszke fejét mélyen lehajtja. Magas a Duna vize.

— Le a kikötőbe!

— Sietünk. A hajóval együtt érkezünk meg. Kár volt sietni. Rengeteg utas száll ki. Az útlevel és vámvizsgálat lassú. Még ez vége nem megy, egyetlen utast sem eresztenek a hajóra.

Az a közmondásos keleti kényelem már itt érezhető. Az útlevelet egy fiatal úr vizsgálja és bélyegzi. Szemben ül vele barátónője és ezt közben szórakoztatja. Segít a nőnek a kereszt-rejtvények megfejtésében.

Az utasok egymáshátán szoronganak. Nyomják egymást és melegszenek. Türelmetlenek. Nem szólnak. A várakozás súlyos perceiben a protekciós pesti hordárok óriási kofferekkal meg-megmoncsolják őket. Aki útlevélre végre kézhez kapja, nagyot sçahtj, áttöri magát a többiekén és megy.

Háromnegyed kilenc óra. A „Heliosz“-on harmadikat cseppet a matröz. Mi a karfához dölve nézzük a kikötőt. A matrözök felszedik a horgonyt, eleresztik a drótkötelet. A „Heliosz“ indul. A közönség kendőt lobogtat. Búcsúzik.

Az út jó. Az este szép. Budapest tündérien ragyog. Az expressz-hajó rohan. A vizen óriási fekete árnyékok vet.

A nagy hajó gyorsan fut ki Európa legszebb esti kikötőjéből, Budapestről. Páratlan szép az esti pesti Dunapart. Ezer fénylő lámpa kíséri a távozót. Elkíséri messze, nagyon messze.

Mikor már nem éri-többé fényével, belefekszik a nagy Dunába és így követi a hajót tovább.

A hajó halad. Sötétzöld partok, sűrű erdők barna árnyékai csaknem a hajóig érnek. Az expresszhajó a vizen óriási fekete árnyékokot vet.

A Hold most született újjá. A kised még soká alszik. Csak hajnalra tűnik fel kiesiny karéja rövid félórára.

A csillagok nagyon árvaik nélküle. Csupán az esthajnali csillag vezeti az éjjeli hajót. A vízben hosszan elnyúlik. Megtört sugarai folyton az orra előtt húzódnak a Duna gyors vizen. A hajó kormányosa a szép tejutat figyeli. Ez is jó most.

A Duna óriási. Ártere tele van vízzel. A nagy vizen könnyen el lehet tévedni. Kormányosunk biztos kézzel vezeti a sötét hajót. A hajó parancsnoka néha megreflektorozza a parti füzeseket. Ragyogó fényárban úszik a sötét víz, a zöld füzes. Kísértetiesen repkednek az éjjeli madarak, rovarok. Megijedtek. — A fény csak pár percig tart. Újra sötétség borul a vízre és utasaira.

Hajó tülköl. Vezérlámpái mutatják büszke fejét. Velünk jön szemben. Hajónk visszatülköl. Tér. Elrohan a lassú teherhajó mellett.

Szétnézünk a hajón. Soha ennyi utas még nem utazott a Helioszon, mint ezen a napon. Kelet összes néprajzi érdekességei mellett ott van a nyugat legmozgékonyabb és legvállalkozóbb népe: a német.

A német diákok 3—6-os csoportokban, könnyű cserkészöltözeten, jó teli hátizsákkal, vidám jókedvvel jönnek keletre.

A fiatal bolgár deákok nótáznak. Táncolnak is. Éjfélre jár. A fiastyúk feljött, a Göncöl megfordult. A nóta elhallgat. Az emberek aludni térnek. A szellő hűs. A hajón minden esendek. A hajó óriási karjai dolgoznak. Forgatják a nagy kerekeket. A víz zubog. A hullám esapódik. A hajóóriás nyög. A lapátok kísértetiesen dobolnak. Hosszú vízvonalak kísérik útunkat.

Mi némán nézünk a misztikus éjszakába...  
Reggel jókor Mohácson szelünk. A hajó egy iramban tette meg az utat estétől reggelig. Nagy iram volt. Piheg a

nagy hajó. Kirakjuk az útlevél nélküli utasokat. Nagy deszkákat raknak a kazán körül. A targoncások türelmetlenül várnak. Férfi, nő, fiú és leány egymásután. Rohannak egyenkint egy-egy talicska szénnel. Kiöntik, fordulnak. Fent gyorsan lapátolnak. Újra lerohannak. Gyorsan jönnek az üres targoncával. — A hajó embere egy pléhjegyet nyom a markukba, minden targonca után. Ők a tágas kötényzsebbe vetik. És rohannak, hogy többre érjenek...

Másfél óra és kész. A hajó gyomra tele jó magyar barnaszénnel. A Pécs környéki hegyek termették. Szép fényesre moszták, hogy az óriási jármű el ne rontsa a gyomrát. Kilométer-hosszan húzódnak a Duna partján a szénhegyek. Mi egy kis részét visszük magunkkal messze Bulgáriába.

A hajó hamar eléri a trianoni határt. Szerb vizeken halad. Szívünk elfogul. Bámulunk a vizitávolba, de nem tudjuk, mit.

A hajón már szerb finác van. Előbújik rejtekhelyéről és sétál az utasok közt. Szerbül beszél. Nem értem. Nem is érdekel. A szerb utasok mutatják útleveleiket. Ő fontoskodva nézegeti.

Új érdekesség. A vitorlás kabinja mellett egy ajtó kinyílik. Tagbaszakadt erősen barna ember jelenik meg. Fején fez, többi ruhája európai. Nagyot ásít. Munkához fog. A kabin oldalához tűzhely van erősítve. A tűzhelyen faszen izzik. A nagy fekete ember megpiszkálja. Cigaretára gyújt.

Parányi fiú bújik elő a háttérből. Kicsi piros fez jól áll jóképu fején. Jár-ke az utasok közt.

— Káva, molim!... (kávét! kérem!) — fordul mindenkihez. A káva török szó, a molim bulgár. Az adakalei török fiú így keveri össze a szavakat.

A vendégek rendelnek. Hajnali órákban jólesik a meleg-kávé.

Ali, így hívja atyja a fiút, kiáltja be a kis szobába „bir kávé“ (egy kávét), vagy „iki kávé“ (két kávét), Musztafa atya pedig főzi szüntelenül a török kávét.

Odamegyek. Megnézem, hogy főzi. Megkérdem, mit tesz bele. A török elmondja: kávé, leblebi (pótkávé) és cukor. Erre forró vizet ereszt, a parázson felforrálja és tölti a findzába.

Ali szalad a forró kávéval, mint a hivatásos pincér, vékony hangján kiáltja: molim!... káva molim!...

A hajómalmok lassan kepelnek. Nekik is van mit örölni. Koránkelő molnárok üdvözlik a hajót. Büszkén szalad el mellettük. A hajó árbocain már szerb zászló leng. A Duna nemzetközi, de a szerbek megkívánják, hogy zászlójuk ki legyen tűzve.

A Duna nem fér a medrében. Apatinnál a gátat átszakította. Kilépett medréből. Artengerben a búzatermő lábska. A kiöntés vége nem látszik. Az új tengerben a tanyák bedőlve hevernek. Csak a fedelük látszik. Vízben rothad el a vetés. Itt halásznak a gémeek, száresák. Csak a kútágas jelzi, hogy itt egy virágzó gazdaság ment tönkre. A golya bankdólik felette a kútágas tetején.

A Dráva még tetézte az árvízveszedelmet. Az árvíz nagyobb. A Tisza torkolatát alig találjuk. Talán végkép elveszténünk, ha a titeli löszmagaslat nem mutatná a Tiszát. Itt aztán tenger minden. A fáknak csak koronájuk látszik ki a vízből.

Zimonynál a Száva vize sok kilométerszéles tengert varázsol elő. A közeli házak, a kis rongyos halászkunyhók romokban vannak a piszkos árban.

Trianon átka az, hogy a gazdag Bácska ilyen sorsra jutott. Úgy látszik, könnyebb egy területet elvenni, mint megtartani. Szerbia nincs berendezve fejlett vízi kultúrára. A magyar anyagi és szellemi erejének megfeszítésével Széchenyi óta egy évszázadon keresztül szüntelenül dolgozik a vizek szabályozásán.

Esteledik. Az árvizek világában a meredek partok mentén megpillantjuk Zimonyt. Rögtön a millenáris emlék jut eszembe. Kiálló hegytetőn van. Így tudjuk. Nem látom. Kérdezem. A magyarok nem tudják, az idegenek nem ismerik. Végig vizsgálok minden tornyot. Messziről nem tudom felismerni.

A hajó kiköt. Élénk az élet a kikötőben. A helyi forgalom nagy. Hajónk iránt még nagyobb az érdeklődés. Az éber fináncok között sokan elvonulnak. A hajóhídon egy ember magyarul beszél. Kérdelem tőle az emléket.

— Ehen van niii! — mutat a csinos toronyszerű épületre.

En régen gyanítottam, de nem hittem. A magyaromtól kétszer is megkérdelem. Ő háromszor állítja, hogy a hegy tetetjén az emlék. Örömmel nyugtatom meg aggódó lelkemet:

All még az ezeréves emlék Zimonyban!

Hajónk a belgrádi tágas kikötőbe fordul. A leáldozó Nap talán a mi tiszteletünkre utolsó sugaraival bearanyozza a megnőtt Szerbia fővárosát. Hajónkat Nándorfelhérvár öreg tornyai fogadják. Minden toronyhoz, minden bástyafalhoz a magyar történeti nagyság egy-egy dicső emléke fűződik.

Ezek a roskadozó bástyafalak látták Hunyadi János nagy győzelmeit a törökön. Talán épen az első öreg bástyaszakaszon buzdított Kapaszátrán János. Az ócska nagy toronyból vágta vissza a szerb Dugovics Titusz a félholdas zászlót, hogy megvédje a magyar hazát, a magyar nemzetet!!

Mi most a Kalimegdán?! — Szép fekvésű ócska kaszárnya. De a néhány emeletes ház, a csilingelő villamos, a túlközlő hajók, a rohanó autók nagyvárosias színt adnak a fővárosnak.

A hajó több mint fél éjszakát állott a kikötőben. Ki nem mehettünk. Nem volt szerb vízumunk. De jobb is. Utitársamnak volt átutazó szerb vízuma. Kért egy órai kimenetelt, hogy pár levelezőlapot és kenyeret vehessen. A szerb rendőr egy percre sem engedte ki, mert nem volt rávezetve, hogy ki is szállhat a partra.

— No lásd csak, mi mindent nem tud az ember?!

Nyomorúságos állapot! Hogy mit vétett volna az én becsületes útitársam, ha bevásárol? — Azt döntse el a legközelebbi nagyhatalmi konferencia.

Az este leszáll. A fedélzeten jó hangú dalosok szólamban énekelnek. Verklín kísérik...

A parton is az énekesek raja. Énekelnek s a tambura siralmasan kíséri a mulatókat.

Közeleg az éjjel. A nóta elhallgatott. A nótások a fedélzeten alusznak.

A fűtő már felkelt. Éjjel után 2 óraker indulunk.

A hajó nehezen fordul a tengerré hőt Dunán. Belgrád most bontakozik ki szépen. Festői képet nyújt. Erősen épül. Hajónk elmegy a „Nye bojsze“ öreg vár torony mellett. Üdvözlöm a leltűnt magyar dicsőség e beszédes emlékeit. Meredek part mellett suhanunk el. A vár haloványan pislogó álmos lámpái kísérek.

Réggel van, mikor Szemendria hűstornyú vára feltűnik. A régi Szendrő ez. A magyar dicsőség egy kései maradványa. Igazi nagy török erőd. Paragott kövekből van összerakva. Őrtornyai a várívásra hivatottak. Még sok ép. Némelyik dűledzik. Egy-egy ledőlve fekszik. Óriási négyszöge táborhely volt. A drótkerítés még látszik. A tornyok tetején zöld fű, a mulandóságának biztos előjele.

A Duna partja itt egyhangú és lapos. A szerb halászok költöznek. Gyalog húzzák a Duna ellenében a csónakot. A csónak farán ül egy ember evezővel. Irányítja a csónakot. Az órfá hegyén ott ül a hosszú kötél és ezen húzzák a hajót.

A szerb part emelkedik. A távolban szélmalom tűnik fel. Azt hiszem otthon vagyok. Négy vitorlája lassan cigánykerekkel, tetőfordítója szabályos.

Szerb színre mázolt keményű hajó jön velünk szemben. Egyik oldalán cirill betűkkel, másikon latin betűkkel ez a felírás áll: Novi Sad (Újvidék), a jugoszláv orvosság fejezi ki.

Elérjük Baziást. A Duna összeszorul. A 2,5 kilométeres mederből félkilométeres, később 150 méter széles lesz. A tengersok viz itt felemelkedik; visszafelé foly. Örvénylik. A Klisszurában vagyunk. Ez a völgyoszorulat 130 kilométer hosszú. Európa legnagyobb áttérési völgye.

Az első összeszorulás Galambóc várromjainál van. Itt őrt áll, mint egy tű a Duna medréből a Babagáj. E szírtet a víz törí, zúzza, de áll. Védi a démon és Jókai költészete. A sziklatú mellett hajónk óvatosan halad el. Jobbról megközelíti Galambóc várát. A vár sziklán épült. A romok alja tele barlanggal, melyekben most víz nyelvel. Sejtelmes barlangok ezek. Megközelíteni nehéz és veszélyes. A nép nagyon sok babonát fűz hozzájuk. Fél tőlük, mert azt tartja a néphit, hogy az ártalmas kolumbácsi légy itt kél ki, itt tanýázik s ha kirajzik, tönkre teszi a jószágot.

Mi a magyar hősidőket bálmuljuk benne... Zsigmond király küzd a törökkel. Elétét a hős magyar asszony, Rozgonyi Cecillia menti meg, mikor maga vezetí keresztül a gályát a háborgó Dunán.

Talán ilyen lehetett a Duna, mint most... Szél fodrozza tükrét. A borult ég zöld színt ad a nagy viznek. A meredek par-

tokat fedő erdők sötét gallert a nagy folyónak. Lasslvár par-rányi romjair felépült egy szinten a szép mútt kiser bennünket. Széchenyi utja ez. A nagy államferfit 1834—1837-ig építtette a Duna sziklai kiküvüléseire. Bazisvizi Orsováig vezet, 150 kilo-méter hosszú. A magyar kormányzat Orsovát megmente volt ez ut.

Mióta a gyilkos Trianon elvette fölünk, kevés gondot fordít rá az állam.

Természkó karja itt-ott leomolva. Keskeny szele a Dunába omlott, jóidevül olti paraszt nyarvált szekerével. Messze pozrik utána a jó ut. Szemben virított föl. Mintha a magyar szolga-bíró kocsiátza. A paraszt messze kiter előle. Szalmakalapját alatazon leemeli. Az urak hajonkati nézik, kendőjüket jobog-tatják. Talán magyarok voltak? Széchenyi emléktáblájánál hagynak el őket. Ezt a táblát a Magyar Mémók és Epitessz Egy-let vesette a sziklába a Dunaszabályozás megörökítésére 1893-ben.

Ó-grádzskan kőtnék ki. A hajóhídon egy szép pék szelep fehér kenyereket árul. A hajótol kiépült nem szabad. Ó sompolyog oda és nyujtogatja be a kenyeret, másik markával szedi a pénzt kitéle.

Kollegája szoros balján eladatk árul. „Kibabaja „fazi burek!“ Olyan zsíroslepeny fele tészta ez, túróval tölve. Nem drága. De írka ember vesz egy egész lapnyit. Ki felet, ki negyedét vesz. Ó vigán meléti szűjtel nagy fahsi vágókessel a pléhfedőn. Sokat elad botléle. En nem merek venni, attól félek, hogy ez a meleg zsíroslepszta elrontja a gyomromat. A többiek eszik jó étvágygal. Kézük-zsájuk cuppa zsír!

A szit összezsorol. Az örvény retentetes. Kavargog, habzik a víz. Még est a nagy hajót is megmozgatja. A szik szorosan az uszályozottat jön szembe. Két hajó nem fer el egymás mellét. A mi hajónk észreveszi. Megáll. Hátval. Utat ad a szembejövőnek. Jó, hogy itt találkoztak. Itt kitérhetnek.

A Duna víze újra felemelkedik. Forr, forrong. A Karaván szorosan hajozunk. Jobbkéfelet a szerb parton út nyomait látjuk. Hái út, melyet Trajanus római császár 103-ban építtetett. Nagy mlt volt, mert a szikla meredek és az út belavesve. Tabla áll az út mellét. „Tabula Trajana“ felirat olvasható már messziről. Halványan pedig ez látszik: „Imp. Caesar Divi. Nerva F. Nerva Traianus. Aug. Germ. Pont. Maximus.“

A hajó delünán fél három órákor kikötött Orsovánál. A ki-kötőben látnak az első török nökek. Pékeke ruhában vannak. Hátval. Bámunket várnak. Musztafa is kinéz és kenyeret kírd. Hatol a kint várakozó feleségének. Az oltai finánc félrecsapott katasztolias bepszalieri kalapot visel, félügyel, hogy illeteke-lenek se be, se ki ne jöjjenek.

A hajó szonet és elelmet vesz fel. Indul. Feltnük a rózsat sziget. A da K a l e. Igénytelen török házai a fák árnyékában húzódnak meg. Karcsu minaretje jelzi a kis török szigetét a

széles Dunán. Az óriási török birtadalom utolsó maradványa ez. Embereket, fekéleben öltözött nők kandikálnak ki. Szegény vi-dék. Dohányt termelnek parányi földjén és cigarettát töltenek minden hazbám. Ezt csempészik és árnyják.

A Duna sebes. A hajót repíti. Versenyre kel az oltai par-ton szaladó vonattal. Verejoróvától jön a Vaskapu. Most víz alatt vannak a sztrétek. A vízet táncoltatják 2340 méter hossz-zatt. Most hajónk a 1700 méter hosszú vasbetonszorosatóba fut be. Ez már a szerb part mentén van, de a magyar kormány építette 1890—1896-ig.

Az utolsó roham után megpihen a Duna. Ágya 700—1000 méter széles. Moosaros terraszkó kísérik a román parton; 100—200 méter magas krétakövi hegyek a szerb és a bolgár parton. Egykor volt. Számos római telep romlázdozó ősi falai hirdetik. Legnagyobb ilyen telep volt Severin (Thurn Severin). Az ősi torony még áll, de körülötte már modern házak vannak. Kálitafal a Duna nagyon széles, hol az egyik, hol a ma-sik part dombos. A Duna a dombos szerb parthoz simulva ha-lad. A hegyek vonzó ereje a vízre itt hátraröztötan kintmútható.

A parti kultúra nem egyöntetű. Növendek erdők, rosszul kezelt szőlőtáblák, gabona-, tengerioldék váltakoznak a szerb parton. Szemben a román parton lapos erdős, moosaras síkság a tájkép. A szerb parton hajóalmok kerepelnek. A bolgár partokon nagyobb kultúrát tapasztalunk. Keretek díszlenek egy-más mellett.

Napnyugtakor feltnünk Vidin karcsu meséjét. Sok utas száll a hajóra. A hajórol Vidin emelates hazai jó benyomást tesznek. Dinnyes asszony jön a hajóhídra. Óriási dínyét ad 20 levért. Nem tudjuk megenni. Vendéget hívnak rá. Jó volt nagyon a sargadány.

Hordárok jönnek. Két nyelven ajánlják szolgáltatálat: „hamal i Molja i...“ (Horvár i kérem!) Az egyik török, a másik bolgár. Erzik az erdős török hatás. A hordárok jörése is török. Kéte erdős vihar jön Bulgária felől. A nagy szél fel-kerbecsolja a Duna vizét. A hajó inog. Erdős villámás, ijfeszto. A nők lemenekülnek a hajó aláiba. Az eső jól megverte a hajót. Ezfel fele járt az idő, mikor lementünk a közös halóba. Az alsóbbrendű utasok alndtak vegyesen. Ferfi, nő, öreg, fiatal néhány öreagyó körül csoportosulnak. Keves pénzű, de jó össze-vissza. Sok fiatal diák és diákkisasszony alszik. A lányok egészséggű utasok minden kenyelem nélkül asztalon, locam, egy-más mellé tett széken, függő ágyon aluszak édesen. E halóban ismerkedtem meg a keleti poloskával. Nagy had támadt ráim, mert összemart. Aránylag jól aludtam...

Reggel jókor keltem. A bolgár part hegyes. A Balkán-hegység előhgyei ezek. A fedelzetem szel íti, de jól esik. Keves-utas van. Az éjtel sok kizsálít.

A nap előtört a fellegek közül. Szvistovban kötöttünk ki. Ba-rátságos csendörök, fináncok jönnek a hídra. A hordárok turbánt

viselnek és övvel kötik össze ruhájukat. Ezek törökök. A városba jól belátok. Sok szép új ház van. Nagy faterlep úszik kikötőjében. A Duna ki van áradva.

Délelőtt 9 óra volt. Hajónk befordult Ruszesuk kikötőjébe. Sok utas kiszáll. Ez az utolsó bolgár kikötő. A hajóra török hordárok jönnek. Sajátságos nemzeti viseletben keleti képet mutatnak. Az egyik magyarul szólít meg. Tud néhány magyar szót. Ismeri az embereket. Odaadom a kofferemet, hadd keressen. A kiszállásra várunk. A hajószemélyzet magyarul kiabál át a többi teherhajókra. Mindenik hajós tud magyarul. Legtöbb magyar születésű. A kis parti hajó a szomszéd kikötőbe fordul. Örvendek. M. F. T. R. hajó ez. Magyar hajó tartja fenn a bolgár parton a szomszédos forgalmat.

Végre kiszálltunk. A vám- és útlelvizsgálat simápnak ment... Bolgár földön voltunk.



## Bolgár földön.

Ruszesuk erősen épül és szépül. A régi város mellett új házsorok emelkednek. Utcaszabályozás miatt egy omladozó mecsetet bontanak. Már a minaretet szedik szét. Az új mecsetet a mohamedánoknak már felépítették. Nagyon kicsi, de érdekes egyszerű templom. Belül fehérre meszelt a fala. Itt-ott egy-egy korán idézet van papírra írva. Belül a templom padlója szőnyeggel van leterítve. A szőnyegek nem szépek és nem finomak. A szent hely Mekka felé néz. A karzat már nyitott. Itt a nők imádkoznak. Kívül az udvaron a mosakodó, hátul egy szegletben a primitív török árnyékszék.

A régi városrészben szűk sikátor. Ez az ügyvédek utcája. Apró alacsony boltok és ajtaján ki van írva cirill betűkkel: „Advokat”. Némelyik boltban kettő is van. Másikban az ügyvéd pénzváltással is foglalkozik. Nem csodálom, hiszen az ügyvédek világszerte legjobban értenek a pénzhez. Itt az ügyvédi foglalkozás mesterség, nincs diplomához kötve.

Másik párhuzamos utca a szivarszipka és pipaszárfaragóké. A mester ősi módon esztergályoz. Nem kell neki gép, nagy berendezés. Leül egy szőnyegre a padlóra, a fát két szeggel befogatja egy bögőhurral jobb kézzel forgatja, mintha muzsikálna. Balkezeben van a kés, melyet a fához nyom és így farag. Nemesak szipkát, de pipát is faragnak.

A másik utcán a sipkaszücsök laknak. A tömérdek báránybörtől bűdös az utca. A sok sipkát tókére húzva száradni a bolt elé teszi a mester. Alig lehet a sipkától a szűk járdán járni. A sok sipkaszücs mutatja, hogy jó ipar, hogy nagyon sok ember viseli. A bolgár paraszt télen, nyáron sapkát visel...

Az üstesinalók utcája hangos a kalapálástól. Verik, kalapálják a rezet. Az üstök mellett, török kávéőrlik és kávéfőzők vannak. Különös érdekességet mutatnak a bolgár csengők. Utó helyett kettő, három van egymásban. Szépen szólnak.

Néhány kiflit és gyümölcsöt vettünk, indultunk tovább Sumen felé. Forró nyár volt. Egy kis veresbort ittunk szódával. Készültünk át a Balkán-hegységen.

A bolgár kormányzat a közlekedés megkönnyítésére a vasutat a kikötőig építette ki. Az utas a hajóállomáson rögtön

a vasútra ülhet. Az út szép. A Kis Balkán gyönyörű vidékein víz a vasút. Egyelőre Kaszpicán nevű vasúti centrumig mentünk.

Fehér Géza barátom évek óta dolgozik Szófiában. Mint tudós és mint kitűnő bolgár barát, nagyon jó hírben áll; kitűnő összeköttetései vannak. A sumeni főispánnal baráti viszonyban van. Kocsist rendeltetett ki az állomásra. Az időpontot a forspontos nem jegyezte meg jól. Rosszkor jött. Nem jött vonat. Várt egy óráig, hazament. Ezt jelentette a szolgálatot teljesítő csendőr. Új fuvart rendeltetett ki Géza telefonon. Addig beültünk a büffébe. Szegényes hely. Kívül szabad mozgókonyhán egy bolgár k ü f t e nevű faszirozott húst sütöget rostoson. Juhhúsból van. Egy kicsit a por belepte, de jó az éhes gyomornak. A faszirozott húsról frissen főtt fekete kávé ittunk. A kocsi közben megjön. Bulgár fogat-török kocsissal. A kocsi mutogatja a szépen festett k a r u c á t (kocsi), mutatja a jó ülést és a jó két lovat. Egy csésze kávé kap ó is.

Az út rossz, sáros. Madara-ba kell érkeznünk. Kerülnünk kell, mondja a kocsi. A kocsi magyar szokás szerint az aljdeszkára, mi az ülésre ültünk. Dicsértük a madarai bíró bölcsességét. Bivalyszékér helyett lőfogatot küldött.

A török hajt. A két kis ló halad az országúton. A török néha elszunnyad. A lovak érzik és megcsendesülnek.

— Csabuk! csabuk! (gyorsan, gyorsan!) — kiáltunk a törökre.

Felébred. Rángatja a gyeplőt. Ostorozza a kis lovakat. Vágatnak a lovak. Csörög a vastengelyes szekér. Ráz a kövesút szörnyen.

A lovak újra csendesednek. Biztatjuk a törököt. Eső volt. A kerék veri a sárt szemünkbe.

— Javas! javas! (lassan, lassan!) — törölgetjük szemünket.

A török visszavigyorog és lassan mondja utánunk: javas! javas!...

Megáll. Derékövéből cigarettát kaparász elő. Rágyújt. Megigazítja a turbánját és víz tovább az úton.

— Hová víz már?! — kérjük.

— Tovább! — feleli egykedvűen.

A kis község balra marad. Csépelnek éjjel is. Nagy tüzet raknak a gép mellé. A tűz világít. Az idő szorítja őket, ezért dolgoznak éjjel.

— Mióta van itt gép?! — kérjük a töröktől.

— Tavaly óta! — feleli. A bolgárok géppel csépelnek, de a török ősi módon nyomtat, — magyarázza unalmasan.

Nem érdekli egy cseppet sem.

Már messze vagyunk a falutól.

— Ez Madara! — bizonyítja útítársam. — Számítjuk: itt befordul... Nem fordul. Az éj sötét, a vidék ismeretlen: boszszankodunk.

— Hova víz ez a török már?! — kérdi útítársam türelmetlenül önmagától.

— Csigavér! — vigasztalom. — Ki nem víz a világból.

— Forduljon már balra! — kiáltunk a törökre.

A török féloldalt ül a szekéren.

— Majd! — feleli hátra és hajt.

— Fogtunk törököt! — mondja barátom.

— Több az, hogy mire a faluba érünk, lefeküsznek és kóboroghatunk magunkban.

Vége a fuvaros balra fordul. Megkönnyebbülve lélegzünk fell... A rossz sáros úton lassan halad a könnyű kocsi.

— Csabuk! csabuk! — kísérel meg útítársam.

— Csabuk... jok! (gyorsan, nem!) — mondja a török.

A két kis ló dagasztja a sarat a jó lágy alföldi talajon. Sár van mindenfelé. Felhószakadás volt kétszer egymásután ma. Ez a török szakgatott bolgár beszédéből értjük meg. Most már többet beszélt. Talán, mert a faluhoz közeledünk.

A sötét török falun átvergődünk. Mindenki alszik, csak a kutyák tartják a szolgálatot. Azok olyan mérgesek, mint a mi falusi kutyáink. Ugatnak pogányul. A kerítést is átugranak, ha volna.

A községháza előtt valami ember setétlik. Bolgáruul szólítjuk, törökül felel, de jól. A bolgár megtanulja a török nyelvet könnyen, a török a bolgárt már nehezen és rosszul.

Megért. Eligazít. Szállásunk a madarai hegyoldalon lesz. Ott várnak ránk. Pontosan elmond mindent. Betanították rá. Hivatalos ember, magyarázza a kocsi. Bakter a faluban.

A török kocsi nem akar tovább vinni. O Madaráig volt fogadva. Itt van, nem megy tovább.

— Na, gyerünk! — szólítja fel Fehér Géza barátom.

A török szembefordul velünk és kijelenti, hogy nem megy. A kényszerfuvart próbáljuk fizetésessé átváltoztatni. A töröknek van esze. Panaszkodik. Lová fáradt. Késő van. A hegynek felfelé nehéz és hosszú út.

Távoli atyánkfia számítását azonnal észrevesszük. Nem meri mondani, de megakar pumpolni.

Erélyesek leszünk.

— Menjünk a bíróhoz! — fordulunk a bakterhez.

— A bíró alszik! — mondja a török.

— Felkeltjük, de itt nem maradhatunk!

A török félfordulatot tesz a lovak felé. Itt is nagyon tisztelt a bírói hivatal.

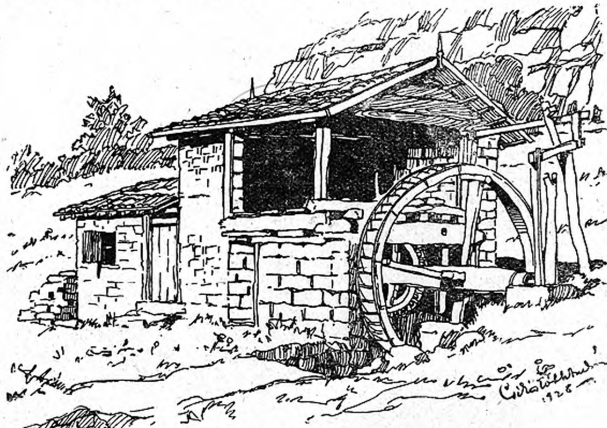
— No, hát megyünk felfelé?!... Nem?!... Vezess a bíróhoz! — intézzük ez utóbbi szavakat a bakterhez.

A bakter emelkedik. A török lova felé fordul. Leül az aljdeszkára. Lassan mozgatja a lovakat. A bakter visszaül a kőre. Köszönünk, távoznak.

Egy kis patak jó hidján megyünk át. Rátérünk a kóútra. A szekér gyorsan halad. A török nögatja a kis lovakat. Nem beszél hozzánk. A lejtő emelkedik. A vizimalom zúg a patakon. Nem jár, de a víz ömlik a kerékre. Másik vizimalom a fordulónál esik.



- Van itt sok malom?! — kérjük a töröktől.
- Van, tíz egységében.
- Van dolguk?! —
- Nincs.
- Miért nincs?! —
- Gözmalom csináltak tavaly a faluban.
- Így vonult be a kultúra a falvakba! Egy év alatt cséplőgép, gözmalom. Pusztul minden, ami régi! magyarázom.
- Egy félóra alatt fent vagyunk. Az út keresztezésénél egy férfi áll. A lovak megállnak előtte. Fújnak.



Elhagyott vizimalom Madara lejtőjén.

- Jó estét! Magyar urak vagytok?! — kérdi bolgárul.
- Azok vagyunk.
- Erre gyertek!
- Mijátev volt, bolgár tanár. Várt már ránk.
- Itthon vagyunk. Leszállunk. A megérkezés öröme előveszem óriási termoszmomat, fedeléből jót iszunk. A török nézi.
- Ő is meginná?! — kérdem.
- Megissza az a pálinkát! — mondja a bolgár.
- Hát hogyan?! hisz az is szesz és azt is tiltja Mohamed!
- magyarázom a Koránt.
- A pálinkát nem! — mosolyog a török.
- Csak a bort, — tódítja a bolgár.
- Megkínálom a mozlim hívót és bizony megissza a jó debreceni pálinkát vallásos meggyőződése sérelme nélkül.

Most kezdődik a fuvar kifizetése. Nehéz munka. A török nem mond összeget. Ha mi mondunk egy összeget, fejét csóválja és azt mondja: „Kücsük!” Ez pedig rokon szó a magyarral, az összehasonlító nagy szótár szerint annyit jelent: kicsi, kevés! Mi azt beszéljük, hogy elég. A török hallgatja. Nem veszi el a pénzt.

Végre is uraknak kell lennünk. Holnap megakarjuk nézni a falut. Hogy rossz hírünk ne legyen, ígérünk. A török bólintgat.

— Te, már elfogadja! — mondom örömmel.

— Dehogy. Most törökkel beszélsz. Mikor igenlőleg bólint, az azt jelenti keleten, hogy nem; mikor a mi felfogásunk szerint csóválja fejét, azt jelenti, hogy igen.

— Na, barátom ez csakugyan fordított világ! Adj neki száz levát (4 pengő).

— Ugy-e elég ennyi?! — kérdem a bolgártól.

— Nagyon elég! — feleli Mijátev.

A török fuvaros ezt már elveszi, de a pénzt kezében tartja.

— Na, mit akarsz még?! — kérjük.

A török nem szól semmit, csak tartja a pénzt.

— Mit akar ez? — kérjük a bolgárt.

Nem tudja, megkérdi. A török hosszasan beszél. Fizessétek meg azt is, mikor azt mondtátok csabuk, mert én teljesítettem — dünnögi a ravasz.

Nagyot neveltünk ezen a szemtelenségen és ott hagytuk a ravaszt. Ő még dünnögyött valamit. Midőn látja, hogy nincs semmi haszna, felcihelődik szekerére s elhajtat vissza a faluba. Ismerőseink már türelmetlenül vártak.

— Ugyan soká alkudtatok az úton! — fogadnak.

Elmondtuk a török furfangját, jót nevettek ők is rajta.

## Magyar-bolgár barátkozás a hegyoldalon.

A kis hegyi házban érdekes társaság vár. Géza barátom magyarul mutatja be őket: dr. Ötházi úr, a fiatal egyetemi asszisztens felém lép és dr. Besewliev mutatkozik be, a bíró úr (kmett) és Usunow huszárkapitány, egy orosz rajzoló.

Rendbeszedtük magunkat. Rakiját tettek az asztalra. Ez balkáni életpálinka. Nem jó, de pohárszámra isszák. Mi is ittuk. Csirozi nevű száraz halat készítették. Ez egy skomrie nevű tengeri hal. Kiszáritják. Evés előtt lángon vagy parazson megpirítják, kalapáccsal megverik, hogy puhább legyen. Így kerül az asztalra.

En nem értem, hogy kell enni. A bolgárok nevetnek és mutogatják. Letörjük a fejét, lehántjuk a bőrét, gerincét kidobjuk, sós húsát esszük. Később olajat és ecetet öntöttünk rá.

A második fogás szinte bolgár eledel volt. A szolgáló paszter má-t szolgált fel. Ez szárított marha és disznóhús volt. A juh, bivaly, marhahúst kiesontolják, besózzák, azután felűzik zsinigre, a napon megszáritják és ezt a szárított húst vékony szeletekre vágva nyersen, kenyérral eszik. Mi is ettük. Erre már a magam debreceni kisüstőnfőjtjét kínálok. Erős ital. Nem szeretik. A disznóhúst kínálják. Ez füstölve van. Fűszerebb is. Több borsot tesznek rá. Dicsérik, ez a kaiser paszterma. Direkt nekem hozatták Gorna Orachovicáról, mert ott készítik a legjobbat. A huszárkapitány lukanka nevű eledellel is kedveskedett. Olyan ez, mint a magyar szalámi, tiszta disznóhúsból van töltve. En erre az egész társaságot meghívtam debreceni szalámira. Ezt mindenki a legjobbnak találta. Hogy pedig ez nem volt pusztá udvariassági dicséret, mutatja az, hogy rövid idő alatt egy rúdát megettünk.

— Erre már bort kell inni! — adom ki a jelszót.

Egy féltve őrzött üveg került elő. Megittuk egy-kettőre és mivel már hajnalodott, aludni tértünk.

Másnap a külelfelei fensíkot barangoltuk egész nap. A hatalmas Balkán-hegység egy előregedett darabja ez. Magas és mégsem hegy. Öreg, össze van hasadozva. Tetejét pár arasz jó termőföld fedi. Ebben ritka, de jó szemes terményt termel a hegyi nép.

Aratnak. A régimódi ember fogas sarlóval vágja. Bal kezén palamarka van, ezzel a fakesztyűvel fogja össze a gabonafejeket. A modernebb gazda már kaszál. Kaszálja olyan nagy tudománnyal van összeállítva, mint a magyar takaróé. Villás csapója (taraklak) van, melyet a nyélhez hosszú galy (precska)



Bolgár leány,  
jobb kezében sarló, bal kezében palamarka.

erősít. A markot gereblyélik. Nem valami dús. Két markot (rakoja) kötnek egy kévébe (snop). A bolgár 17 kévét, a török 13 kévét rak egy kereszbe (krescsica). A kaszát hóna alá fogja, a kaszakövet (bronz) a zsebéből előveszi és szárazon fen. A bolgár paraszt haladóbb, a török maradibb. A kereszttek ritkán vannak. Nem állanak olyan szépen sorjában, mint a Magyar Alföldön.

— Ma jó vacsorát rendeltem! — biztat Fehér Géza.

— Csak nem a tisztelőmre! — kérdezem.

— Olyanformán. Megtiszteltem a debreceni embert. Pár nappal ezelőtt malacot rendeltem a faluban és most lesz kész.

— A jó malactokány nem rossz! — feleltem.  
 — A malac bolgárosan lesz töltve! — mosolyog barátom.  
 — Lyyet még nem ettem!  
 — Hja, barátom, az utazónak mindent meg kell próbálni. Különben vendégeket is hívtam a tiszteletedre.  
 — A fensík szélére értünk. A hegy mögé bukó Nap bearayozza a messze távolban a régi török hatalom legnagyobb erősségét, Sumlát. Ma Sumen a neve.

Közelben kő kövön egymásra hányva hever. Alattunk kopár sziklafal. Szédületesen meredek. Jó 90 fokos. Mintha valami óriás lemeszette volna.

— Egy lépés és az ember átlépi a túlvilág küszöbét! — mondom.

— Ez a legrövidebb út oda! — feleli barátom.

Gyönyörködünk a meredek sziklafalon. Lépesözetesen ereszkedik le a tágas síkságra. A szikla hasadékein kis forrás csog. A száraz szakadékokból sasok szállanak fel. Ijdedten kóvályognak fejünk felett.

— Pa itt is kevés van, mint nálunk.

— Ugyanaz a nép. Itt sok a török, kevés a bulgár. Amott tatárok, makedónok laknak, — magyarázza barátom.

— Talán magyar őseink is tanyáztak itt?! — adom a szót.

— Az biztos. Itt harcoltak Simon cár ellen.

— Na, de menjünk, mert sötét lesz és a leereszkedés kissé körülményes.

Lassan megindulunk. Szikláról-sziklára lépünk. A hegyről lefelé menni fárasztóbb. Itt nemcsak a tüdeje van igénybevéve az embernek, hanem az ina is. Izzadunk erősen.

— Mindjárt lent leszünk! — hangzik a szózat alulról.

— Már ez se volna baj, ha lent lennénk! — kapom meg a szót.

Sötét este lett, mikor a hegy lábához, az első terrasza érünk.

— Itt van a szállásunk! — mondja barátom. Ez még új ház. Szép fekvéssel a patak mellett. Jó hely ez.

A vendégek már együtt vannak, a töltött malac még nem érkezik.

— Hol sütik azt a malacot?! — kérdem.

— Lent a községben, gyere nézzük meg!

A hegy lejtőjén gyorsan szaladtunk le. Egy jó bolgár háznál készítik. Mintha disznótör volna, úgy fel van fordulva a ház, pedig csak egy 5 hónapos malac toráról van szó.

Azonnal megfogom a bolgárt és kérdem, hogy készül a töltött malac. A bolgár nagy bőbeszédűséggel, de rendszeresen elmondja a malac torát. A szép kövér malacot megölték és megkoppasztották. A hasát kihasították, a belét kivették. A tüdejét, máját, veséjét, szivét megfőzték sóban, vízben. Aztán összeválták apróra. Közben a rizksását zsírban egy kis vereshagymával megsütötték. Az egészet összekeverték, megfűszereztek borssal, azután a malac testébe töltötték. A hasát bevarrták. —

A malacot egy óriási kerek tepsiben a kis bolgár kemencébe tették. A kemencét jó előre befűtötték, ajtaját betették és sülni hagyták. Mellé körítésnek rizst és paprikás krumplit sütöttek.

Mig így beszélgettünk, a malac megsült. A bolgár félreteszi a kézalatt levő háromlábú vaslábat. Én meg a sajátóságom tüzikutyát veszem fel és nézegetem. Alakja ugyanaz, mint nálunk. Hosszú dereka négy lábón pihen. Feje jó nagy macskafejhez hasonlít. Ugy a vasláb, mint a tüzikutya egészen hasonló a magyarhoz. A gazda kibontja a kemence elejét. A hátratolt parázs már hamuvá vált. A tepsit előre húzza, felemeli a fedőjét. Gyönyörű pirosrasült malac hevert a jóillatú zsirban.

A malacot egy kis fatalicskára tettük tepsistől. Melléje a kellekeket, kenyeret, bort. És megindult a menet hegynek felé. Mi adtuk a kíséretet. Jó félóra alatt fent voltunk.

Kitörő örömmel fogadnak az éhesek. A tepsit letesszük az asztalra. Körülállják. Éhesen szívják drága illatát. Az egyik bolgár nem állhatja tovább. Leveszi a fedőt. Éles kését a malac hasának veti. Hatalmas metszéssel kettévágja. Áldozat volt ez az emberi gyomornak. Az áldozár diadalmasan néz körül és befedi a malacot.

Leülünk vacsorázni. Az előtételek nagyon sirlalmasak a magyar gyomornak. Előbb nyers ugorka jött. Minden szeletet sóban, paprikában jól megforgatnak és úgy eszik. Egy kis szeletet én is megeszek. Dicsérik nekem, én borzadva nyelem le.

A második fogás szárított szárdinia ceetben-olajban. Ők egyszerűen bánnak a szárdiniával. Letörik a fejét és eldobják. Fejetlen testét elharappják a farkánál és megeszik. Én óvatosságból felhasítom az oldalát. Belét kidobom. Egyik felét elszopogatom, a másikat eldobom. A harmadik fogás nyers ugorka és paradicsom volt ceetben-olajban. Rakiját ittunk rá.

Végül jött a vacsora szenzációja: a malac. Áhitattal veszik fel a fedőt. Feszült figyelemmel bámulják a malac pirosra sült tetemét. Mohón kapnak a körítés felé. Aki hozzáfér a malac hasát hámozza. Én szerény vagyok. A malac fülét, farkát, lábát kezdem ízlelni.

— Jó?! — kérdezik.

— A héja jó, a bele is megjár! — felelem.

Az orosz politizál. Beszél szüntelenül. A cárizmust dicsőíti. A bolgár mellette eszik, nem is hederül rá. A huszárkapitány folyton dicséri és fogyasztja a malacot, végül annyit mond hozzá: „bort!”

— Vörös bort! — hangzik kórusban.

A szolgáló töltőgeti a poharakat, csuprokat. A huszár fenéki issza és kiáltja: „így iszik egy bulgár lovastiszt!”

— Ezzel nem sokat mondtál pajtás! — vigasztalom — mert nálunk is ép így iszik és azt hiszem az egész világon megvan ez a jó tulajdonságuk.

Nem véletlen ültették mellém. Probára tették teljesítő képességet az ital terén.

— Prószit! Nazdráve! magyar ember! — nyújtja felém a tele poharat.

— Nazdráve! — koccintok vele és fenéig ürítem ki a poharat.

— Brávó! — dícséri erényemet a tiszt. A bíró mosolyogva integet. A kollegák elégedetten néznek rám.

A vacsorának vége. Az orosz valami mélabús orosz nótába kezd. A nóta szép. Nem figyelnek. A négy asztaltárs négy nyelven beszélget. Csend lett. De csak egy pillanatig. A huszártiszt érces bariton hangján szilaj katonanótát kiált az éjszakába. A szikla fájdalmasan kiáltja vissza. A bolgárok csendesen kísérik a nótát.

A szolga tölt szorgalmasan. A poharak gyorsan emelkednek. A nóta szilajabb lesz.

— Nazdár! — nyújtom a paharamat.

Ijdedten ugranak fel. A huszártiszt üvölt felém:

— Semmi nazdár!... az szerb szó. Itt nem szabad szerbül beszélni.

Kiabál, káromkodik. Szeme szikrát szór. A többiek haragosan tiltakoznak e szerb szó ellen.

En bocsanatot kérek együgyűségemért és kifejtem, hogy én a nyelvet nem tudom jól, ezért tévesztettem el.

A béke szent lett. Közkívánatra Géza barátommal néhány magyar nótát énekeltünk el. Ők nem értették, de zümmögtek utánunk. Fahangommal ilyen sikert még nem arattam!

Kis szünet van. Az egyik vendég indítványozza, hogy a híres, gyönyörűsége makedon bolgár nótát énekeljük el.

A huszártiszt már kezdi és a többiek vele mondják bánatosan. Jó magyar fordítása így van:

Eleget ettünk,  
Ettünk és ittunk.  
Kövér juhokat,  
Vörös bort sokat.  
Bontsd ki már a zászlót  
Te Manus vojvoda!

Bánatosan éneklük az ösbolgár dalt. Szép dallamán mosolyog a teli Hold is.

A mi anyáink  
Mind feketébe' járnak,  
Mind feketébe' járnak,  
Rajtunk szánakoznak...  
Bontsd ki már a zászlót  
Te Manus vojvoda!

Ittunk a magyar-bolgár jobb jövőre. Folytatjuk a nótát:

A mi hugaink  
Mind könnyet hullatnak.  
Mind könnyet hullatnak.  
A táncba nem járnak...  
Bontsd ki már a zászlót  
Te Manus vojvoda!

A szolga tölt.

— Ex! — hangzik kórusban.

— Dobre! — mondjuk és iszunk.

A tanársegéd nem tudja már meginni, az orosz kicsufolja.

A tiszt beleharsogja a szép éjszakába:

— Csak a lovastiszt tud igazán inni!

A közeli hegy aljáról a trudovákok (hadimunkások) éneke hangzik. A „Mi Atyánkot” éneklük lefekvés előtt. Szép és megindító. A tiszt elhallgat. A poharak a kezekben maradnak. Mindnyájan hallgatunk. Áhítat ül a lelkeken. A közeli kis patak zúgása az orgona kíséret...  
Isten van jelen e percben...

Az ének elhallgatott. A tiszt feldalolt. Mind kísérjük. Szilaj, vad nóták röpködnek az éjben. A bolgár nótát orosz, lengyel, kozák nóták követik. A magyar nótákból is jó esárdásokat veszünk elő.

Az idő halad, a bor fogy. A szolga egyre főzi és hordja a török kávé. A szilaj nótákat szilaj táncokkal kísérik. Az orosz előbb lengyel, aztán kozák táncot jár.

Most új rohama jön a mulatásnak. Kések repülnek elő. Mindegyik az asztalba vágja a kését. Elszedtem. Új kések kerülnek elő. Azokat is az asztalba vágják. Ragyog a szemük a kés láttára. A tiszt hadonász legjobban. Megkapom kését, elhajtom. Új fegyverrel vonul fel. Revolverét előveszi. Lövöldöz... Minden golyóját kilötte. Vége a háborúnak.

Az éjfél elmúlt. A tiszt csak exet kiabál, de nem iszik. Nem bírja tovább. Eldől. Az orosz már mint egy hulla fekszik a gyepen.

Az egyik bolgár kollega egy lyukba vackolt. A másik az asztalra dőlt. A falu bírója megköszönte a szíves vendéglátást, kicsi segítséggel eltávozott. Mi, a két magyar maradunk a porondon. A gyenge embereket elhelyeztük.

— Na, Géza most már mulassunk mi ketten egy takarost! — tesszem az indítványt.

Kiültünk egy nagy köre és a tele Hold fényénél szépen, csendesen daloltunk magyar nótákat. Ilyet alig hallott még a bolgár éjszaka!

Eljött a reggel. Egyetlen kakasunk teletorokkal hirdette a hajnalt. Felálltunk a körül és aludni mentünk.

Másnap jókor reggel a két magyar volt legelőbb talpon. A rokonokat még délben is alig lehetett látni. Nem ettek, nem ittak... betegeskedtek.

A kapitány is összehuzta magát, gunyaszott.

— No vitéz kapitány uram, ma is együnk meg egy malacot!  
— incselkedtem vele.

A tegnap még nagyon viális tiszt csak a kezével int. De ez nagyon sokat jelentett.

Ettől kezdve a magyar ember „professzor úr, doktor úr lett”. Nagy a tekintély. A bíró maga járt velünk a török-bolgár pásztoroknál, földműveseknél. Mindent készséggel megtett tanulmányútam érdekében, úgy a maga, mint a más falujában.



### **Egy bolgár-török faluban.**

Másnap Madarában néztünk széjjel. Pár év alatt egészen átalakult. A régi katonai hinterland kezd modern lenni. Hatóságilag segítik elő. Evente egyszer itt megy keresztül a cár. — Az ősök sírjánál, a madarai lovasnál ünnepli meg nevenapiját. Óriási ünnepség ez. Az egész ország küldöttjei eljönnek tisztelni a cár elé és ő vig evés-ivás közt együtt áldomásozik népevel.

Jó gazda bolgár házába térünk be. A háziasszony szívessége lekötelező. Leültet. Szlatkó-t hoz elénk egy üvegcsészében. Mellé egy pohár vizet ad. Esszük az édes befőttet és ittuk rá a hideg vizet. Figyelmemet nem kerülhette el ez a különös édesség. Nem olyan, mint a mi befőttünk, mégis szirupban konzervált gyümölcs.

Beszélgetés során elmondatom a kedves nénivel, hogy miként készül ez a gyümölcs. Ő hozzá fog.

— Egy kiló cukorból sűrű szirupot főzök. Száz rózsának szirmát összegyűrom, beleteszem, főzöm. Mikor a tűzről leveszem egy kávéskanál citromsavat teszek belé, hogy meg ne cukrosodjék. Ennyi az egész.

— Soká eláll az ilyen befőtt?

— Eláll akár évekig. Ha megcukrosodik, felmelegítem, újra feloldódik.

— Csak rózsából készítik a szlatkót?

— Nem. Lehet minden gyümölcsből.

Erre újra gyümölcsöt hoz. Eszünk belőle. Az egy pohár víz sorra jár és mindenki iszik belőle egy kortyot. A gazda bejön. Paraszt. Dolgos, értelmes ember. A mezőről jött. Vendégei előtt menti magát, hogy munkaruhában jelenik meg.

Eltűnik. Pár pillanat múlva egy üveg rakijával jön ki. Tölt a poharakba. Hátam borsózik tőle. Kitérni visszautasítás és harag lenne.

— Nazdráve! — emeli ránk poharát a bolgár.

— Nazdráve! — feleljük és kiisszuk!

A pálinka után fokhagymát, kenyeret és szirénét tesz fel. Nekem egy se jó. Enni kell. A szirene kemény sós túró. Török, eszik. Kézzelel esznek. Nekem új témám van. Rátérek a sziréne-

készítésére. Az asszony elmondja, hogy a túrókészítés Bulgáriában nagy divat. Mindenütt készítik és a lakosság főtápláléka.

— A juh- vagy bivalytejet főgyemelegre melegítik. Otót (maja) tesznek bele.

— Miből van az ótó?

— Az ótó a kis kecskének vagy báránynak gyomra melletti részéből készül. Ezt a részt sziriste-nek hívják. Ezt kivágják, sőt tesznek bele, egy hétig úgy hagyják. Akkor tányérba teszik. Jól összegyúrják, egy-két napig betakarva hagyják. Ezután a tejebe teszik. Pár óra múlva a tej aludni kezd. Ezt újra hevítik. Túróvá válik hamar. Zacsκόba töltik. Savóját leesepegni hagyják. Ezután kiveszik a zacskóból, darabokra vágják, jól megsózzák. Sós vízbe teszik és az ilyen sós vizet hordóba egy évig is eláll a túró. Innen tördelnek aztán darabokat belőle.

Míg így beszélgetünk, a férfi egy börtömlőt hoz elő. Ebben is túró van. Ezt ők „tulumszko sziréné“nek, mi tömlőtúrónak nevezük. A tömlő (tulum) egy egész juhbőr. Lehet kecskebőr is. A szőrös bőrt megnyirják, kívül-belül megmossák. A szirénét összetörlik, teknőben jól meggyúrják. Még egy kis tejet és sőt is tesznek hozzá. Most beletöltik a túró. Légmentesen bevarrják a juhbőrt. Ez a túró egy évig is eláll. Sőt a bőr konzerválja, frissen tartja a túró. Egy egész juh vagy kecskebörtömlőben 20–30 kgr. túró is elfér.

A szomszédban juhász-család lakik. Török család. Az ember és a nagy fiú a kapu előtt kövön ülve feji a juhot. Hátról feji, mint a hortobágyi juhász. A török előzékeny, beszédesebb mint a többi. Abbahagyja a munkát és bevezet udvarára. Nagy segítségünkre van a népszerű bíró, aki előtt tisztelettel nyílik meg minden török és bolgár kapuja.

Mindenütt tej és undorító juhtejszag. A legyek lakmároznak. Jó módjuk van.

— Mi lesz ebből a sok tejből? — kérdem.

— Megsavanyítják, — mondja a bíró és állítása igazolására megkérdi a török juhásztól is.

— Yort... jourt! — feleli a török.

— Kiszelo mleko! — adja tovább Géza barátomnak, aki nekem annyit mond: „savanyú aludt tej, vagyis joghurt, — mint otthon nevezik. Itt, az aludt tej hazájában e néven senki sem ismeri.

A jourt úgy készül, mint a hortobágyi zsendice. Juh vagy bivalytejből készítik. A tehentej nem jó, mert nagyon vizenyős. A tejet előbb felforrallják, azután lehűtik annyira, hogy az újjuk elállja (37° C). Most oltót tesznek bele. Az oltó rendszeren régi jourt-maradék. Ezt langyos tejjel felhigítják, vigyázva a pille (kájmak) alatt szétrázzák. Most befedik, meleg ruhákkal körülveszik. Így áll két óra hosszáig. Ez idő alatt megsalszik. Ezután hideg vízben lehűtik és kész a savanyútej.

A juhász elmondja, hogy az ő atyja, ha nincs régi savanyútej, a tejet úgy savanyítja, hogy odateszi, ahol sok hangya van. A hangya belemászik és ettől is megsalszik a tej.

A nép nagyon szereti. Olesó és tápláló. Lehet rá bátran inni és nem lesz bajuk tőle.

— A yourt mindig savanyú? — kérdem.

— Nem. A szomszéd édesen hagyja.

Ez olyan, mint Debrecenben, a Kunságon a tarha, Szeged vidékén a tarhó.

A hegyi nomád juhászok tömlőben hordják a szamarhátán. Egész hétig ellőtyög a szamarhátán a savanyútej. Ha elfogy, ép úgy, mint nálunk a kisbójtár, olt másikat. A városokban pedig nagy tálakban oltva árulják e rendkívül népszerű eledelt.



## Török és bolgár nyomtatás.

Uteahosszat mindenütt nyomtatnak. Jól lehet látni, mert a szérűskert az utca felől van.

Előttünk egy paraszt vontatja a nyomtató követ. Fehér Géza meg nem állja, hogy meg ne kérdezze a bolgártól, miféle kö ez?

— Kamak za varsene (nyomtatáshoz való kö) — mondja a bolgár és vontatja tovább a gerezdes követ.

Az út keresztezésénél egy török szalad át meztláb. Hátan egy nagy nyomtatósán. A nyomtatás ideje van.

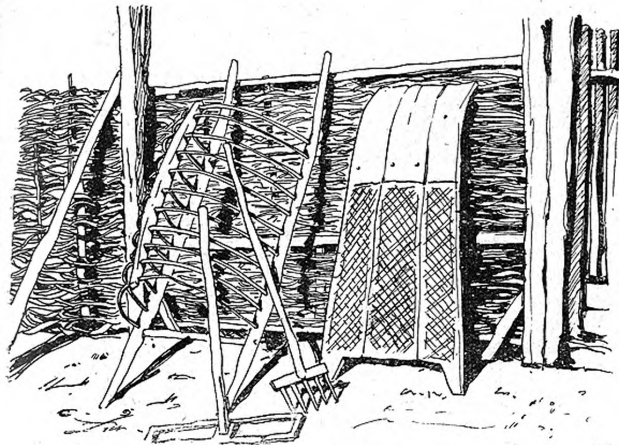
A bolgár még most csinál szérűt. Szekérel megvágatja, úgy, mint a Magyar Alföldön, míg nyomtattak. A szekér lemegy a szérűről. Felseprük. Meghintik vízzel. Pelyvát szórnak rá. A sima követ (kamak) keretben két kis fehér ökör vonja.



Gerezdes nyomtatókő lófogattal.

Ezzel jól simára nyomtatják. Ujra megseprük és kész a szérű (harman).

Most a mellette álló szekérről három kereszt búzát rátesznek, a nyomtató követ (jovarlak tasi) rámennek és három-négy óra hosszat járatják. Mikor a szalmát jól összetörték, j a b a -val (villa) jól megrázzák. A nagy szalmát letakarítják és az apróra ráviszik a nyomtató szánt, amit a török düvennek, a bolgár dikani-nek nevez.



Török és bolgár nyomtatószerszámok.  
Nyomtatósán, pelyvahordó, toló és gereblye.

A nyomtatósán 160—180 cm. hosszú. Elül keskeny, hátul szélesebb fűzfadeszka szán. A dikanar (bulgár) vagy düvendzsi (török) készíti. Alsó részébe, egy méter magasan sziki kovakövet [csekmarktasi (török)] ver. Szép sorjában 5—600 darab kö ül. A szán elé két ökröt fog és még 3—4 óráig járatja a szérűt.

Ezután újra megrázza villával a törött szalmát. Megrázza, letakarítja. A garmadát (kupesena) tolóval [grebló (bolgár), szijerga (török)] összetolja, a seprővel [szüpurje (török), metla (bolgár)] összeseprik. A pelyvát pelyvahordóval [teszgere (török), targa (bolgár)] elhordják. A szemet megszelelik és aztán börtöstán megszórják. Ha kész van, új ágyást csinálnak.

A nyugodt török szép csendesen járatja a szánt. Ráül. El is szunnyad a szánon, az ökrök lassan mennek, folyton falfák a termést.

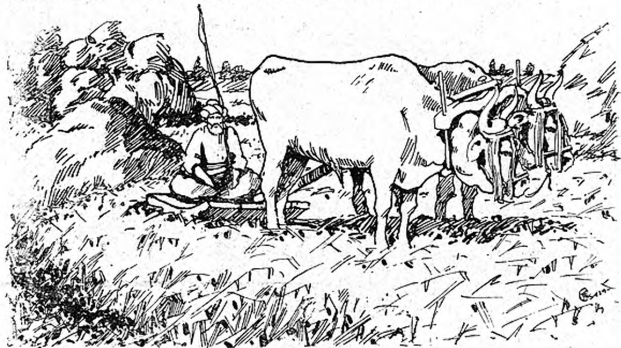
Szemben bolgár nyomtat. Üres szekérbe két lovat fogott és ezzel járja körbe-körbe a szérút. Szekérrel nyomtat. Gyors, friss. Hajtja a két jó lovat. Ezek jó trappban szaladnak körül.

— Okos ember, árpát nyomtat! — jegyzi meg a bíró.

— Miért nem búzát? — kérdem.

— Azért, mert a frissen vágott szérűbe az árpaszem belémeget és az utána következő búza már nem megy bele. No meg gyorsabban is lehet nyomtatni.

Lefényképezem a fiatal bolgár parasztot és tovább megyünk. Itt is bolgár nyomtat. Ez szekeret használ, de a követ a szekér alá köti és így nyomtatja a búzát.



A török paraszt nyomtatószánnal nyomtat.

Szemben szekér jön. A török asszony a szekér elején ül. — A hátulját férje leakasztotta. Az első tengelyhez van kötve a nyomtatókó. A két jó ökröt lassan hajtja és így nyomtat.

A falu végén a bolgár lóval nyomtat. A szérű közepén leült egy karót, a két ló féket hozzáköti és addig hajtja, míg a kötőfék fel nem csavarodik, akkor kihúzza a ló fejéből a féket, megfordítja és visszafelé járja a két ló a szérút. A kötél lecsavarodik az ágasról.

A szomszéd faluban a tatár paraszt már meg sem köti a nyomtató jószágot, hanem a szérűre hajtja az összes jószágát és úgy szabadon hajtogatja rajta. A falánk tehén és ló sokat felfal a termékből, roppant belepiszkol a szembe. A primitív nyomtatásnak legősibb és leg gondatlanabb faja ez.

De a haladó bolgár falvakban már ott a cséplőgép. A község, a magános veszen gőz és motoros cséplőket. Az ősi nyomtatás rohamosan tűnik el.

A magyar államvasutak gépgyára pedig egyre hódít és hoz dicsőséget a magyar iparnak. A cséplőgépek Budapesten készültek.

## A török gazda házatájéka.

Madarában vagyunk. Régi török falu. Ma 1300 lakosából 700 török és 600 bolgár. Lakói földművesek és pásztorok. Főleg juhot, bivalyt, szamarat legeltetnek hegyi legelőjükön. Kevés tehenet és kecskét tartanak.

A sajtáságos török házak előtt jövőnk el. A tehéngané a falra van tapasztva. Jól kifejtett lepények érdekes képet adnak a falunak. A másik udvaron már a kitaposott gané négyszögekben hever, akárcsak a Kunságon. Szárad. Mind a kettőnek te ez a neve a töröknél. Célja az, mint nálunk a tőzgeknek. — Főzünk és fűtenek vele.

Szemben velünk nehéz török szekér jön. Nagy bárdolatlan, fatengelyes, löcse nincs. Széles, de gyenge oldalán vendégoldal van. Vendégoldala az oldal tetején hever. Az elöl és hátul elhelyezett keresztfán nyugszik. A török az oldalon ül, két rest tehenét lassan hajtja. Nem nagy a határ, de bizony soká ér ki.

Az árnyékban juhok pihennek. Nagyon jár a horpaszuk. Melegük van.

— Hogy el vannak tikkadva ezek a juhok?!

— Hátha még nem volna felettük ez a tető?!

A szegény juhok még szorosabban egymáshoz bújnak, fejüket letartják a földre, védekeznek a roppant légy ellen. És így még jobban melegítik egymást.

A falu dimbes-dombos. A fűtca széles, mint minden földművelő városban és faluban. Por is van nagy bőséggel.

A török nők a falu kútjára mennek. Vállukon viszik a vizet. A fekete feredzsé-t a fejükre húzzák. Arcukat elrejtik a világ elől. A Nap nagyon forrón süt. Majd meggyúlnak alatta. Kényelmetlen. Amde a vallás parancsa megkívánja. Mint a fekete árnyék vonulnak egymásután. A feredzsé, a szent fekete kabát, repül rajtuk. Ujját nem öltik fel, ezért lógatja a balkáni szél.

Jüszün Musztafa: a csolák (félkezü) hátán viszi a nyomtató szánt. Kisgazda. Alig van 5–6 hold földje. Egyszerű, alacsony házában lakik. Benézünk a vesszőből font kerítés tetején. Udvara egész egy ágyás. Nyomtat török módra.



A bíró bekiált. Az öreg csolak előjön. Mosolyog. Félig elégett cigarettát tart rossz foga között. Jobb keze levágva, bal kézzel fog kezef. Cigarettaival kínálom meg.

— Hát a jobb karjával mi történt? — kérdem.



A török nő vizet visz. Előtte fia, mögötte lánya.

Az öreg kiveszi szájából a cigarettavéget. Arca hamis mosolyra derül és pislog.

— Cifra dolog az, uram! — feleli.

— No, mi hát, mondja el már, szerencsétlenség vagy mi?...

— Asszony, uram! még mindig azért volt bajom.

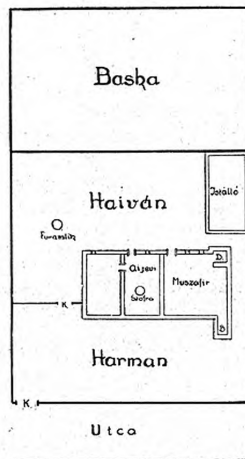
— Hát az asszonyok vágták le vagy mi?

— Nem az uram — mondja vontatottan, de nevetve — a más asszonyához jártam és rajtavesttettem. Férje megfogott és

a bíró átadott neki, hogy büntessen meg. Az a rossz ember egy késsel a karamot vágta le büntetésül.

— Igaz lehet ez?! — kérdem a bírót, aki tolmács is.

— Nagyon meglehet. Mert a mohamedán törvény a bűnöst a sértettnek szolgáltatja ki.



A török falusi ház és udvar beosztása.

Bemegyünk Jüszén portájára. A bíró kérdezi, én jegyzetet és vázlatot csinállok. Megállapítom, hogy Jüszén háza régi típusú török parasztház. Három udvara van. Az utéára van a nyomtató kert vagy udvar, a harman; a lakóház előtt az állatudvar: a haivan és e mögött van a gyümölcsös és veteményes kert, a baszka.

A ház egyszerű, alacsony, zsúpfedélű, földes ház. Ablaka az utca felől nincs, csak a jószágudvar felé van néhány.

A sütökemence (furanlik) előtt asszonyok ülnek. Nem mernek ránk nézni. Kendőbe burkolják az areukat. Köszönünk. Nem fogadják. Benézünk a gyümölcsös kertbe. Elég gondozatlan. Alma, körte, szilva van bőven a fán.

A „vendégszobába“ (muszáfír) vezeti be az öreg csolak előkelő európai vendégeit. A szoba nem nagy. Becslésem szerint 4 méter hosszú és 3 méter széles. Egy kicsit lekushadok, hogy fejem a padlást ne érje. Lehet 180 centiméter magas. Két kis

ablaka az udvarra néz. Földes szoba. Nincs padlózva. A sárga földet gyékény borítja. Erre sajtásvetésű szőnyegeket terít. — A pitvarból egy lépcsőn lépünk be. En båtortalanul járkalok. Azt olvastam és úgy hallottam, hogy a török házban cipőben nem lehet járni. Ha be akarsz menni, cipődet le kell vetni és úgy járhatsz.

Az öreg csolák bátorít. Mosolyogva mutat meg mindent. Kalapomat levéve tartom a kezemben, ő biztat, hogy tegyem fel.

- Nálunk ez így szokás. Megtisztelem a házat!
- Nagyon köszönöm! — mondja az öreg paraszt.
- Mi ez itt a falon? — kérdem egy kecskebőrre mutatva.
- A namazlak! (imaszőnyeg) — feleli az öreg.
- Ezt teríti le és ül rá, mikor imáját végzi? — magyarázom.

— Ugy van!  
— Ez meg a feredzse! — mutat az öreg fekete női kabátra, ezt hord minden török felnőtt leány és asszony.

- Hát ebben a szegletben mi van?
- Ez a dusek! Ide rakjuk holmijainkat.

Körül a fal mellett egyszerű pamlagok hevernek. Keskeny szőnyegek ezek. Ide fekszünk. Ez a jorgan. Ilyen sok van. — Egyikre fekszenek, másikkal takaróznak.

- Hát amaz?
- Az a szeergen (pole). Ide tesszük felesleges dolgainkat. Van is rajta elég.

Az öreg csolák a szoba másik sarkába vezet. Keskeny deszkaajtót nyit ki. Belül sötét fülke van.

- Hát ez mi?
- Ez a bánja (fürdő). Ilyen minden házban van.
- De hol a fürdőkád? — kérdem európai ésszel.
- Nem kell ide kád. Kint nagy üstben megmelegítjük a vizet és egy dézsába betesszük, itt fürdik meg előbb a férfi, aztán a nő.

Az öreg most egy széket vesz elő. Kerek, mint egy asztal. Kiteszi a szoba közepére.

— Ez a szkemno. Mikor a nő férjhez megy, elhozzák az új házhoz. Ezt az asztalt középére teszik. Az új asszonyt ráültetik, hogy nagyobb legyen, mint a többi és hogy mindenki lássa. A többi vendég a földön ül.

Átmegyünk egy kisebb szobába. Bútor nincs benne. Fala fehér. Agyagpadlója gyékénnyel és ócska szőnyeggel beterítve.

- Ez az a sjevi (ebédlő).

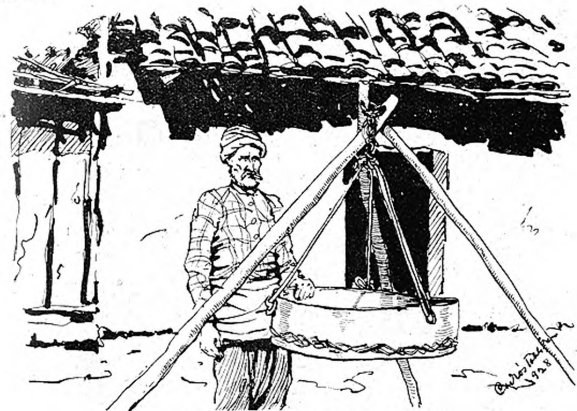
Oldalt dőlve a falhoz támaszkodva egy asztal hever. Egy méter átmérőjű egyszerű deszkaasztal (szofra). Négy, alacsony, alig 25 centiméter magas lába van. Csolák megfogja, a ház közepére teszi és megmagyarazza, hogy erre teszik az ételt és a kenyeret. Maguk a szőnyegre ülnek és úgy esznek.

Az öreg csolák mindent a legnagyobb készséggel magyaráz, mutogat. Midőn a török házban båtortalanul lépkedek, biztat. Közben mosolyog és cigarettázik. Az egyszerű házban

nincs egy kép. A ház földje egyenes. Agyagos földdel le van meszelve. A plafon alacsony, majd eléri a fejem. Ez is le van tapasztva. Agyagos vízzel be van meszelve.

Az egyszerű szobákból újra az udvarra megyünk. Az asszony is előjön. A feredzset csak félig húzza a szemére, félarcát megmutatja. Nem esik kétségbe, mikor lefényképezem.

Újra átmegyünk a szérús udvarba. Csolák bemutatja a búza rostálását. Három darab kétméteres rúdat kúp alakban állít le.



A török bőrrostán rostál.

- Gozeracs! — mutatja nekem Csolák.
- Dermont! — feleli vissza a bolgár bíró.
- Az öreg fia egy óriási bőrfenekű rostát hoz ki. Kerülete egy méter, kérgének magassága 30 centi.
- Gözer! — mutogatja nekem.
- Szórórosta! — jegyzem fel.
- Három lyukába egy-egy madzagot húz, felkötí a kúp tetejébe és félkezével himbálja az öreg. A rosta feneké számarbórból van, szeggel takarosan kilyukgatva. A polyva, szemét kihull a szemből. Ha még jobban meg akarják tisztítani, a mi kis rostáinkhoz hasonló reseta-t hozzák elő és úgy rostálják meg.

Csolaktól elköszöntünk. Boldog volt, hogy velünk találkozott.

Az öreg török asszony a kapuból utánunk lesett. Az öreg Csolák kikísér a kis kapuba. Sötét elkísér a szomszédba és nagy hálálkodás közben eltávozik.

## A bolgár falusi gazda udvara.

Délben Külefesében voltunk. Báj Mityó hívott bennünket meg. Maga igazi bolgár típus. Fején sapka. Hegyesen viseli, széles övében erszénye, kése és minden kisebb kelléke. Nadrágja felül bő. Nagy ülepe törökös. Lábaszárain magyarosra szűkül. Szép öregedő ember. Jókédélyű és udvarias. Szép kőháza jó-módról tanúskodik. Tetejes kapuja a székely kapukat juttatja eszünkbe. Csalódásig hű, azt hisszük, hogy a székelyföldön járunk. Az udvar tiszta. Oldalkerítése vesszőből van fonva. — A fonatot sárral vagy friss marhaganéval embermagasságig bekenik, hogy tovább tartson. Így nem eszi el a féreg. Hátulso kerítése az utcára néz. A sövénykerítés utcai oldalán mesteri ügyességgel volt egy-egy trágyapalacsinta. Száradni tették oda és ezzel az árvaganéval (törökül tezeg) tüzelnek. A serényebb emberek kitapossák, formába rakják és ki rakják száradni.

Mindkettő olyan, akár a Nagyalföldön. A trágyafűtés káros, de fátlán vidéken egyelőre nélkülözhetetlen.

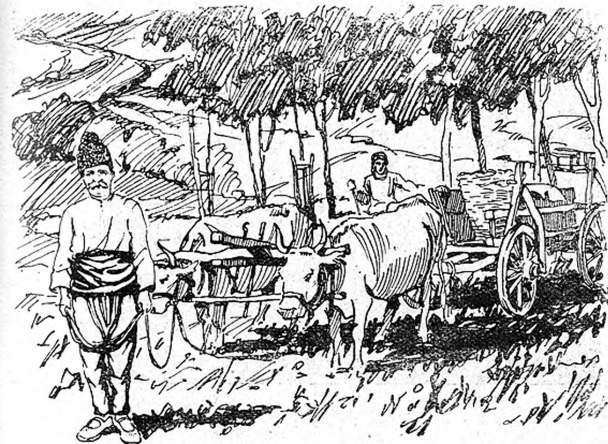
Bemegyünk az udvarra. A ház tornácán várnak. A tornác mestergerendáján köteles ponyva van felkötvé. Ebben kis gyermek van. Ez a lülka, a bölcső. Egy nagy leány himbálja. — A gyermek marad, nem sír a bölcsőben. Ezt a primitív bölcsőt a magyar alföldi tanyákon is meglehet találni. A nagy nyári aratáskor az ől gerendájához vagy a szabadban az eperfa ágaihoz kötik a ponyvát és egy nagy lány ringatja a gyermeket, míg a többi a mezőn dolgozik.

A háziak szívesen fogadnak. Pállinkával, túróval, gyümölcsessel kínálnak. Az egyik gyermek p u c h a n k i - t eszik. Rostán pattogatott tengeri ez. Főleg az aprószemű cserkesztengerit szeretik pattogatni.

A nagy leány egy tengeri pattogatót hoz be. Pléh doboz. Oldala sűrűn lyukgatva. Az egészet egy hosszú rúdra teszik, egy marék tengerit tesznek bele, parázsra tartják, kissé rázzák és a tengeri kipattan benne.

A tengerit is megkóstoljuk. Bevezetnek a szobába. Elég magas, 2,20 méter, gerendás szoba. Földje szépen letapasztva, fala fehérre meszelve. Ágy nincs benne. A fal mellett hosszan szőnyeg (cserga) van leterítve. A bolgár szőnyeg alatt rogzka

(gyékény) van, hogy a szőnyeg az agyaggal ne érintkezzék. — A fal mellé kis párnák vannak állítva és ez a párna tengerihajjal van töltve. A falhoz ruhaszekrény van építve. Másik oldalon a téka a falban. Ebben ép úgy, mint a magyar parasztháznál italos üvegek állanak. Kezdetleges fogasokon áll a ruha. Kép nincs a falon. A butort egyáltalán nem pótolja az az öt láda, melyben a sajtászövésű vásznat és a kelengyének szánt fehéreneműeket tartják.



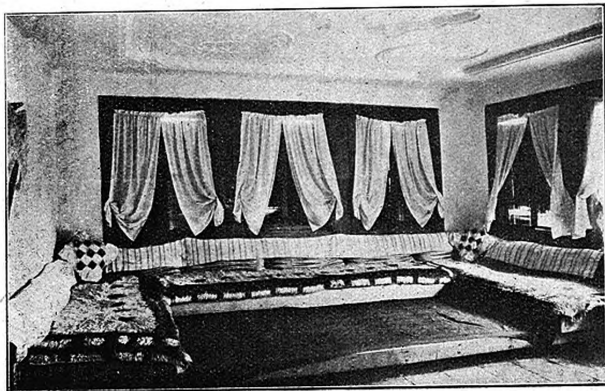
Báj Mityó hazafelé.

A lakóház alatt istálló és kamara van. Az istállóban a hámos és fejszállat van. A kamarában főleg élelmet, lisztet, bort és nagyon sok fokhagymát tartanak.

Az istállóból kijövünk. Jobbra van a konyha. Ebben egy nagyon öreg bolgár asszony szorgoskodik. Az asszonyt bába-nak szólítják. Tiszte az, hogy a konyhát rendben tartsa és a gyermekeket nevelje.

Epen gy i v e c s - e t főz. Megnézem és megkérdezem ezt az ősbolgár eledelt. A juhhús már apróra van vágva. A darabok nagyobbak, mint mi a gulyásoshúsból vágjuk. A zsír már forró a tepsiben. A húst belevetik. Hirtelen megpirul. Cserépedényben már feldarabolva a krumpli, zöldbab, vágott paprika, paradicsom, petrezselyem, hagyma. Ezt mind a hústra teszik. Megsózják, egy kis vizet töltenek rája. Beteszik a kemencébe. Mikor sülni kezd, betapasztják rá a kemenceajtót és úgy süll meg.

Az udvar hátulján egy bolgár sárt tapos. Szalmával vágja össze. A kimunkált sárt két leány saroglyára rakja, sima helyre viszi. Itt a szalmás sárt a k a l o p - ba nyomják, tetejét vizes kézzel megsimítják, felhúzzák és ott marad a vályog (kirpica). A kalop nevű kettős, hármas, sőt négyes vályogvetőt arrább teszik, vizes ronggyal bevezetik, újra sárt nyomnak bele. Újra vetnek. A tiszta, lapos helyen sorjában, százával hever a vályog. Egy kissé szikkad, akkor kúpokba rakják.



*Bolgár szoba belseje. Külefcse.*

— Istállót akarok építeni! — mondja a bolgár.

A nagy-udvaron újra a ház felé megyünk. Most a szövőház mellett megyünk el. Benne áll a szövőszék. Most pihen, később szükség lesz rá.

Ebédre várnak. Igazi bolgár eledel van feltalálva. Töltött paprika. A paprikacső oldalt van felhasítva. Magja, kocsánya, szára meghagyva. Túró, tojás apróra van vágva és ezzel a paprika megtöltve. Zsirba jól kisütik és ezt felette szeretik. Mi is hozzá látunk és eszünk. Az asztalon bőven van a szokásos előétel: ugorkasaláta ecettel, olajjal, szép piros nyers paradicsom ecettel, olajjal és szíréne.

A húsételt megettük, tésztát adtak fel. Egy nagy tepsi (tEPSZIE) tettek az asztalra. Ebben réteszerű omlósítésza (börek) volt. Láttam ezt is sütni szabadfűzőn. Négy nagy kövön ült a tepsi. Fedővel levolt zárva. Alatta nagy parázs (zsár) pirított és hamar megsült. A börek nagyon zsíros volt. Tölteléke túró volt. Izletes étel. Tiszteletünkre jó vörösbort adnak. Görög bor és elég erős.

— Menjünk át egy feketekávéét inni! — indítványozom.

A kávéház a szomszédban van. Török főzi a kávéét, társa bolgár és borbély.

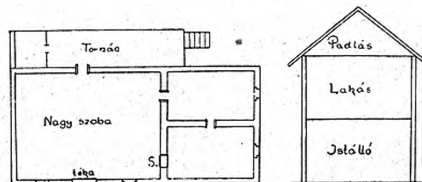
— Jó lesz, legalább megborotvál.

— Most juhnyírni van! — mondja a gazda.

— Nem baj, hazahívjuk.

Átmegyünk. A török otthon van. Parazsa mellett ül és ci garettazik. Bolgárul köszönt, törökül fogadjuk. Kávéét rendelünk, borbélyt kérek.

A török az ajtó elé áll. Ujja közül hosszút sivitva füttyül.



*A bolgár ház alaprajza és átmetszete.*

Nyugodtan bejön. A parazsat megpiszkálja, előveszi a kétszemélyes főzőt. Előbb porkávéét tesz bele, aztán rá kristálycukrot, végül a melegítőből forró vízzel telebocsátja és nagy ügyességgel a zsarátkba dugja. Vár.

En szét nézek a társas cég üzletében. Hátul a sötétben a kéménynél a kávé, elől az ablaknál a borbély. Egy asztal, két lóca a butorzat és egy szék a borbélyé, még van egy tükör is.

Az ajtó nyílik. Bocskoros, szennyes ember lép be. Ez a borbély. Jelentkezek aggódva nála. Ő mosolyog. Megmossa kezét jól. Kézbe vesz. Szappanos erősen. A szappan szokatlan szagát csak a juhszag teszi kellemetlenebbé. A juhszag árad róla.

Nem tölt sok időt a szappanozással. Leül és nagy kését feni. Hozzáfog borotválni. Aggódásom nem vált valóra. Erős szakállamat könnyen szedi le. Nem fáj. A szőrös habot a földhöz csapja. A kávézó vendégek nem ütköztek meg rajta. Természetes is, fele borbélyműhely.

Leborotvál.

— Dobre! dobre! — mondom.

Már únom.

— Ne dobre! (nem jól van!) — feleli a mester. — Jól dolgozom. Ez csak falusi borbélyműhely — mondja nevetve — az ír csak azért borotválkozik itt, hogy elmondhassa, hogy bocskoros borbély is borotválta.

Végre lemos. Örülök, hogy szabadulok.

— Kolko leva?! (hány leva) — kérdem.

— Adjön az úr, amennyit akar! — szól tolmácsomhoz.

— En nem tudom, hogy itt Bulgáriában mennyit szoktak adni.



Török kapu Madara vidékén.

— No hát nem lesz sok tíz leva?!

— Majd sok! — gondolom. — Úrnak néz, meg kell adni. Fizetek.

— Egy kávét a mesternek, no meg nekem is! — kiáltok.

— Molja, goszpodine! — szól a kávés, már teszi is a kávét a forralóba.

A nagy eset örömeire megittuk a jó török kávét. Indultunk.

— Z'bogom! (Isten vele!) — köszönök.

— Z'bogom! — fogadják.

Eltávoztunk.

## Családi hagyományok a bolgároknál.

A bolgárok életében fontos a családi élet. A bolgár komoly, erkölcsös. Össze nem házasodik más néppel. A családi élet tisztaságát mindkét nem elsősorban megőrzi. A bolgár parasztság e tekintetben nagyon hasonló a mi paraszt népünkhöz.

Szép fajta. Az erős munka azonban korán hervasztja a nőt. A férfiak bírnak és dolgoznak. Szorgalmas nép. Takarékos, mint a mi magyar parasztunk. Jó üzletemberek és a pénzért, a tisztességes keresetért minden munkát elvégeznek. Amilyen jó munkás, épúgy szeret jól élni. Az evés nála nagyon fontos. Kenyérevő, akár a mi parasztunk. Igénye kevés. Kenyeret túróval és fokhagymával szívesen eszik. Szereti a húsélt. Főétele juh-hús. Ezt szárítva nyersen (paszterma), vagy főve mindig megeszi.

Sokszor láttam bulgurt enni. Olyan ez, mint a mi juh-húsos kásánk. Ahol rizs nincs, ott a búzát törik durvára. Ezt a darát apróra vágott juh-hússal sűrűre főzik és úgy eszik. Nálunk az apró falatokra vágott juh-húst köles vagy rizskásával főzik össze. A mi gazdasszonyunk mielőtt a kását hozzátenné, a léből kimeríti a húst és egy külön serpenyőben disznózsírban jól megsüti. Mikor a lében a kása jól megpötyögött, ráteszi a sült húst, megborsolja és ez a finom debreceni juh-húsos kása.

A bolgár a disznóhúst is nagyon szereti. A disznót tengerivel hízlalják. 120—150 kgr-os korában levágják. Régen perzselték, mint mi. Ma megnyúzzák és a bőrét bocskornak készítik ki.

A megnyúzott disznót úgy boncolják, mint a magyarok. Orját veszik. Az orrával káposztát főznek, mint nálunk a toros káposztát. Szalonnát nem eszik, hanem zsírnak olvasztják ki. A húsát besózzák. Amikor a só jól átjárta, kiteszik száradni a napra. Májusig szárítják, fagyasztják. Jó. Nem füstölök, mint mi. Sonkát nem vesznek. A disznóhúst összevágják, megsózzák, paprikázzák és kolbászt csinálnak belőle. Ők is kolbász-nak nevezik. A kolbászárudat pedig kolbász-nic-a-nak hívják.

Készítenek hurkát is, ők bakor-nak nevezik. A hurkába rizst, köményt, májat tesznek, mint a magyar hurkába. Némelek azonban ehhez rizst, húst is tesznek, mint a német hurkába. A hurkát frissen eszik, mint mi.

A körmöket kocsonyának főzik, mint mi. Ők a kocsonyát pácsá-nak nevezik.

A bolgár és török férfi viselet egyszerű. A bolgár állandóan bekerekített tetejű sapkák (kalpak), a török turbánt visel. Felső testén ing (riza), alsótestét nagy ültetű gatyá



*A bolgár nők tanyázva vannak.*

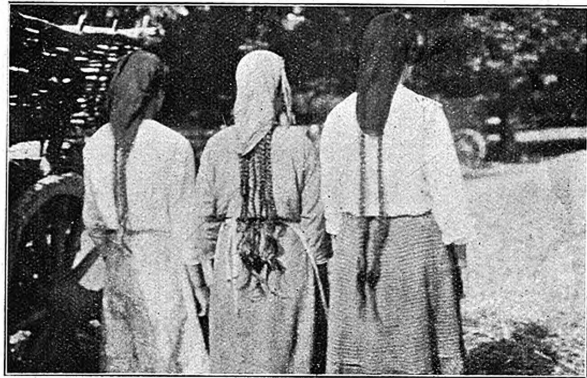
(gasti) fedí. Ezenkívül van az abaposztó nadrág, kalvi, vagy potúri. A ruhát derekon felül a kosak (török szó), vagy a pojasz (bolgár) nevű bőrvő fogja össze, melyben minden apró dolgot hordoz. Lábán dizsnóbőrből való cervuli (bolgár) vagy csarak (török) nevű hegyesorrú bocskor van. A szegényebb néposztály szőrösbockort visel. Ez kemény és nem csinos, de tartós. Nálunk némelyik kinlakó pásztor még ma is csinál magának szőrös bockort. Az előkelőbb bolgár és török paraszt eszerzett bőrt vesz bockornak vagy éppen kész sárga vagy veres bockort vesz. A bockornak felszabott szőrös dizsnóbőrök érdekes áruai a bőrorsboltoknak és kirakatoknak.

A női viselet egyszerű otthon és díszes ünnepen.

A bolgár nő nagyon dolgoz. Nemesak a szorosan vett háztartást vezet, nemesak a gyermekeket neveli, hanem tevékeny részt vesz férje munkájában is. A ruhát meg jórészt maguk

készítik. Csaknem minden falusi házban ott van a szövőszék. A falusi asszonyok télen-nyáron fonnak. Nyáron összejönnek valamelyik ház udvarán, a nagy epfera alá ülnek a földre. — Itt fonnak és beszélgetnek is. Ezt a nemzeti szokást ők szedenka-nak, mi pedig itthon tanyázásnak nevezzük.

A bolgár nő, öreg, fiatal, leeresztve hordja a haját. Az északi vidéken inkább két ágban hordják, a déli részen 4–6 ágban fonják. Tehetik, mert a bolgár nőnek nagyon dús a hajzata. Befonott hajuk derekukon jóval alább ér. A kis török lányok már 4–6 ágban fonják hajukat és bocsátják le. A bolgár



*Bolgár asszonyok befonott hajjal, két- és négyágú a hajfonatjuk*

parasztasszony sohasem teszi a haját kontyra. A művelt osztály külföldön járt nőtagjai pedig épúgy hubi és eton frizurát hordanak, mint nálunk. A városok borbélyműhelyében nagy beütéssel van írva: „tuk.” Ez annyit jelent, mint „itt.” Sokáig rejtély volt előttem e szó jelentése, míg vezetóm nővére megmagyarázta, hogy annyit jelent, mint itt nőket nyírnak.

A jobb középosztálybeliek ünnepi viselete festői szép. Élénk, de harmonikus színek teszik széppé.

A családi alkalmatosságok körül a legnagyobb fényvel a házasságot kötik. Az eladó leány, ha nem dolgozik, hozományának tetemes részét felfűzve a nyakában hordja arany, ezüst pénzben.

A házassulandó legény épúgy nem kéri személyesen a leányt, mint nálunk. Leánykerőt küld a leányért. Ha a leány szülei hozzáadják a leányt, a leány atyja házukhoz hívhatja a legényt. A család megmutatja a leány hozományát, megbeszö-

lik azt is, hogy a fiú mennyi ruhát vesz, milyen gyűrűt, fülbevalót ad a leánynak. Az eljegyzés nem ünnepélyes. A legény egy ruhát ad a leánynak. Ez nálunk is így van és itt is je g y r u h a a neve. Ezelőtt az eljegyzés pap előtt történt. A jegyruhát a vőlegény a pap jelenlétében adta át. Ha a leányt eljegyezte, úgy tekintik, mintha már el is vette volna.

A lakodalom (sz v á d b a) reggelén a vőlegény egy teljes öltözet ruhát, még cipőt is ad a menyasszonynak. Ebben a ruhában esküszik meg. Az esküvő a templomban van. Ha leányt



*Bolgár férfítípusok.*

vesz el, akkor vasárnap esküszik, ha özvegy asszonyt vesz el, akkor az esküvő szerdán is lehet.

A ruhát reggel leviszik. Még öltözködik a menyasszony, már jön a vőlegény a családjával és ismerőseivel. A vőlegény apja és anyja sokszor lóháton jön, a többiek pedig gyalog poroszkálnak utána.

A menyasszony legényismerősei is megérkeznek a menyasszonyos házhoz. Ezeknek a vőfély (kresztnik) pénzt ad. Ez a megváltás. A legények a pénzzel elmenniük inni.

A menyasszony ezalatt felöltöztött. Arcát fátyol (búló) fedi. A menyasszony és a vőlegény vendégei egyesülnek, megszólal a börduda (gaida), megkezdik a hórót és elindulnak a templom felé. A templom előtt elhallgat a muzsika, a pap megáldja őket. A vőlegény ezért az áldásért 200 levát, a vőfély 100 levát fizet. A vőfélynek ezen a kiadáson kívül több súlyos kiadása is van. Ő veszi a fátlyót. Ajándékokkal kedves-

kedik a menyasszonynak és nagy gyertyákat vesz az oltárra. Egy-egy jó vőfély 2—3000 levát is elkölt.

A templomból bördudaszó mellett a vőlegényes házhoz mennek. Meg-megáll a menet. A násznagy leül. Körülötte



*Bolgár dudás.*

choro alakul, táncolnak. Mikor eleget táncolnak, tovább mennek. Azután újra megállanak.

Megérkeznek a házhoz. A fiatal pár részére a ház urától ajándékot kérnek. Ez ajándékoz nekik földet, szőlőt, pár ökröt, amit tud. Egész nap semmit sem esznek.

Este megérkezik a leány anyja a vőlegényes házhoz. Megkezdődik az ünnepség. Az anyja szóttas ajándékot hoz. Ad egy-egy inget a legény apjának, anyjának, rokonoknak, előkelő

vendégeknél. A ruhaneműt a férfiak és nők jobbvállukra tűzik és úgy esznek. Minden vendég ad egy rézedényt az új párnak.

A lakodalmi ételek: piláf, malac, juh-hús nagy tömegben vannak. Egy nagy állatot és sok-sok apró állatot vágnak. Előbb pálinkát, később bort isznak bőven. Akármelyik vendég felhívhatja az új párt, hogy adjon ezt, vagy azt.



*Török leány hatágra font hajjal Sumén vidékén.*

A lakodalomban kineveznek egy embert számárnak (magáre), aki dolgozik, tesz, vesz, fárad, tréfálnak vele és nem kap semmit. Ez nálunk több alföldi faluban a kún kapitány vagy kónkapitány.

Éjjel 3 órakor a násznagy és az új ember egy széket vesz elő. A nő erre egy vánkost tesz. Töltenek egy pohár bort. — A násznagy előtt megállanak és ez megáldja őket. Most a násznagy elviszi magához a széket és a vánkost. Erre a lakodalom véget ért, a vendégek elmennek haza.

Az új párt is elengedik szobájukba. Kint a férfi által megbízott asszony vár. Mikor megtörtént az egyesülés, az asszony

és egy muzsikus be megy a szobába és megnézi a vért, vagy mint mondják a becsületet (cesztnoszt). Felmutatják neki. Ha megtalálja, jól van, bizonyítja az ártatlanságot (vérfelmutatás), ha nem, akkor baj van. Megteszik, hogy a nőt kiűzik a házból. Ha nem űzik ki, anyagi ellenszolgáltatást, pénzt földet stb. kérnek. Itt néha egy kis visszaélés is van, mert a férfi és az igazlító asszony előre megegyeznek abban, hogy nem találja meg az ártatlanság jelét, teszik ezt azért, hogy a leány apja minél több hozományt adjon.

Reggel, mikor virrad, a gazda megszólal; az új pár a férfi apja és anyja lábát megmossa. A férfi önti a vizet a lábra, a leány pedig mossa. Az új asszony egy-egy kendővel megajándékozza őket.

A házasságkötés után a fiatal pár egy ideig a fiú szüleivel együtt él. A magyar parasztnál is egy kenyeren van. A bolgár paraszt csak pár év múlva válik ki a családból. A legkisebb gyermek marad csak otthon és öreg szüleinek ez viseli gondját. A leány örökséget csak akkor kap, ha szülei elhalnak. Ez nálunk is így van.

A gyermekszületés nagy öröm. Már az első napon összejön a betegágyas asszonynál néhány asszony, esznek, isznak. Harmadnap nagyobb mulatságot esapnak (kadeni). Egy hét múlva a templomban megkeresztelik. A keresztkoma a vőfély (násznagy) családjából kerül ki. A férfi krsztnik, a nő krsztnica.

Mikor visszajönnek a templomból ad a komának kendőt. A koma pénzt ad a gyermek számára. Egy tányért tesznek ki és minden vendég pénzt dob bele. Végén összeszámolják, hogy „mennyit kereset a gyermek.” A keresztelőre egy juhot vágnak, ezt megészik. Isznak rá bőven. Ha bőjt idejére esik a keresztelő, úgy halat esznek.

A beteghez doktort hívnak, de vannak öreg gyógyító asszonyok (bábicska). Ha a beteg meghal, a férfi halottat a férfiak, a női halottat a nők mossák meg. Felöltöztetik jó ruhába. Ujjai közé gyertyát tesznek és a feje mellé. Feje alá lisztet, búzát, pár pénzt tesznek. Minden látogató gyűjt egy gyertyát. A halott kezébe pénzt tesznek, hogy ha adóssága van, kifizesse. Gyertyát gyújtanak mellette és virrasztanak. Sírnak, nem isznak, nem esznek. Hamar eltemetik.

A kapu szemöldökfájára a fiatalnak piros, az öregnek fekete ruhát szegeznek. Erre fehér keresztet tesznek és ez ott van, míg le nem kopik.

A halottat nyitott koporsóban a templomba viszik. Néhol a kocsi csak a koporsó fedelét viszi, míg a sárga sáppadt halottat elől viszik. A halott mellén kereszt van. A hozzátartozók úgy búcsúznak el tőle, hogy a kezét megcsókolják, aki fél a halottól, keze helyett a keresztet csókolja meg, de némelyik jó rokon a halott arcát csókolja meg.

A gyászmenet a halott után megy. Egy ember egy letakart edényben főtt búzát (zsító) visz.



A sirt a jó rokonok ássák meg. A sir szélén lezárják a halottat. Mielőtt lezárnák, újra megcsókolják. Leteszik a sirba. Mindenki dob rá egy göröngyöt: könnyű legyen neki a föld! A sirra a főtt búzából szórnak. Három nap múlva megismétlik. Hazatérnek a temetőből, tort (pomen) ülnek. Juhot vágnak és azt megeszik.



*Törökök Sumen vidékén.*

Negyven nap múlva újra kimennek a sírhoz. Búzát visznek ki és tesznek a sirra, hogy a szellemeket jól tartsák. Hazajönnek és újra tort tartanak. Szintén egy juhót vágnak. Esznek, isznak és emlegetik, hogy a „jó Isten nyugosztalja!”

A sirra többször tesznek zsitó-t. A zsitó finom bolgár eledel. A búzát egy kis sósvízben megfőzik, azután szárazon pörkölt liszttel vagy prézlivel összekeverik, sok darált diót kevernek hozzá és fahéjat tesznek belé, cukorral félcentiméter vastagon behintik. Ha a pap a sírnál imát mond, vagy a templomban elimádkozza a halottat, szór egy keveset a sirra, a jelenlők a többen megosztoznak.

Ugyancsak a halott emlékére topenik-et esznek. Lapos fehér kenyér vékonyra van elhasogatva. Egyik végét borba mártják, cukrot, mézet és fahéjat tesznek rá és kiosztják azok közt, akik a halott emlékére összegyűltek. Az ilyen ünnepélyre úgy hívogatnak: „Holnap három hónapja, hogy atyám meghalt, jöjjenek a templomba!”

Ilyen ünnepélyt 3, 9, 40 nap múlva és 3, 6, 9 hó, 1, 1½, 3 és 9 évben tartanak a halott tiszteletére.

Ezt mind elmondja Báj Mityó. A felesége néha megtoldja. A jóra való, olvasott bíró is segít neki.

Másnap Sumenben sétálunk. Temetés jön velünk szemben. Elöl fiú jön a görög keresztrel. Utána nyitott koporsót hoznak. Fialat asszony fekszik benne. Beesett arca ijjesztő sárga. A forró Nap süti. Kóbor legyek százai környékeznek. Sietnek vele. A gyász nép alig bírja kísérsni. Hátul a koporsó fedelét hozza egy ember...

Hosszan elnézem. Megiszonyodom a látottaktól...



## Mire tanít a madarai lovas?

A külefcsei planina szélén állunk. 400 méter magasságra van jelezve a Fekete-tenger normális felszínétől. A környezetből alig 100 méterre emelkedik ki. Geológiai lerogyás a széle. Eleje 90 fokos szögben emelkedik. Homokkő. Tele őcsigák házával és kagylók megkövesedett maradványával. Tömérdek barlang lyukgatja testét.

— No lásd, valamikor vastag vízréteg hullámozott a plató felett. Most mint szirt dacol az enyészettel! — mondom.

— A bolgár települést az jellemzi — kezdi Fehér Géza — hogy a hegyet szállották meg és innen bocsátottak rajokat az alföldre.

— Szóval úgy gondolod, hogy akié a hegy, azé az Alföld!

— Ez a turánoknál is így volt — veszem át a szót. — A magyar is a középhegyvidékeket szállta meg.

— Ha nagyobb a szaporúság, vagy szegényebb az élet, 7–8 rajt bocsát ki. A település terjed. Ez a hegy középponton fekszik. A Szilisztria—tutranak—konstanzei és a Konstanca—szófia-i út keresztezésénél. Katonai és kereskedelmi középpont.

— Itt nem volt addig egységes állam, míg a turánok meg nem jöttek. Nem volt nép, mely ezt a középpontot kikereste volna.

Csak a bolgár-török nép alkotott egységes államot, mert megtalálta és felismerte a sumeni mező középponti fekvését: ezt a középpontot.

A Kr. u. VIII. században megszállják ezt a területet. Megalkotják azt az országot, melynek északi határa a Duna, déli határa a Balkán nehezen járható hegysége.

Lovas nép. Erődítést emel. 24 □ kilométer sáncuk mutatja, hogy lovasnép erődítése. E lovas nép védőpontja a madarai plató.

E településnek emléke a sziklába vájt madarai lovas, mely 23 méter magasból néz le a mezőre.

E vidéken települési sorozat van. Római településre trák-illir, török-bolgár települések jöttek. Ugy, hogy Kánitz Ferenc a lovas római eredetűnek hiszi, le is rajzolja. Később Jireček

ismerteti, aki szerint a lovas mellett levő felirat nem olvasható el.

— Fehér Géza megfejtette! — mondom örömmel.

— Igen én elolvastam és megállapítottam, hogy ez az emlékek bolgár-török emlék, a turáni népek európaiasságának legfontosabb emléke, mint ilyen a honfoglaló magyarság kultúrájának megállapítására is nagyon fontos.

— Azt hiszem, hogy ha a hegy alját kutatóknak, több emléket is találnának e korból.

— Úgy van, itt városnak kell lenni. A bolgár nemzeti múzeum megkezdte az ásásokat és az ásások felügyeletével engemet bízott meg.

— Nézd a hely a településre nagyon alkalmas. A település terrazon történt, sok forrás mellett. Minden időben telepedtek rá.

Præhisztorikus barlangok egész sora van. Ebben ősi eszközök; esont, kőszerszámok bőven találhatók. Sőt volt praehisztorikus műhely is itt. Pattintott tűzkövek (bolgárul: krivaraka, törökül: iridere) óriási mennyiségben fordulnak itt elő.

A római és a bizanci korban erődítmény volt. Több erődítményi tárgy jelzi.

Legfontosabbak a bolgár-török emlékek. A bolgár múzeum három év alatt három helyen három nagyobb építményt tárt fel. Ezek az épületek terveik és anyaguk szerint bolgár-török eredetűek. Az építők az őshazából magukkal hozott módszer szerint dolgoztak.

— Többet mondok, előkerült egy aranyöv a népvándorláskori, de magyar sírból; egy felirat, több sarkantyú, stb., stb.

Madarától 7 km-re, Endzse környékén, hol ma tatárok laknak, egy nagy khurgánból egy férfi- és egy nő-szobor került elő, melyek pontosan megfelelnek az Észak-Mongóliában és Dél-Oroszországban talált sírszobroknak. A szobor hatalmas emberalakot ábrázol. Talán egy vezér. Keze a hasán összetéve, kezében serleget tart. A férfiszobornak háromágban font haja van.

E szobor kétségtelenül mutatja, hogy bolgár-török férfi ép úgy, mint a hun és avar, elől borotválta a fejét, hátul megerezteszte a haját.

— Talán Liutprand írja, hogy a bolgár követ magyar módra van nyírva — jegyzem meg. — Vata is mikor pogány hitre tért, fejét megborotváltatta és három fonatot engedett hátul a tarkóján le.

— A leletek azt bizonyítják, hogy a bolgár-török népnek egy, keletről magával hozott magasabb kultúrája volt. Ez a kultúra magasabb volt, mint azoké, akiknek országát megszállotta.

— Ugyanez áll a magyar népre is. A magyarság az V. századtól kezdve a bolgár kultúra hatása alatt áll. Külső megjelenésében egészen bolgár-török. Csakis a magasabb kultúrából és a keletről hozott nagy szervezőerőből magyarázható az, hogy a magyar és bolgár államot tudott alkotni ott, hol előtte egy nép sem.

A magyar már az V. században földművelést és állattenyésztést űz. Szavaiban sok hasonlóság van a bolgár-török ilyen szavakkal. Az állatot a földművelés érdekében tenyésztette. Így a földművelés a magyarnál ősi foglalkozás, nincs igazuk a nyugati írónak, hogy a magyar harcias, nomád volt, mikor mai hazájában megtelepedett.

— Ezek egészen új dolgok. De mond kié ez a sziklába vájt lovas síremlék ?

— A síremlék a Krum kháné, aki 804—814-ig uralkodott. A felirat görög nyelven van szerkesztve.

— Úgy tudom, hogy a bolgár nép nagyon megbecsüli ezt az emléket.

— Igen, a cár születésnapjához ünnepét itt szokta megtartani. Ide jön, népével együtt ünnepel, vigad és ilyenkor mindenkinek szabad hozzájárulni és kérni.

— Akkor valóságos ősi törvénynap ez, ami a magyarnál is megvolt az Árpádok alatt Székesfehérvárott.

— Igen. És azonkívül is valóságos népvándorlás van a madarai lovashoz az egész éven át. A tudósok rendszeresen kutatják az ősi történeti nyomokat. A régi családok az ősi khánok neveiről nevezik el gyermekeiket.

— Lásd barátom, így lesz a történelem, a dicső múlt, a nemzeti hagyományok a nemzeti erő forrása !

Hátrafordulunk. Szétnézünk a plátón. Két nagy halom emelkedik előttünk.

— Ezek is khurganak ? !

— Azok. Bulgáriában a tudósok becslése szerint 40,000 ilyen halom van. Különböző korokból emelték, főként a trák-illir időkben. Bizony még alig van egynéhány felásva közülük.

Lefele indulunk. A szerpentin-nehezen ereszkedünk le. A sziklában nemzeti történeti nevek vannak vésvé. Barátom magyarazza.

Félúton megállunk. A Nap vörös sugarai megaranyozzák előttünk a mezőt.

— Nézd a hegyen túl Sumen városa van. Minden időkben úgy most is a legnagyobb katonai város. A török is nagy katonai erőt összpontosított itt. Mögötte a síkon van Madara. A janicsár tábor részére itt tartották a rabnőket. Ma is sok török lakik itt.

Lejebb megyünk. A lovas szentől szembe áll velünk. Ősi szobor. Történeti emlék.

Szótlatlanul, hosszan elnézzük a kezdetleges szobrot. Hideg tekintetével sokat, nagyon sokat beszél !



## A bolgár-magyar hősi történet nyomain.

A Deliormán elhagyatott vidékét járjuk. A Balkán-hegység északi lejtőjén lakó pásztor és földműves nép csodálkozik bámul bennünket, mintha azt kérdeznék folyton : mit keresnek ezek itt ? !

Vezetünk a derék Rüsztém. Őles török. Hatalmas természet impozáns. Arca olajbarna. Fején turbán, igazi tisztelgetreméltó külsőt ad neki. Bróviselt ember. Most a prefektus bizalmasa. Főként a választásokon. Okos ember. Sokat használ a kormányban. A falusi társadalomban különös érdekessége az, hogy a vidéken egyedül neki van két felesége.

Mind a két felesége jómódú. Mindegyiknek van háza, földje. Rüsztém ellenben szegény ember. Csupán egy kis házikója van. Ebben is alig lakik, mert hol az egyik, hol a másik asszonynál van. Egyik jobban ellátja, mint a másik. Rüsztém úgy él, mint egy basa, nem dolgozik. A két asszony kényelmesen eltartja. Felváltva járnak el hozzá takarítani és mosni. — Praktikus eszű ember, azt tartja, hogy a házasság koszt, kvártély és mosás.

Isméri a vidéket jól. Aboba határában ösbolgár katonai település romjain járunk. A romok feldúlva az oroszok áskálták.

Igazi várnégyszög. Fél □ kilométer a belső vár. Az elővédő 24 □ kilométer. Négy kapuja van nagy kövekből összeröva. — Négy kastély a négy sarkában. A legnagyobb kastély alaprajza templomszerű. A kastély háromhajós. Falai érdekesen vannak építve. A fal belül vörös égetett téglából van rakva. Kívül faragott kövekkel van borítva. Ez volt a vezér vára. A vezérnek erős vára volt.

A hadinép a kastély körül óriási négyszögben táborozott. Lovastábor volt. Mély sánc vette körül. A bolgár gazda ott szántogat a sáncok között. Ő már nem tudja mire szolgált ez a földsánc.

A török paraszt egy fa alatt hever. Hüvösöl. Néhány bivalyára vigyázna, de alszik. Mellette hajtunk el. Felemeli fejét. Nem köszön. Szólunk hozzá. Mosolyog. Nem felel, pedig érti. Kérdezzük az utat. Megmutatja, de nem szól. Mégegyszer kér-

dezzük. Törökösen lógatja fejét. Igent int és „nemet“ mond. Nem tudja, amit kérdeztünk tőle.

— Ezekkel a népekkel élt együtt a magyar, mielőtt mai hazájába jött volna — kezdi barátom — és mutatja az óriási sánctot.

Szekeresünk üget. Pompás tengeritáblák esnek jobbra, balra. A tengeri kőrója öles, jó vastag. Levelei üdezőldék. Szinte csodálatos e száraz vidéken. Minden körön két-három cső van. Géppel van kapálva. Ha jól látom kvadrátban van vetve. A fajtája nemesített nyugateurópai. Nyugateurópai eszközökkel modernül megművelik. Most esend van. A gazda várja a tengeri érését. Megállunk. Hosszan elnézem ezt a kis kultúr-oázist a nagy pusztaságban.

— Jól esik a szemnek gyönyörködni a szép veteményben! — mondja a barátom.



*Juh-kosár galyból fonva, oldalt kunyhó.*

— Szép kultúra van itt, — jegyzem meg.

— Ezt a bánsági svábok csinálják. Három évvel ezelőtt még kopár volt itt a föld. Most jól megművelt. Hallod, a községben morog a cséplőgép. Ez a nagy emeletes épület a német iskola.

A falu alatt megállunk. Csontos, feketeképi juhász ül nyája mellett. Fején vörös turbán van. Ez az őslakó.

Megállunk. A galyból font „kosara“-t lefényképezem. Azután lefényképezem a juhászt is. Mosolyog a csunya férfi. Tattár ember.

— Ezen a vidéken krimi tatárok laknak — mondja Fehér Géza.

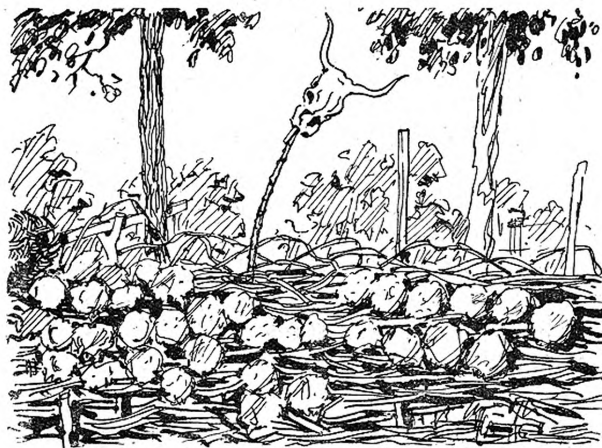
— A történelemből ismerem őket. Ezek pusztították századokon át hazánkat.

— Most csendes emberek. Pásztorok. Nem akarnak haladni. A bolgár és a sváb szorgalom feléjük került. Kihúzza alóluk a földet. Szolgái lesznek a jövevényeknek.

A szomszéd faluba megyünk. Kis falu. Községháza nincs, de van szép korcsma. Én járok szerteszét. A kertekben madár-ijesztőt látok. Lefényképezem.

A kerítésbe tehénkoponya van szúrva. Csákó szarva, üres szemüregei ijesztően merednek rám.

— Mire való ez? — kérdem.



*A kerítésbe tehénkoponya van húzva a boszorkányok elűzésére.*

— Megvédi a házat a gonosz szellemektől! — feleli a gazda.

— Hát azok is járnak erre?!

— Oh, de mennyi! — sóhajt fel a gazda — kárt tesz jószágban, emberben.

Sokáig nézem a babonás figurát. Nézem a tőzeglepenyeket, melyek sorjában száradnak a kerítésen. Eléktelenítik az amúgy sem csinos házakat. Lefényképezem ezt is.

A bíró a korcsmából nézi és ennyit mond:

— Miféle bolond ember ez?

Ez a titulálás nekem szólt. Nem baj. Összebarátkoztunk. Ő németnek nézett. Én magyarnak javítottam ki. Hiába volt minden. Nem ismerte a magyart, megmaradt a német állásponton. Álláspontja erősítésére és az én tiszteletemre rakiját, néhány fej foghagymát és kenyeret rendelt. Megkínált. Sértés lett volna el nem fogadni. Ittuk a pálinkát, ettük a foghagymát jó étvággal.

Kis vártatva egy sváb telepes fia egy kalap körtét hozott az idegennek. A nagyanyja küldte. Az öregasszony még emlé-

kezett a szép magyar honra. Emlékének áldozott a körtével. — A fiú örül, hogy elfogadtam a körtét és még jobban örül a néhány leva cukorralalónak.

Jófajta gyeves úton haladunk. Most jó, mert hosszú szárazság van. De az esős évszakra gondolok, mikor ez az út felázik és agyig süpped a jó ragadós sárba a nagy, nehézkes bolgár vagy török szekér.

Szekerek jönnek. Két fehér ökör jó szekér kéréséletet hoz.

— Búza? — kérdem a szundító kocsistól.

— Boza! — feleli álmosan a török.

A szántóföldön egy-egy tölgyfa búsul. Ez a tanyát pótolja. Alá ül esőben, szélben a gazda. Alatta hűsöl, ha úgy éget a nap, mint az idei nyáron.

Tágas, aprófüves legelőre jutunk. Előbúvik a karesú minarett.

— Itt a falu!

— Nagy és terjedelmes!

Rozoga fahidakon áthaladunk, átvergődünk a szembejövő bivalyszekerek során. A faluban vagyunk.

Novi bazár, vagy Jeni Pazar, igazi török város. Úgy látszik idegen ritkán fordul meg e vasúttalan városban. Nagy fel-tűnést keltettünk. A nagy mecsetet körül vevő kőkerítés a temető díszes köveiből van rakva, ha így halad, elhordják építeni a régi temető sírköveit.

Még sok a legelő. Nagy juhászat folyik. A juhászok törökök, tatárok; a földmivelő bolgár.

A juhok épen delelnek. A pásztor a földön ül. Köszöntjük. Jól beszél bolgáru. Kérdezősködünk tőle. Az ő neve csobán törökül, ofesár bolgáru. Mind a kettőt érti. Mind a kettő juhászt jelent.

Közben a vesszőből font kerek szárnyék, ebben fejnek; sztergá-nak nevezik. A szterga ajtajában a fejkő. Sumen vidékén ezt a fejó karámat „szaja” néven is nevezik.

A him juhót a török is, a bulgár is „kocs”-nak nevezi. A kos bárányt féléves korában herélik és lesz belőle oven bulgáru, burma törökül, magyarul ürü. A jerkét a bolgár osza, a török kojun néven nevezi. A juhót fülén jegyezi, mint a magyar juhász régen. Kezében gege (kampó), mellyel magyar módra fogja ki a juhót a nyájból. A rüh (krusza) ellen dohányt főznek, a főzetbe söt tesznek. Ezzel megdörzsölik a megtámadott részt olyan erősen, hogy a vér kiserkedjen és 3–4 nap mulva meggyógyul.

A szipinsza betegséget pedig úgy gyógyítják, hogy tüvel beleszúrják a fülébe, vagy a farkát elvágják.

Sok farkas van ezen a vidéken. Ezért a nyájjal 4–5 nagy kutya jár. A kutya nyakát a farkas ellen ép úgy örvvel (sis) védik, mint a mi juhászaink.

A juhász lábbelije szőrös bocskor. A bolgár neve szarul, a török esark. Maguk fűzik szőrös marha-, még inkább disznóbőrből.

A szamár hallgatón ballag a nyáj közepén. Egykedvű, mondhatnám szomorú. Fürge bögölyök felé csapdok farkával. Nem félnek a bestiák. A szamár dühös. Lábával hasa alá rüg. Fejével oldalához kap. Szeretné őket megharapni, szétélni, táján megenni. A fertelmes férgek elrepülnek. Körüldongják a birkákat. Nagy gyaupuk nem hálás talaj a táplálkozásra. Tova repülnek. Bennünket donganak. Elűzik a vérszívókat.

A szamár ballag tovább. A juhok beszélnek hozzá. Ő nagy füleit lebegteti. Figyel. Bosszantják. Megrázza nagy fejét, bosszusan belefal a fűbe. Legel.



Fedett juh-szárnyék galyból.

A szamár jól megvan pakolva. Viszi a pásztorok egész felszerelését: a gúnyát és az ételmet. Az ételmet két bőrszakban van. Ezeket a bolgár diszági-nak, a török ibe-nek mondja. Épen úgy két juhbőrből van összevarva, mint ahogy a hortobágyi bundavarró juhász csinálja. A szája elől, a szamár lapoc-kájánál van. A fedele egy bőrlap, mint a mi juhászunknál. Kettő van belőle. Egyiket a szamárnyereg egyik oldalára akasztja, másikat a másik oldalára. Ebben az eseség van. Tetejébe teszi kevés számú gúnyáját, vizes és fejedényét.

A pásztor vállán is lóg egy hosszú tömlőszerű bőrszak. Kérdem tőle mi a neve és mire való? — Mosolyog a barna legény. Szabályos arca, fehér foga széppe teszik.

— Ez a torba!

— Mi ez, Géza?! — kérdezem.

— Tömlő, — feleli.

— Igaz. A hortobágyi juhásznak is van. Fiatal bárány-, vagy borjubőrből készül. A szőr le van róla dolgozva. Kopasz.

— Mi van benne?!

A török pásztor kinyitja. Megmutatja. Egy kis dohány-maradék. A tűzkő és tapló egy szennyes rongyba kötve.

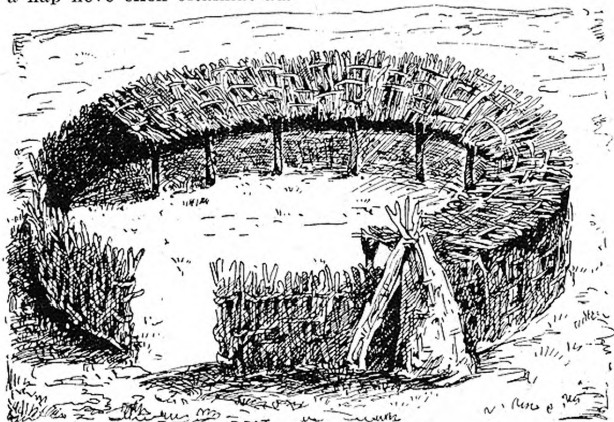
— A csiholó acél ott hempereg a dohány közt.

— Ez is hasonlóság! — mondom. — A hortobágyi pásztor is még primitívebb tömlőre nyüzött kis borjubőr-tömlőben tartja a szűzdohányt. Esetleg pénzét, apróságait. De neki külön erszénye van a tűzszerzők részére.

A juhászt megkínáljuk dohánnyal. Ők nem pipálnak, mint

a mieink. Boszorkányos gyorsasággal cigarettát sodor. Megmutatja ügyességét. Csihol és rágyújt.

Sumen vidékén sok nagy karam van. Alakja félkör, oldala vesszőből van fonva. Egyrészenek teteje van. Teteje szalma és eleje ágacsokra támaszkodik. Ez inkább téli szállás. Ezeket kos vagy kosara néven ismeri a juhász. A Hortobágyon száz évvel ezelőtt szintén voltak ilyen köralakú szárnyékok tető nélkül. Ezeket is kosárnak nevezte a juhász (pl. Szőke János kosara). Nyáron üresek, inkább olyan sztrgát építenek, mely a juhoknak a nap heve ellen oltalmat ad.



Juh-kosarak Sumen vidékén.

A hegyoldalon apró fehér marhák legelnek. Ez a falu csordája (cserda bulgárul). Két gulyása van. Az egyik török, a másik bulgár. A török gulyás csihol. Előveszi a kovát (kremák) üti az acéllal (csakmak) és meggyúl a tapló (praháno).

Béértünk Sumenbe. Épen török temetéssel találkozunk. A halott takarókba van burkolva. Koporsója nincsen. Hat török viszi egy dragacson vállon. Csak férfiak kísérik, mint a zsidóknál. Megyünk utána. Közel a temető. A sir már várja. A halottról leszedik a pokrócot, csak a fehér gyolcsot hagyják rajta. Így teszik a sírba. Nem hánygól rá földet, hanem a sírba egy követ tesznek és el van temetve.

Felértünk a piacra. Lármás és szennyes. A város hegynek épült. Oriási kaszárnyák vannak itt. Ez a legnagyobb garnizon Bulgáriában.

Egyenesen Kossuth házához mentünk. Ez a ház a cár Oszobodítel 196. sz. alatt van. Régi egyszerű ház. Szép gyümöl-

csös kertje van. Az udvaron az elsőemeleti feljártnál egy papírlap olvasható magyarul: „Kossuth Lajos emlékére, aki 1850-ben e házban lakott, hódolatuk csekély jeléül a szegedi diákok és tanárok.”

Bementünk. Csinos szoba. Fapadlása faragva van. Ez volt a fogadószobája. Mellette volt a hálószobája. Ezt a részt újjáépítették.

A jó bolgár öregasszony nem tudja, hogy járjon kedvünk-



Török gulyás csihol.

ben. Széket hoz. Letörli, leültet. Elszalad. Kis idő múlva két csésze szladkót hoz elő, megkínál. Fogyasztjuk a nagyon édes befőttet. Lefényképezzük a házat és eltávozzunk.

— A sörgyárban ebédelünk! — adja ki a jelszót Fehér Géza.

— Mi nagy nevezetessége van ennek ?

— Elsősorban az, hogy az egész vidéket, Szófiát is ez a gyár látja el sörrel. Másodsorban az, hogy ezt a gyárat Kossuth Lajos alapította 1850-ben. Mosteff Rafael vezetése alatt Bulgária legnagyobb gyárává fejlődött ki. Ma a gyár egy cseh társaságé és Sumeni sörgyár rt. nevet visel. Az üst, melyet Kossuth hoztatott, még most is megvan. Nem viselik gondját a csehek. Budapestre fogják szállítani.\*

\* Ezt az ereklyét 1928-ban Magyarországra szállították és a Kossuth-emlékek közé helyezték.

Az egész napi meleg koplalás után a hideg sör nagyon jól esett. Jól ettünk, jól ittunk és néztük a hatalmas vasüstöt a ház előtt, mely már ki is lyukadt és mégis értékes magyar ereklye...

Sumenben nem volt sok néznivaló. Ezért este elhatároztuk, hogy elmegyünk Szófiába.



*Kossuth Lajos lakóháza Sumenben.*

Reggelre értünk Szófiába. Nagyon forgalmas állomása van. Mögötte fiakkerek és autók sokasága várja az utast. Mindenki vel alkuadni kell. Legjobb várni. Ekkor a koecsis maga ajánlkozik. Akkor is alkuadni kell, de az alku könnyebb.

Az állomás környéke még mindig kiépítésre vár. Egyszerű villamosa bizonytalan időben közlekedik. Fehér Géza a Magyar Egyletbe vezetett. Az Egylet nagyon szép helyen van. Alól az amerikai követség van. Két rendőr őrzi, mert az a hír járja, hogy a két anarkista kivégzéséért a kommunisták a követségen bosszút akarnak állani. Az embert igazolva bocsátják be. Az Egyletet Fehér Géza agilitására a szófiai tehetséges magyarok

alakították. Széjjel nézek a helyiségben. A falon Horthy Miklós kormányzó és Petőfi Sándor képe van. Minden helyiség tisztán izlésesen van berendezve. A társalgóban Ferenc József és Kossuth Lajos képei vannak a falon. Sok magyar újság jár. — Az Egyletben hazafias ünnepségeket tartanak. Az Egylet most magyar iskolát akar felállítani Szófiában.

Az egyleti gondnok rögtön szállást rendezett be a vendégszobában és fürdőt rendelt a vendégnek.

En pedig bejelentettem, hogy délben itt óhajtok ebédelni.



*Szófia legszebb tere a parlamenttel.*

Rendbe szedtem magamat, elindultam a városban. Gyönyörű téren áll a Parlament. Szép épület. Jobbra a nagy székes-egyház. Aranyos kupolája messze ragyog a napfényben. Belől is fény, pompa. Háromhajós templom. Tele van szebbnél-szebb freskóval Jézus és az Apostolok életéből. Központi kupolájából hatalmas gyertyatartó csüng le. Főoltárának teteje arany, a többi márvány. A jobboldali oltárt két fayansz oroszlán tartja. A templomban nincs pad, csak néhány karosszék az öregek és előkelőségek megtisztelésére.

Szép üzletek során elértem a királyi palotát. Egyszerű, alacsony régi épület. A fáktól alig látszik. Előtte posztok állanak, nem díszben.

A Szent Nedea templomhoz értem. Évekkel ezelőtt a kommunisták a sekrestyés segítségével pokolgépet helyeztek el a templomban, hogy az ünnepélyes istentiszteleten megjelenő királyt felrobbantsák. A király késett, a gép előbb robbant. Sok áldozata lett a merényletnek, de a király életben maradt. —

A templom összes kupolái ledőltek, falai megrepedeztek a robbanástól.

Evekig romokban feküdt a templom. Mert a szabályozási vonalban esik és a városi közgyűlés egyrésze elakarta bontatni, másik része restauráltatni akarta. Hosszú hírlapi és közelelti vita után elhatározták, hogy restauráltatják és kibővítik. — A pénz lassan gyűlt és a templomépítés lassan haladt. Most is féltéptésben áll. Mögötte a Szent Synodus épülete szép.

A néprajzi múzeumot kerestem fél. A múzeum alkalmazottai készséggel állottak rendelkezésemre. Nem nagy múzeum. A rendelkezésre álló helyen jól van elhelyezve. Felirata bolgárul és franciául van.

A kiállítási teremben a mázas esztergályok nagy hasonlósága ragadta meg figyelmemet.

— Nézd pajtás — mintha mezőtúri edények lennének.

— Különösen a máz színe, sőt még az alakok is hasonlítanak a miénkhez. A tömördek cintányér a közel kelet jellegzetes sajátysága.

Az átmenő helyiségben szép nagy képek vannak a falon, a bolgár nép életéből.

— Nézd a khoró!

És tényleg duda (gaida), furulya hangjai mellett járják a khorót. A férfiak a magok csapatában, a nők a magukéban és az egész összefogóva nagy kört alkot. Így táncolnak.

Egy teremben a macedóniai szőttesek bámulatosan színesek, a népművészet remekei. A viselet alakokra adva nagyon jól fest. A hajviselet is jellemző. Hátral kétágban leeresztve. — Egy-egy fonat a fölnel csüng le.

A bolgár népviselet tarkasága egy másik óriási szekrényben tűnik fel. A ruha mind alakokra van adva és vidékenkint van elkülönítve.

Színes a husvéti tojásgyűjteményük és mellette a husvéti kalácsgyűjtemény.

A szövés-fonásgyűjtemény nagyon nagy, talán legteljesebb. Mind úgy van beállítva, ahogy működik. Ott van a mellica (kendertől), darak (gereben), csetka (dörzsölő), prede konop (guzsaly), razboj (szövészék), csekrik (kerekas rokka), sznove (csüvölő), navivak (nyüst), csekok (gombolyító). Egész műhelyek láthatók a fa és vas népi megmunkálására. Tömördek kép mindenfelé a tárgyak magyarázatára.

Délben visszamentem a Magyar Egyletbe. Ott már érdeklődtek utánam. Huszonöten ebédeltünk ott. Ebéd után a társalgóban beszélgettem Magyarországról, utitervemről. Ők értékes tanácsal szolgáltak nekem.

Délután egyik vendéglőben a szófiai egyetem néhány tanárával találkoztam. Igen szívesek voltak. Néhány pohár sört ittunk barátságunkra. Csiruzt ettünk és pasztermát. Amaz szárított tengeri sóshal megpirítva; emez szárított juh-, marhahús. Mi finomabb eszeméget: szárított malachúst ettünk.

Estefelé az üzleti részben jártunk. Meglepett a sok boeskor-áruda. A sok feldarabolt szőrös disznóbőr között válogatnak a parasztek. Mások ismét a fehér-, sárga-, hegyesorrú boeskorok közt válogatnak. Vesznek néhány párt.

Este a Boris-kertben vacsoráztunk. Új park a városron kívül. Elegáns vendéglők, szép táncparkok vannak. Olyanok, mint Budapestén a Városligetben. En szokásomhoz híven kababesét valeszoráztam, sumenszka birát ittam rá. Kilenc óra után megszólalt a jasz-band. Tangót, eszertont jártak a párok. Mi csak néztük.

Másnap reggel, amint a régiségi múzeum felé mentünk, a kapu alatt sütik a mikiczit. Egy mosóteknőféleben köttészta, mint a fonatosnak. Be van takarva. Előtte egy katlanban ég a tűz. Egy nagyobb fajta mosdótálban sisteregve sül az olaj. Az ember vág a tésztából. Nem fonja meg, mint a debreceni fonatos, hanem ahogy elvágja, beleteszi a forró olajba. Forgatja. Pár pere alatt megsül. Egy papírra kiteszi, megcukrozza. Mi megezzük. Két leva darabja.

— Olyan ez pajtás, mint a debreceni fonatos, csak nincs nyújtva és összefonva.

— Talán a magyar is a bolgártól tanulta?

— Akárkitől tanulta, de jól! — eszem és véleményezek.

Eszünk még kettőt-hármat. Indulunk.

A régiségi múzeum igen gazdag. Egy török templomféleben van. A sok kiállított tárgyai közül engem csak azok a hatalmas búza- és olajtartó agyagedények érdekelnek, melyeket nagyszámmal találnak Bulgáriában. Ez a földbe volt ásva, a veremnek, a hombárnak ősi alakja. A hatalmas edény hossza 2 méter; középmérete 150 centiméter. Szájának átmérete 60—70 centiméter. A cserép vastagsága 7—8 centi. Ilyeneket Alföldünkön is találunk elvéve.

Sok trák bronz-istenség, a Szent Szófia templom mozaikja, értékes, szép márványszobrok és ikonok a IX—X. századból, nagyon tanulságosak.

Délután a népkertben sétáltunk. Nagyon sokan voltak. Szólt a katonazene. Ismert operettmuzsika mellett nemzeti dalokat játszik. A közönség vele dúdolja. Végezetül megtapsolja és ujjongva követeli megismétlését. A karmester hajlik a kérésre és újra játsza a nemzeti dalt. A közönség már énekli.

A fiatalság nagyban teszi a szépet a bolgár lányoknak.

— Virul itt a szerelem! — mondom bolgár ismerősömmek.

— Hja! Bulgáriában a férfiak vagy fiatalon házasodnak, vagy soha. Nagyon sok itt a nőfelenember.

— A rossz gazdasági helyzet okozta?!

— Már volt róla szó, hogy törvényileg kényszerítik a férfiakat a házasságra, de lemondtak róla, mert úgyse lenne több házasság.

— No hiszen úgyse mindenikből lesz házasság, ami itt úgy látszik! — mutatok egy elegáns, kifestetett nőre.

— Itt az állam a prostitutiót nem engedi — mondja a bolgár.



— Az mégis megvan.

— Van, van, de csak nagy titokban. Ezek is idegenek. — A bolgár nép nagyon erényes. A bolgár tiszta faj. Nem szivesen keveredik más fajtával.

— Vegyünk egy kis görög pénzt: drachmát! — mondom ismerőseinknek. Nagyt néznek. Úgy vannak vele, mint a helyi ember. Egymástól kérdik, hol vannak itt a pénzváltók, melyeket az egész keleten sz ar á f -nak neveznek. Zsidók, örmények, görögök ezek. Nagy csalók, vigyázni kell a körmükre. Ezek a pénzváltást, vagyis a felaprózást vagy idegen valutára való átváltást kibérlik a bankoktól. Tőlük is kapnak százalékot, a vétől is vesznek százalékot. Megélnék jól.

Bolgár barátunk elvezet egy szűk utcába. Itt ülnek szűk boltjuk ajtajában a ravaszok.

— Van drachma?! — kérjük az elsőtől.

— Van. Milyen pénzért kellene?

— Magyarért.

— Azért nincs.

— Menjünk tovább. Nem becsüli meg pénzünket.

— Van drachma?! — kérjük egy vén ördögképű zsidótól

— Van dollárért.

— Jó, itt van öt dollár, mennyit ad érte?

Jósokat ígér. Mi még kérünk rá. Azt is megadja. Ide ad négyszáz drachmát. Mutatja a százakat. Meg aprót is ad jócskán.

— Még nagyon jól beváltja ez a zsidó? — mondják halkán.

— Ni, ezeknek a vége meg le van vágva! — mutatom.

— Az a jó! — mondja a zsidó.

Elhiszem. Köszönünk. Társaim nevetik, hogy a sz ar á f -be csapta magát.

— Az nem lehet. A zsidó sohse csapta még be magát.

A pénzváltás öröme a bolgár kollega áldomást fizetett. Pasztermát ettünk, ürmös bort ittunk rá.

Csak később Görögországban tudtam meg, hogy a ravasz zsidó sz ar á f mennyire becsapott bennünket. A bankónak negyedrészt levágta a görög állam, ezzel nemesak a bankó hossza, hanem névértéke is egynegyedrésszel lett kisebb. Így a megkurfitott 100 drachmás csak 75 drachmát ért. A pénzlebélyezésnek ez a szokatlan módja rendkívül érdekes, de káros, mert a megrövidített pénzre nem nyomták az új értéket.

A mi zsidónk is minden megrövidített 100 drachmát száz drachmában számított. Tehette, mert egyikőnk se tudta és így minden 100 drachmánál 25 drachmával csapott be.

Most már megértettem, miért volt ő olyan előzékeny és bőkezű velem szemben.

Eszembe is jutott, hogy Krisztus urunk nem hiában verte ki őket a jeruzsálemi templomból!



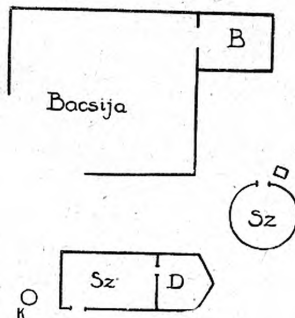
## Az Ősjuhászai a szófiai medencében.

Szófiából másnap a Vitos felé rándultunk ki. Nagy juhászat van mindenfelé. A közeli falvakban tekintélyes juhászok élnek, kik a fekete szarvnélküli juhot tenyésztik. Szilaj módon tartják. Már a föld fel van szántva, azért a juhot a szántáson hátatják, hogy egy éjjel jól megrágyázza a földet, másnap más helyen hál. A kezdetleges trágyázásnak még élő formája ez.

Elérünk végre egy juh karámot. Kérjük a pástort:

— Mi ez?

— Bacsija!



Bolgár juhászok szárnyékának alaprajzai.

Az egész négyoldalú sövénykerítés. Egy oldala nyitva, itt a bejárat. Hozzá van építve egy kisebb sövény. Ez is bacsija. Ennek a bejárata a nagyobb kerítésből van.

Az egész bacsija sövénydarabokból van összeállítva. Egy darab hossza 3 lépés, magassága egy méter. Ezeket a sövény-

fonatokat felállítják és kívülről egy karóval megtámasztják. Nem dől el, napokig és hetekig áll.

— Ez hasonlít a mi eszerényünkhöz! — jegyzem meg.

— Lehet, hogy valamikor közös törzsből származtak.

A baesijanál egy viskó áll. Oldala, alja, sövényből van fonva. Teteje deszka. Alá szánkatalp van szerelve. Oldala jó vastagon tehéntrágyával van bekenve. Talán, hogy a szél ne



*A bolgár juhász fej a baesija előtt.*

járja, vagy azért is, hogy tovább tartson. A juhász azt mondja rá, hogy ez meg a koliba.

— No lásd, meg van a magyar kaliba, kalyiba szó eredete. Ugyan az az értelme nálunk is, mint náluk.

A juh már elment. A juhász is elment. A bojtár várja a szekeret, mely elviszi az egész építményt.

A szekér jön. Felrakják a sövénydarabokat. a koliba elejébe beteszik a rudat, a szekér után kötik és az nagy lustán csúszik a szántáson és legelőn a nyáj után.

— Minket itt hagytak!

— Menjünk a másikhoz!

Ez nagyobb fajta baesija. A juhász fej. A kisebbik baesija ajtajánál ül egy nagy kővön. A juhot a fiú megfogja neki. Ő farkánál fogva maga elé húzza és épp úgy feji hátul a bir-

kát, mint a hortobágyi juhász. A tejet ruhán szűri a bádogba és viszik haza.

A tejesevények a baesija karójába vannak akasztva. A koliba itt már kerekén jár, mint a magyar alföld egyes helyén. Benne vas vacok. E mellett gúnya, eleség, főző-, vizesedény.

Az öreg régi ember. Fiatalabb korában a Balkán-hegységben juhászkodott. Ismeri az itteni juhászatot abból az időből, mikor még az nomád volt. Nagy juhász községek: Karlovó, Kopristica, Kalofer. A gazdag emberek összevásárolták, vagy bérbe vették az összes legelőt. Nyáron hegyen legeltették a nyá-



*Straga vagyis esztrenga a bolgár juhásznál.*

jat, ősszel lementek Drinápoly vidékére és a Dobruzdzásba. Itt melegebb télen az idő és legelő van. Nines hó.

A bolgár juhász ma már nem nomád, de a karakacsának még ma is nomádok. Ezek inkább a Rhodope vidékén élnek és átkos béke nagyrészüket elszakította. A déli melegebb vidéken: Drinápoly és a Márvány-tenger partján ma is több bulgár család él, ezek egykor a Balkánon juhászok voltak. Ő ismer néhányat. Később itt telepedtek le és kereskedéssel foglalkoznak. Ők adják el a bolgár juhász túró, sajt, gypajú és hús természetét.

Az öreg még mindig olyan ruhát visel, mint régen. Nadrágja, kabátja juh- és kecskebőrből van. Felső ruhája vastag posztóból készült. A neve: gúnya. Ujja nincs. Nem ölti fel. Palástszerűleg veti magára. Ennek a neve kabanica bolgárul, jamurluk törökül. Széles gallérját esőben csuklyaszerűleg a fejükre húzták, különben juhbőrből készült főveget: kalpagot viseltek. Ez a főveg vagy hegyes tetejű, vagy bekerekített lapos tetejű. Ez is, mint a mi sapkánk, két bőrből készült. Ez a két bőr irhájával volt összetéve és kívül-belül szőrös volt.

Elledelik kenyér, vörshagyma, paprika, túró. Húst keveset ettek, legfeljebb a dögöt. Azonban karácsonykor és húsvétkor mindig húst ettek.

A szamárháton tömlőben (tulum) mindig volt savanyú tej (kiszelo mleko). Ez a tömlő egész juh, vagy kecskebőrből készült. Tömlőre nyúzták. A nyakanál bevarták. Lábaik összekötötték és így akasztották a szamárnyeregbe. Egy lába szabad volt. Ezen volt a lyuk és ezen töltötték bele a savanyú tejet. Minél jobban rázódott a szamár hátán, annál jobb volt a tej.

A savanyú tejet maguk csinálták. Egy üstben felforralták a tejet. Mikor meghűlt, régi maradék savanyú tejet tettek



*Koliba, hordozható pásztorkunyhó a szófiai medencében.*

hozza (pot kvásza). Ez meg altatta. Ekkor beletöltötték a tömlőbe és bekötötték. Minden nap annyit vettek ki belőle, amennyit megettek. A kivett savanyú tej helyet töltöttek bele meleg tejet.

A kenyeret ők maguk sütötték hamuban. A tüzet acél kovával csiholták, ezt díszes bőrtokban (palanka) hordták. Tarisznyájuk egész gödölye bőréből volt (vulgia). Tömlőre nyúzták és ahol a zárja volt, ott voltak a szarvrészek.

— Ez is olyan, mint a hortobágyi kis tömlő!

A juhok részére straga-t építettek, maguk részére egyszerű kunyhót.

— Mi lett a sok juhval?! — kértem.

Az öreg elmondja, hogy ősszel, amikor a jószág a hegyről lekerült, a mustrajuhot levágták. A gerincét kivették. Az egész juhot kiterítették és besózták. A rengeteg besózott húst gomadának (garmadának) nevezték. A sóban állott egy hónapig. Ekkor a folyóban megmosták. Száritókat csináltak és a kicsontolt húst felfűzték és kiaggatták a szabadlevegőre. Ha az

eső nem esett, 20 nap alatt megszáradt. Az így megszáradt húst egy üres szobába tették és alkalomadtán eladták.

— Ez a szárított hús volt a paszterma?

— Ez bizony — feleli az öreg. — Erre a legjobb vevőterület Konstantinápoly és környéke volt. Bizony ma már ez a nagy húskiszállítás megcsappant, de belföldön még mindig nagy a fogyasztás a szárított húsból.

Az öregtől elbúcsúztunk. Amint jövünk uttalan utakon, nagy erdőkön, ott, hol vadak és rossz emberek tanyáznak, egy tisztásra találunk. Újabb juhnyájak legelésznek. Itt a koliba tünt fel. Kis deszkaház volt. Nem volt már szántalpa, sem ke-reke, hanem négy lába. Ezen állott a földtől félméter magasan. Ebben volt a juhász vacka, ruhája, elesége. Ha költözik, ezt is is, mint egy hóbárt, felteszik a szekérre és viszik tovább.

Végre elértük a város külső részét. Tanulságos, de fárad-ságos utunkat jó vacsorával fejeztük be.

## A kis halász az Iszkeren.

Reggel vonaton az Iszker mentén mentünk fel Rebrovo fa-  
luig. Gyönyörű regényes völgyben folyik az Iszker, akár Felső-  
Tisza. Fával benőtt hegyek. Hegyi legelők, fátlan sziklák vá-  
logatják egymást.

Kiszállunk. Halászzal találkozunk. Az Iszker vize kicsi.  
de gyors. Zúg a mélységben. Most csak a meder egyik oldalá-  
ban folyik. Lemegyünk a kavicsos mederbe. Epen halász jár a  
vizben. Meglát bennünket, felénk jön.

— Milyen hálója van? — kérdi bolgárul Fehér Géza.

Megmutatja. Közönséges húzóháló: a mrzsa (magyarul  
marázsa), szrkme, szak (a Tiszán szak). — A szrkme szakasz-  
tott olyan, mint a mi pendely hálónk. Az alja kerek, sok  
ólomsúly van rajta. Tetején karika van. Elvetéskor a hálót bal  
vállára veti, a karikát a foga közé fogja, a kötél végét (kraž) a  
bal csuklójára köti, elveti. Az elterül a vízben, borít és akkor  
lassan húzza magafelé a hálót. Az alja behajlik és összeszorul.  
A zsákmány ebben van. Mikor kihúzta, a vízben ép úgy meg-  
löttyköl, mint a tiszai halász. Megy tovább, újra vet. A halat  
egy kis vesszőkosárba hányja.

A szak olyan, mint nálunk a merettyű. Nyelénél fogva  
tartja kezében és belemeríti a vízbe, hirtelen kimeríti a halat.

Amde leginkább rekesztéssel dolgoznak, mondja a halász.  
Elrekesztik a folyót. (Zagrazsdane rekata.) A kis folyóban fel-  
állítanak egy kétrekesztékű galsövényt. Két oldalát kövekkel  
a partig hosszabbítják. Ez aztán egy évig is ott áll. Minden  
reggel odagázolnak és kézzel összeszedik a halat. Megmutat  
egyet.

A másik rekesztőszerszám a k.o.s. Galyból kötött félméter  
köralakú szerszám. Olyan, mint nálunk a dobvarsa. Van ajtaja  
(vrata), ahol kiszedik a halat és torka (garló), ahol a hal be-  
megy, ez megfelel a varsa sípjának.

Azt is megteszi kis víz idején, hogy a vizet hirtelen más  
irányba tereli és a hal szárazon marad.

— Ez nálunk is gyakori halászó mód a Tisza mellék  
folyóin.

Halásznak „vilicá“-val (evő villa). Ilyenkor ketten vannak.  
Egyik lámpát, mécesest tart a vízre. A halak oda jönnek és a  
halász villával kihányja a halat.

Némelyik ember mérget vet a patakba, a hal elbódul és  
megfogja. Így nem szabad halászni.

Ujabbán horoggal (vadica) halásznak. A horgot Szófiából  
veszik és úgy horgásznak, mint másutt.

A halásznak felkerekedik. Leveti ruháját és a vetőhálójával  
bemegey a vízbe. Fog néhány halat.

— No, együk meg! — biztatom.

— Jól van! Sülve, vagy levesen főve!

— Mind a két féleképen.

Halásznak főzőlábosért megy. Közben nyársat vág. Jön.

A partoldalon gyönyörű nyári nap melegénél tüzet gyújt.  
Egy kis száraz galyat hoz. Rá vastagabb galyat terít. Veszi az  
acélt, kovát, taplót. Kicsihol. Beledugja a szemét közé. Meg-  
himbálja a levegőben és ég a tűz.

A halat megkaparja az Iszker vizében. Felbontja. Száján  
át egész testén végig dugja a nyársat. Mogszózza és a tűz mellé  
dugja a földbe.

— Lásd, a tiszai halász ép így teszi.

— Veszi a lábast. Beledarabolja a halat. Vízet merít rá a  
patakból, felteszi a tűzre. Közben hagymát és zöldpaprikát da-  
rabol bele, még túró is tesz hozzá.

— No, így készül a halpaprikás Bulgáriában! — mondom.

— Az iszkeri hal a legjobb. Ezért adnak a legtöbbit —  
mutatja a halász. — Még ezek közül a mrenka nevű a legjobb  
sült hal.

Míg fő a hal elmondja, hogy régen igen sok halász volt, de  
ma már számuk megesappant. Most 45 halász van itt. Azt is  
megtudjuk, hogy még zsírban sülve is eszik a halat. Sőt ritkán  
tengeri darában forgatják meg és úgy sűtik zsírban.

Délután lett, mire ezektől a barátságos emberektől elvál-  
tunk. Amint a vasutállomáshoz ballagunk, egy öreg asszonyt  
látunk, aki leterített abroszon lebbens tésztát szárít.

— Nézd, ez meg a kedves magyar alföldi ismerősöm! —  
kiáltok fel örömmel.

Kérdezzük mi ez, amit szárogat. „Jufka“ feleli mosolyogva.  
El is mondja, hogy készül. Búzalisztet tojással, vízzel összegyúr.  
Elnyújtja vékonyra, levelenkint kiteríti a napra és így szárítja  
meg. Télire teszi el. Ekkor főzi meg vízben, tejszen, cukrot, tú-  
rót, mézet tesz rá.

— Milyen nagyszerű! az alföldi magyar legfőbb eledelével  
bulgár földön is találkozom.

— Ők főleg öregren eszik — jegyzi meg útitársam.

— Nálunk is sokszor eszik öregren, mint slambucot, öhönt,  
tésztáskását. Csakhogy míg mi szalonnával, zsírosan, papriká-  
san szeretjük, addig ők tejszen, vízben, főzve édesen, cukrosan  
eszik.

Az öregasszony bemegy és hirtelen egy tésztafélélet hoz ki.  
— Palacsinki! — ajánlja.  
Ez is tejes sült tészta, túróval töltve.  
— Ez is rokonelede! Talán a bolgárok magyarok együtt-  
elésükkör ezzel vendégelték meg egymást...

Míg beszületünk, bolgár utasok jönnek. Hegyi emberek  
kis mokány lovakon jönnek. Nyeregjük törökös. Hátsó kápáján



*Hegyi bolgárok lovon utaznak az Iszker partján.*

két általvető van felakasztva. Olyan sajtószerű szeredás anyag-  
ból szőtt zsák. Utravalóját és apró dolgait tartja benne.

Az utasok köszönnek. Leszállnak a lóról, pihennek. Meg-  
kínálom cigarettával. Nem igen kapnak utána. Nem dohányoz-  
nak, mert drága, de ha ingyen adják, elveiket felfüggesztik és  
ígytölnek.



## **Óh az az átkozott vizum!**

Szófiában végre összeszedtük magunkat. Ruhánkat rendbe-  
hoztuk. Jól kipihentük testi fáradságunkat. Lelki erőnk fel-  
frissült. Úgy éreztük, mintha most indulnánk a nagy útnak.

Programm szerint a philippopoli medencébe kellett men-  
nünk. E szép, kies csendes medencében a gyönyörű Marica ka-  
nyarog. A bolgár nemzet nemzeti folyója. Olyan tisztelt, mint  
a magyar ember lelkében a Tisza. Nemzeti himnuszuk is ezzel  
a folyóval fonódik össze. Már napok óta dudolgotam a Sumi  
Marica... tüzes nótát. Lefordítottam Fehér Gézával. Szövegét  
nehéz magyarra fordítani. Magyarban így hangzik:

A Marica  
Vértől áradva zúg.  
Sír az özvegy  
Sebzett szívvel.  
Előre, előre  
Vezérünk!  
Harcba szálljunk!  
Előre!

A medence közepén Plovdiv, jobban ismert nevén Philip-  
popol városa áll. Ez a város volt a régi Kelet-Rumélia fővárosa.  
Ide igyekeztünk.

Reggel Fehér Géza barátom azzal ijeszt rám, hogy az út-  
levéllel baj van.

— Ne ijeszgess! hát mi baj van  
— Nem jelentkeztünk a rendőrségen.  
— Eredj már. Hiszen minden falusi bírótól megkérdeztük,  
hogy kell-e tartózkodási engedélyt kérni erre a pár hétre. Min-  
denik azt mondta, nem kell. Még az alispán is azt mondta Su-  
menben. Nemde?

— Az igaz. De ez vidéken volt. Szófiában másképp tudják.

Különbön az ántánt is megkívánja. Így akarja az idegeneket ellenőrizni.

— Barátom, az ántánt békét úgy is revideáljuk. Azért ő rájuk nem adunk semmit.

— Ez nem tréfa. Majd ha lefognak, jól nézel ki.

— Hát ezt is megtennék? — kérdi barátom komor ábrázattal.

— Nincs más, menjünk a követségre. Ott el tudják röviden intézni.

A magyar követség gyönyörű szép, új palotája a nagy város szélén emelkedik. Szép, sugár zászlórúdon méltóságosan lengeti a piros-fehér-zöld zászlót az enyhe bulgár szellő. Minden csinos, minden szép tiszta itt. A követségen nagyon finoman, nagyon udvariasan fogadtak. A magyar tudományos vizsgatódás egyik szerény munkását tekintették bennem. Elkérték az útlevelemet. Megígérték, hogy megcsinálják délig. Megnyugodtunk, elmentünk.

Délben óvatosságból felmentünk újra. Megérdeklődtük, hogy nincsen-e kész. Meglepetésünkre a követség közölte velünk, hogy mivel nincs „Licsna Karta”, személyigazolvány, a rendőség nem csinálja meg a tartózkodási engedélyt.

— Hát épen azért jöttünk mi ide — magyarázom — hogy ha már mi elmulasztottuk megcsinálni, a követség reparálja. Ha megvolna az a bizonyos kartánk, magunk is elintéznénk.

— Hja, uram, — mondja a titkár — mi átírtunk a szófiai rendőrséghez és ez a válasz jött rá.

— Hja kérem, ha önök hivatalosan írogatnak át a rendőrséghez és így akarják elintézni az en sürgös ügyemet, akkor nekem meg Debrecenbe kell énni, hogy helyettesemről már gondoskodhatnak, mert a magas diplomácia egy félév múlva enged haza.

— Hát uram, ez időbe kerül! Nem is kevésbe.

— Szóval most már bulgár állampolgár lettem? — fordulok Fehér Gézához — mert ezek szerint Szófiából nem mehetek sehova. Még haza se.

— Ne tréfálg. Keressünk egy más közelebbi utat.

— Akkor Géza, most te jössz. Ide s tova öt éve fűzöd a bulgár-magyar jóviszonyt, most mutasd meg mit tudtál elérni?!

Fehér Géza elveszi útlevelemet, összes írásaimat. Elgondolkozik.

— Na menjünk! — fordul hozzám.

— Vezess, vezess új útra Lucifer! — szavalom neki az Ember tragédiájából.

Mentünk. Ő elől ment, én utána. Keskeny utcák után széles utcák jöttek. Hogy merre jártunk, nem tudom.

— Na, ül le itt a koresmában, míg visszajövök.

Megfogadtam a jó szót. Mire fölléper sört, két száritott halat megettem, megérkezik Géza deris ábrázattal:

— Estére kész lesz, de három fotográfiát adj magadról — mondja feszült várakozásomra.

— Hát hogy intézted el?

— Barátom, azért vannak az embernek jó barátai, hogy segítsenek rajta.

— Az igaz.

— Bementem Madzsarov barátomhoz, aki a volt kormányban miniszter volt. Itt lakik ebben a nagy házban. Ő rögtön a rendőrfőnökhöz telefonált. Délután három óraker a fotográfiákkal ott kell lenni... Van fotográfiád?

— Az bizony nincs. Debrecenben felejtettem.

— Már mindegy, délutánra három fotográfia kell.

— Az nem baj. Ott törülközik a 30° C árnyékban egy gyorsfényképez. Megyek hozzá.

— Na, eredj csak! Legalább a bulgár nyelven gyakorolod magad. Csak jó képet vágj! — kiáltja utánam.

— Na hallod! ehhez az egész esethez jóképet kell vágni.

A törülköződ emberhez megyek:

— Csináljon nekem hat képet igazolványba! — töröm kebre a bulgár nyelvet.

A forró ember örömeiben már ültet is a gyalogszékre.

— Megállj csak! Hát aztán mibe kerül?!

— Negyvenöt leva.

— Sok lesz egy kicsit!

Nem csinálja olesóbbért. Leülök. Öt perc múlva már megyek is Géza barátomhoz. Jelentem neki, hogy az első kép jó, a többi két órára kész lesz.

— Na Géza, ügyes fiú vagy. Nem hiába voltál kollegiumi diák Debrecenben. Menjünk. Ebédeljünk meg.

Elmegyünk.

Délután félháromkor indulunk a fényképekért. Biztosak voltunk benne, hogy készek. Mit ad Isten?! A fényképez nagy sajnálkozva mondja, hogy a negatívot elrontotta, most újat kell csinálni. Kezeit moncsolva, homlokát törülve kért bocsánatot.

Majd félemeletnyit ugrottunk dühünkben.

— Ilyen kicsi dologban milyen nagy szerenésatlenség?!

A fényképez is ugrál. Forog. Tolja a széket alám. Lármázunk. Ő nyomja a vállam, hogy üljek le. En nem akarok. A konkurrencia öt lépés távolban mosolyogva figyel.

— Tíz perc múlva kész! — vigasztal, mikor végre leülök a székre.

Végre megnyugodunk. Bosszús, szőrös ábrázatomat felveszi. Egy fekete ruha leple alatt gyúri, mossa a képeket. Párjával hányja egy veder vízbe.

Nem kellett még hat percet sem várni, szőrös arcom hat példányban kavargott a szennyves vízben. A mester egy léccel folyton kavarta a képeket.

A forró nap hamar felszárította a képeket. Fel a rendőrségre! Géza barátom összeköttetése mindenütt ajtót nyitott. Sőt. Egyenruhás szolga vezetett bennünket ide-oda. Először beírtak egy nagy könyvbe. Beírták öreg atyámat, aggódó anyá-

mat. Aláírátták az alján. Jobb mutatóujam lenyomatát fényképem mellé tették. Elbocsátottak.

Este hét óraker újra a rendőrségen voltunk. A szolga várt ránk. A tolongókon keresztül útát nyitott. Mindenki bámult ránk. Találgatták, kik vagyunk.

— Az igazolványok már régen kész vannak! — mondja a rendőrtisztviselő.

Mi megköszöntük, átvettük. A 70 lévát lefizettük és nagy udvariassággal kölcsönösen köszöntöttük egymást. Távoztunk.

— Megy itt minden barátom! — jegyzem meg kijövet.

— Csak tudni kell a kereket forgatni.

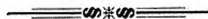
— No gyere, igyunk meg egy bozát! — honorálni akarom a Géza fáradságát.

— Eredj a pokolba! Ma kebabesét eszünk és sört iszunk rá! — szól Géza mosolyogva.

— Na lásd csak, te tényleg ismerősebb vagy Bulgáriában, mint én.

Az este rászállott a csinos Szófiára. A fútcájára megyünk. Előkelően kivilágított vendéglőben a magyar kolónia tagjai vártak ránk. Búcsuzni jöttek tőlem. Együtt vacsoráztunk. Nagyon kedves figyelem volt ezektől a jó fiúktól. Fogyott a sör. Szípkázott a jókedv. Magyar szótól volt hangos az étterem. A szomszéd asztaloknál bolgár családok ültek. Figyeltek bennünket. Mosolyogták jókedvünket.

Az éjjél közelgett. Búcsúzni kellett. Nagyon szívélyes volt a búcsuvétel. Ők sok jót kívántak további útamra. Én megköszöntem kedvességüket.



## A szép Marica völgyében.

Éjjél volt. A szófiai nagyállomáson megszólalt a csengő. — Sok utas van. Egyik erre dől, másik arra. Alusznak. A csengő szava kísértetiesen szól. Az alvók felrebbennek. Figyelnek. Félre dőlnek. Szunyókálnak. Mi beszállunk.

A második csegetés is elhangzott. A hosszú balkáni vonat megindult a Marica folyó áldott völgyébe.

Az út gyönyörű. A Rhodope hegység előhegyeit átmássza a vonat. Mindenütt a Marica-folyó medre mellett halad.

A Marica is érzi az 1927. évi nyári szárazságot. Alig van víz benne. Széles üres medre ijesztiően tágog, mint a kiapadt szem a koponyán. Pedig ezen az Alföldön víz, nagyon sok víz kell. Bizony juthatott volna a tavalyi bő esőből.

Elbámulok a gazdag, de szenvedő tenyészetben. A tengeri el van sülvé. A falevél hull. A dohányt öntözik. Mégis szenved. A török gazda fájdalmasan járkál köztük.

Itt egy bolgár küzd a szárazsággal. Csacsijával húzatja a járgányt körbe-körbe. A jámbor jószág egykedvűen körözik, a vizet a gép emeli a zöldségre. Az egész vízemelő alig látszik. Olyan nagy kereket, mint amelyet nálunk használnak a bolgár kertészek, hiába keresünk. Kisebb, szaporább kerekek kerepelnek.

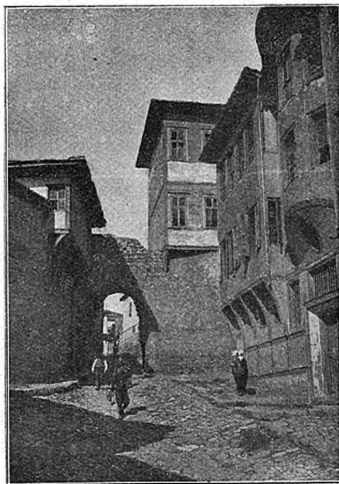
Jókor reggel Plovdiv városa fogad. A természet sok szépséggel áldotta meg. Hármassz vulkáni kúpján festőien ülnek a házak. A város zöme a völgyben a Marica két partján terül el. Ósi város. A trák időkben háromhegy városának nevezték. — Történelmi város. 312-ben Kr. e. macedoniai Fülöp elfoglalta és a maga nevével nevezte el. Voltak urai a rómaiak, bulgárok, törökök. Az oroszok 1878-ban elfoglalták a törököktől. Szép emlék jelzi a hegy fokán ezt a haditettét. 1885-ig Kelet-Rumélia fővárosa volt. Ekkor Bulgáriába kebelezték be. Ma 100,00 lakosa van.

Még kora reggel van. Máris meleg az idő. Filippopol nagyon forgalmas. Tarka a lakosság. Feltűnően sok a török. Viseletük imponál. Sokkal sanyarúbb a mohamedán cigányok rongyos, piszkos török viselete.

Rendetlen csapatokban nagy lármával mennek. Itt már kezdődik a keleti láрма.

Az állomáson nagy sürgés-forgás. Emberek futkosnak, a hamalok kiabálnak. Óriási batyukkal utaznak.

A török hordárok (hamál) megnyírják, sőt borotválják az egész fejük tetejét a homlokuktól a fejbübig. Oldalt és hátul meghagyják nőni hajukat. Nagyon ekzotikus külsőt mutatnak. Erősek. Nagy terhet visznek.



Török házak Plordivban.

— Gyerünk, együnk egy szkembe csorbát! — mondja Fehér Géza.

— Mi legyen az? — kérdem.

— Pacallevés! Jegyezd meg magadnak, hogy ebben a városban főzik a legjobb pacallevést.

Egy darabig hűződzök tőle. Lelki szemeim előtt megjelenik a juhoknak nem egészen tiszta belső része, melyet olyan fakalickában, mint nálunk az ablakos tótok hordják az üveget, hureolják a hátukon. Megborzadok. Látom azt a millió levet, mely ezen a szennyes zsigereken legel, miközben a bolgár vagy török tele torokkal ajánlja a falun és városon.

— No ne finnyáskodj! Gyere, kóstold meg.

A vasut utcában kétoldalon vannak a jellegzetes keleti kifőzések. Az ajtóban, vagy ha nagyobb a bolt, a kirakatban fő a szkembe csorba. A nagy rézüst tiszta. Az üst mellett a vágótőke. Kisebb bárd vagy nagy kés pihen rajta. A kirakatban apró, mérgesen erős paprikák hevernek össze-vissza. Az ajtóban fehérekötös mester mosolyog barátságosan a járókra. Az üzletet akar csinálni. Mellette az inas tele szájjal ordítja bele a csendes utcába: Csorbaaa!!! — Pácza!!!

Belépünk az egyikbe. Kiesi és szennyes bolt. A szennyes inas felénk hajol: Csorba?

— Jesz! — felelünk.

— Csorbáá! — kiáltja végig a füstös helyiségen. — A mester az üst fedőjét felemeli. Kétágú villával belekavar a lébe. Felszúr egy nagy pacalt. Kiteszi a tőkére. Vág belőle egy darabot. Kés alá veszi. A tőkén apróra vagdalja. Egy csészébe veti. Levét mer rá. Az inas felveszi. Néhány apró paprikát markol fel. A csésze aljába teszi. Hozza a csorbát és mellé az ecetet.

A pacal leves elénk kerül.

— Együnk! — biztat Géza.

Megkóstolom. Meleg. Erősen foghagymás és fűszeres. Juh-szagú és ízű nagyon. Géza eszi jóízűen.

— Nő, mit szólsz hozzá?!

— Nem rossz. De nem is jó.

Neki gyürkődzöm. Nyalogatom. Kétharmadrészét és a három erős paprikát egy jó darab kenyérral megeszem. A többi Gézának adom. Megeszi.

— No ilyet se ettem még, de lassan megszokom.

— Nem is olyan lassan. Holnap már ezt eszed!

Lassan megélenkül az utca. A kifőzők is látogatottabbak. A csorba elfogy. Nem főznek többet. A későn jövők már kiszelo mlekót kapnak. Esetleg juhtejet isznak.

A főteán haladunk. A bazárok egész sora van itt. Fel-tűnően sok a földműves eszköz. Kasza, sarló, palamarka van a kirakatokban. A mészárszékekben nincs jég-hűtő. A húst szűnyoghálóval védik a tenger légytől. A szék elé akasztott húst légyesapóval védi tőlük a mészáros. Különös primitív ez a légyesapó. A tehén farkabojtját egy másfél méter hosszú nyélre kötik. Mikor a húson nagyon sok légy gyűl össze, a légyesapóval erősen közéjük vág. A szerencsésebb legyek elmenekülnek, a balsorstól üldözöttek holtan maradnak a húson. A mészáros letörli a halottakat, szűnyókál tovább a kis széken.

A mészárszékben még sok marhahús van. A fő húsnemű azonban a birka. Disznóhús elvéte fordul elő.

A belsejüket az utcán hureolják vagy a piacon adják el. A piac nagyon poros. A földön árulnak. Egész sor árul marha, vagy juh-pacalt, körmöt és a juh heréjét. Kiabálnak. Emelgetik a mocskos portékát. A nagyobb árúnak a fia felszed a ponyváról néhány herét, párjával összeköti. Rúdra aggatja, a vállára teszi és elindul hazálni. Kiabálva kínálja az izléstelen portékát. Eladja. A szegény nép eszi.



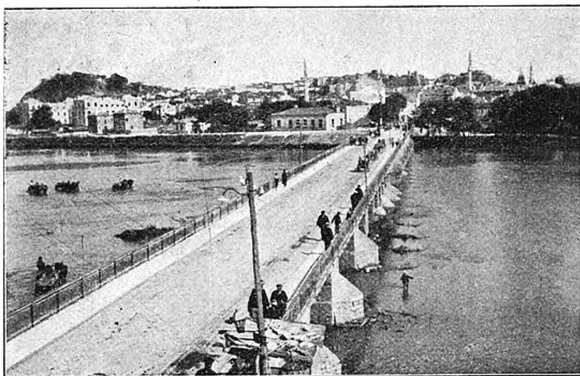
— No pajtás nem veszünk estére egy párat?! — kérdem finyás útitársamtól.

— Ne undoríts el végképen, mert holnap sem eszem.

— Ne affektálj fiam! A hortobágyi pásztorok, sőt a magyar alföldi kiscigány is megesi a herét. Megabálja jól, burkát lehúzza. Szalonnát süt alá; jó hagymás paprikás-zsirba meg-süti és jóízűen megesi. Néha lebbeneslevest főz vele.

— Hát csak hadd egye, ha szereti!

Rengeteg dimnye van a piacon. A paprikából, patlidzsból hegyeket emeltek. Színes vásár.



*A Marica folyó kiapadt medrében kocsik állanak.*

— Annyi a paprika, hogy Szegeden képzelem magamat! — jegyzem meg.

A piac terén falusi bolgárok hajtanak. Kocsijuk olyan, mint a debreceni bőrös kocsó volt még 20 évvel ezelőtt. Jó-módú bolgárok lehetnek. A nők esinosan és színesen vannak öltözve. A bőrös tetejű kocsin az idősebb házaspár ül, a fiatalok módíznak, kocsijuk már jóféle vászonnal van ekhözva.

— No, nézd! Ez szakasztott olyan, mint a debreceni jómódú civis gazda „vásznos kocsija“.

— Hja barátom, ha nem tudnám, hogy Bulgáriában vagyok, azt hinném, hogy a magyar alföldi faluban járok.

— Menjünk a Maricához!

A folyó nagyon ki van apadva. A tágas meder közepén folyik a víz. Az emberek átjárnak a folyón. Az építkezők fönyvet hordatnak bivalyszekereken. Már nagy meleg van.

A bivaly gyorsan a vízbe fekszik. Csak a hasát lepi el. A bivalyosok lapáttal hanyják a bivalyra a vizet. Végre megunják. A lapáttal kiverik a bivalyt. Befogják és a két óriási erejű bivaly kirántja a tele szekeret a folyóból. Az óriási híd középső oszlopánál bolgár és török asszonyok szapulják a szőnyeget. A sulyok méteres nyelű. Két kézre fogják és úgy verik a vas-tag szőnyeget.

— No lásd, ott is egy hazai kép. A Tiszában ép így szapulnak.

— Ott meg halásznak. Téged érdekel.

Odamegyünk. A halász vetőhálóval dolgozik. Olyan, mint a tiszai pendelyháló. Meg van a karikája, széles az alja. Ezen több száz ólomgolyó van, hogy lehúzza. Hosszú eresztőkötele van.

A halász ép úgy dolgozik vele, mint a tiszai halász. A kötelet felszedi a balkarjába. A karikát a szájába fogja. A háló aljának felét jobb kezébe veszi. Meglóbázza és elveti. Nagy bura alakban kerül el a háló a vízben. Ekkor a kötélnél fogva húzza magafelé. A húzásra a háló alja bezáródik. Ha a szerencse kedvez, a hal a burába marad. — Halásznak a kis vízben keveset fog. Dolgozik szorgalmasan.

A Marica partjára kertek nyúlnak. A parti szemétdombon disznók turkálnak. Szőke angol fajták.

Visszajövet leültünk a parton. A fák árnyékában pihenve néztük a folyót és a forgalmas hidat. A parti úton török jön velünk szemben. Két szamarat vezet. A sárga turbános lassan baktat. Valami bús melódiát dünyög. A szamarak baktatva mennek utána. Ezt a szép jelenetet le akarom fotografálni. A török felbőszül, nem engedi magát.

Délután a népkertbe mentünk ki. Szép tiszta kert. Drót szeméttartók vannak a fára kötve, ráírva: „szmet“. Sokan vannak. A zenekar már gyűl. Ma katonazenekar! Vegyes közönség sétál. Az európaiasan öltözöttek közt van báránybőr-sapkás vidéki bolgár. Az egyszerű török turbán helyett valami színes kendőt köt a fejére. Szerényen áll félre.

Kifliárusok jönnek, kiabálnak:

— Kifli imá! — Takli kifli! — (Kifli, friss kifli!)

— Nézd, ez magyar nevű sütemény. Vegyünk!

Egy leváért jó nagy kiflit adott. Jó volt.

A zene szép volt. Elmentünk egy török kávé inni. A kávéházban sokan vannak. Legérdekesebb egy vidéki török familia. Az asztal mellé telepsznek. Nézem, hogy mit csinálnak.

A kávé hozzák nekik. Vízet is tesznek mellé. A feketéhez itt nem adnak sem cukrot, sem kanalat. A cukor benne van. A török kávé nem szabad megkavarni, mert a sűrűje alul van.

A törökök előbb megisszák a vizet, azután kezdik szűr-csölni a kávé.

— Lásd barátom, itt fordítva van, mint nálunk. Mi a fekete után isszuk a vizet, ez pedig előtte.

A törökök megitták a kávét, cigarettát sodornak és cigarettáznak.

Mi is megittuk a magunkét. Utána egy-egy pohár jeges szódát. Rátöltöttem angol pipámra és a közönség élénk figyelmébe közt szívom is.

Este van, megélenkülnek az utcák. Sétálnak, vásárolnak. Feltűnik az uccszabályozás. A mérnök meghúzta a vonalat. A kétemeletes ház előre áll. A vonalnál kijebb. A tulajdonosát kötelezi a hatóság, hogy a ház frontjából annyit bontasson le, amennyivel a szabályozási vonalon kijebb van. Két háznak is el van bontva az eleje. Már rakják újra. Pár hét és a ház a szabályozási vonalban lesz.

Már kilenc óra. Limonádét iszunk.

— Hát itt nincs záróra? — kérjük a bolgárt.

— Nincs. Mindenki akkor zárja üzletét, mikor akarja. Ha éjfélig nyitva tartja, az ő dolga.

És csakugyan. Mindenfelé szétnéztünk. Éjfél után lassan mentem szállodai lakásom felé. Szemben még mindig dolgoznak a borbélyok.

— Ej! Én megborotválok!

— Ugyan, hagyd holnapra!

— Nem én. Ilyen sem mindennap történik velem. Éjfélkor borotválom.

Bementem. Szépen megborotváltam. Több vendég is volt velem. Éjfél után egy óraker kijöttünk a borbélytól. A segéd is jött utánunk. Leszedte a réztányért. Zártak. Utolsók voltunk.

Másnap reggel a Nikolaj Fehér cég egyik vezérképviseletével kellett találkoznom. Pozsonyi születésű, jó magyar fiatalember. Fontos szolgálatot tesz a magyar ügynek távol Keleten. A Máv. gazdasági gépeit árulja. Sokat elhelyezett belőle. Kultúrát terjeszt.

— Az idén 12 cséplőgépet helyeztem el. Jövőre is el fogok ugyanannyit. A nép látja, hogy jó árú, könnyebb vele dolgozni. veszi. Most egy rizsföldhöz adtam el egy szivattyuszerkezetet.

— A nagy szárazságban szükség is van rá.

— A kis rizstermelők odajárnak nézni a gépet. Az ő rizsük tönkre megy a szárazságban, ezért a nagy rizstermelőjét megmentette a gép.

— Szeretném megnézni a rizsföldet.

— Délután kimegyek, jöjjön ki ön is és megmutatom.

Épen egy bolgár jön be. Alkuszik valamire. Nehéz ember. Lassan beszél, mint a magyar paraszt. Nehezen alkuszik.

— Ez is rizses! — mondja nekem magyarul.

Kérdés tőle a rizstermelésről egyet-mást.

— Hallja, ez a bolgár azt mondja, hogy tavaly egy olasz árpát (a bolgár a hántatlan rizst árpának nevezi) próbált ki. Tizenhárom kgr.-ot vetett belőle egy dekar földbe és 800 kilogrammot kapott vissza!

— Mennyi egy dekar föld?

— Egyhatod hold, úgy 250 □-öl.

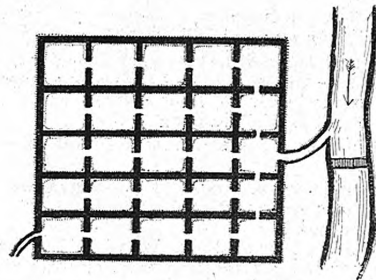
— Szép hozam, nagyon szép hozam. Nálunk a dús Alföldön egy mázsa búzát vetnek és abból egy holdnyi területből ha kapnak 8—10 mázsát.

— Hja, a búza itt sem fizet jól. Azért hagynak fel gyorsan a búzatermeléssel és helyébe rizst vetnek.

— Amde a rizsnek víz kell!

— Sok víz és folyóvíz kell. Különben mindjárt meglátja.

— Rendelkezik és saját autója megérkezik.



Rizstábla öntözés a Marica völgyében.

A jó köves úton egy jó-negyed óra alatt a rizstermő vidékre repít az autó. A Marica mentén terülnek el. Az ugarföldeken vadul nő az elhullatott magból a rizs. Szemben vele művelt rizstáblák. A rizsföld megismerhető. Úgy fel van gerezdelve, mint a narancs.

— A rizstermeléshez — kezdi barátom — nagy darab föld kell. Ezért a parasztok többen összeállanak, hogy legyen egy 50—200 holdas tábla földjük. Vagy pedig két-három vállalkozó bérbe veszi tőlük a földet. A rizs három évig terem. Azután ugarnak hagyják a földjét egy évig. A gyengébb föld csak egy évig terem, másik évben ugar. Utközben látta ön azt a sok ugarföldet?

— Láttam.

A rizs alá március végétől április közepéig szántanak. Erős szántás kell neki. Ezért bivalyokkal szántják. A rizs alá nedvesen, sőt vízben szántanak. Ezután a területet  $\frac{1}{2}$  holdas kockákra osztják. A kockák szélén árkok húzódnak. Ebben folyik a víz.

A rizs kis vízbe vetik. Vetés után vízzel elborítják. Tíz napig áll rajta a víz. Ekkor teljesen víztelenítik. Így áll, míg a rizs ki nem kelt és meg nem erősödik. Mikor ez megtörtént,

vizzel teljesen teleeresztik. Ez a víz 50—60 centi magas. Ez a víz állandóan folyik. Egy ember vigyáz, hogy sehol meg ne rekedjen. Az állot vízben kipállik a rizs és tönkre megy. A rize augusztus közepéig víz alatt áll. Ekkor leeresztik róla. A rizs gyorsan megéri a száraz talajon. Szeptember elején learatják. Összerakják és géppel csépelik ki. A csépelte rizst árpának nevezik. Ezt az árpát viszik a rizshántolóba és a meghántott árpa a rizs.

— Jó a bulgár rizs ?

— A bulgár rizs nagyon jó. Jobb, mint az olasz. Épen Plovdiv és Pasardzszik járásban termelnek legtöbb rizst.

A vizek világán egy ember lából felénk.

— Imá voda ? Dimitrij ! (Van víz ? Demeter !)

— Imá, imá — Goszpodin ! — hálálkodik a vizes ember.

— Ezek az emberek 20 kilót vetnek egy hatod holdba (1 dekar) és 300—350 kilót kapnak belőle.

— Szép ! Hát ez a sok szekeresember mit keres a föld végén ? — kérdem.

— Ezek gondozzák a rizstáblákat. Vigyáznak arra, hogy valami tolvaj meg ne kaszálja, el ne lopja.

— Soká aratnak ?

— A jövő héten már aratnak. Azt várják. Ahhoz készülnek. Ha érdekli, elvezetem a szivattyunkhoz. Magyar gyártmány — erre én büszke vagyok. Az első ezen a vidéken : erre is büszke vagyok.

— Hát hogy öntözik a rizsföldeket ? — kérdem — olyan pater noszterrel, mint nálunk ?

— Ugyan mit gondol Ön ? ! Azzal csak zöldséget lehet termelni. Az a rizsnek semmi. — A rizstáblára a folyót vagy a hegyi patakot csatornán vezetik. Ez áztatja egész féleven át friss folyóvízzel. Értse meg Ön, a rizsnek sok víz és állandóan folyó víz kell.

— Ilyen száraz nyáron kiapadnak a folyók.

— Úgy van. És akkor jövőnk mi a géppel.

Kiszállunk újra. Egyszerű kunyhóhoz közeledünk. Nyersolajmotor pöfög és zúg a víz. Egy nagy fehér kutya jön ránk. Ugat. Hangját túl harsogja a víz zúgása. Megszégyenli magát és elhallgat. Fiatal ember jön olajos ruhában. Köszön és kísér. Galambosz atyja ül a kunyhó előtt. Jó szeme van. Pápaszem nélkül olvas. Feláll. Köszön.

— Itt a szivattyú ! — mutat rá ismerősöm a vizet okádó szörnyre. Ez a száj minden órában 800.000 liter vizet okád.

— Jó nagy is — kiáltom a fülébe.

— Negyven centi átmérőjű.

A hatalmas szívócső a Maricába van eresztve. A folyó csekély vize itt szétszaladva foly. Ez az ág nem győzné a mohó szívást. Lementek a folyó medrébe és csatornákon odaterelték a vizet a szívószájhoz. Így győzi meg a nagy folyó.

— Látja Ön, ez a gép 400 ezer levába került és 4 millió leva értéket mentett meg ennek a két bérlőnek.

— Azt hiszem, jön a többi is !

És az óriási száj ontja a vizet. Rohan a friss víz az árokban a rizsföld felé, hogy még a néhány napon is életet adjon az éroz rizsnek.

Este lett, mire mindent megnéztünk. Gyorsan visszatértünk. Ez uttal nem a városba, hanem a város alatt levő sörgyárba.

— Bulgária legjobb sörét kóstoltattam meg Önnel — mondja honfitársam.

— Egyet már kóstoltam Sumenben, az is jó volt.

— Ez biztosan jobb lesz !

Bemegyünk a hatalmas kerthelyiségbe. Ez a kiméréshez tartozik. Már akkor néhány asztalnál ültek. Hivatalnok emberek, akik a napi robot után egy pár pohár sörré összejöttek. Távolabb sofförök ültek. Ezek is megtalálják, hol a jó ital, akáresz nálunk.

A felszolgáló bolgár parasztleány olyan, mint nálunk a falusi korcsmában. Asztalunkhoz jön.

— Hat kebabese és két „balkánszki“ — rendeli vezetőm.

A fiú elmegy. A söntésbe bekiáltja.

— Meglássza milyen finom lesz itt a kebabese. És a sör pompás ! ...

Vezetőm elment sofförjéhez intézkedni. Mire visszajött már hozta a legény a foró hust, mérges paprikával és mellé a finom hideg sört, a három decis sörös pohárban.

— No kóstoljuk meg a sört ! — biztat.

Egy hajtásra kiittuk. Általános bámulat lett körülünk. Egymásra néztünk és megállapítottuk, hogy jól esett.

A hűshoz nyúltunk. Finom birka hús. És nem volt birka szagú. Intünk a legénynek. Ujra hozzon sört.

Még be sem végeztük vacsoránkat, jött a tulajdonos. Svájci német. Ő alapította a gyárat. Büszke sörére. Szereti is nagyon. Hozat magának. Nem konkurál velünk. Ő csak két decis alacsony pohárba hozat.

Roppant örül nekem. Boldogan beszél velünk németül. Panaszodik a rossz termésre, az áremelkedésre. Főleg a sok adóterherre. Vezetőm magyarul megmondja, hogy az öregot meg kell sajnálni. Nagy nyomorúságában a gyárhoz földet házat vett.

Bizony éjfélleg elkóstoltattuk a sört. Én azt mondtam az öregnek, hogy holnap is kijövök.

Adott szavamat megtartottam.



letben követi. Ezután jön a nép. Közben gyűjtenek. Én is adtam 3 levét és kaptam érte egy irredenta jelvényt ezzel a felírással: „Macedónia“.

Fél óráig tart míg a tömeg elvonul. A tüntetők bulgar és makedón dalokat dalolnak. — Szép tüntetés volt.

Egy fiatal banktisztviselőnek mutatattak be. Magyar volt, ambiciózus. Athénbe helyeztette át magát.

— Hát élet ez itt? Az ember elkeletiesedik!

— Miért nem megy nyugatra?

— Itt többet lehet keresni. Az élet egyszerűbb. Nem költ az ember s megmarad a pénze.

— Tehát tisztán anyagi szempontok tartják itt?!

— Nem egészen. Szeretem a pályámat és akarok valami lenni.

Míg így beszélgettünk, a nagy dohány gyárhoz értünk. Epen szünet volt. Ömlött a nép kifelé a nagy sötét épületekből. Tarka munkás had. Sok köztük a török. Ez a nép jobban szeret a dohánynal babrálni.

— Nagy dohány feldolgozás van Plovdivban?!

— Ez a vidék a dohánytermés középpontja és itt dolgozák fel.

— Szeretnék ilyen dohánytermelő területre kimenni.

— Az a legkevesebb. Kocsin félóra.

Már int is egy öreg kocsinak. Megyünk kifelé a mezőkre. Termékeny vidék lehet, de a forró, esőtlen nyár tönkretette. A török és a bolgar lakosság teljes erővel küzd a szárazság ellen. Kútból húztatja szamarával a vizet. Lapátol, öntöz esőredezett.

Megállunk egy tanya előtt. Az öreg török épen a rossz sárház előtt ül. Mint a kelet bőlese, hosszú főfehér szakált visel. Fején rongyosodó, kopott turbán van. Jöttünkre feláll és köszönt. Vezetőmet ismeri. A török vendégszeretet kitör belőle. Kerevetre ültet. Mosolyog.

— Ez itt a legismertebb dohányos.

— Milyen dohányt termel?

A fiatal vezetőm tolmácsolásából megtudom, hogy Bulgáriában háromféle dohány van. Legjobb a b a s z m a. Ebből ők keveset termelnek, mert Makedoniában jobb terem és ezért nehezen tudják jó áron értékesíteni. Ők inkább a másik két fajtat; a j a k a és az o v a fajtat termelik. Mindenki termelhet dohányt. Mégis az utolsó években rohamosan aláhanyatlott a dohánytermelés, mert az árak nagyot estek és nagyon sok ember felhagyott a dohányzással.

Az öreg is rázta a fejét, hogy nem jó a dohánytermelés. — Ő is már tengeri és gyapot termelésre fordítja munkáját.

— Jól jegyezze meg, hogy Bulgáriában még 1923-ban is 40 millió kilogrammon felül volt a dohánytermelés. 1926-ban már 25 millióra esett. Az árak pedig 15 levéről negyedére estek kilónként. Nem esoda tehát, ha a parasztság a dohánytermelést abbahagyja, búza, tengeri, rizs, gyapot-termelésre veti magát.

## Revíziós tüntetés Bulgáriában.

Vasárnap van. Az üzletek zárva vannak. A vasárnapi munkaszünetet szigorúan megtartják. Csak a korezmák, kifőzők, a trafikok, női fodrászüzletek vannak nyitva.

En az uccán sétálok. Sokan ünnepi viseletben jönnek. Fiatal török fiúk vörös fezt viselnek. Nagyon kevés viselői eredeti esonka kup alakjában. Legtöbb beüti a fezt turi süveg módjára. A különbség csak az, hogy az egyik legény elől üti be, a másik meg hátul. A bolgar legények báránybőr sapkát viselnek.

Szemben jön velem egy makedon. Ruhája szürdarócból van. Szabása olyan, mint a mi szűrünk. Hátul gallérja van, mely az elejével van összeszabva. A felső ruhája újja könyökig ér. Alja a térdet veri. Könnyen lehetne a mi szürsuhánkkal összehasonlítani. Jól megnézem az erős makedónt.

Bolgar házaspár jön utána. Mindeniken vastag, saját szövésű és festésű ruha van. Alatta vastag vászon ing, mely egy kis tenyérnyire kilátszik a kabát alá. Különbömben mind a kettő ünneppélyesen van felöltözve. Az asszony két-három lépésnyire megy a férje mögött. Egy szót sem szólnak egymáshoz, csak hallgatnak. Igazi keleti szokás, hol az asszony nem egyenlő társadalmi állású a férfivel.

A Simeon kertbe érek. A nagy népkertben nagyon sok fiatalember, gyermek van. Lärmás társaság. Útik-verik egymást, birkoznak. Nagy az öröm, ha egyik földhöz vágja a másikat. A park-őr rendet csinál köztük.

A parkon kívül egy kis látogatott kávéfőzés van. Ide térek egy feketére. A helyiség közepén akombákom ciril betűkkel ki van írva „Kredit nema!“ (hitel nincs) Veszem a pénztárcámat és kifizetem a kávé.

Kint szól a zene. Fuvós-zenekar jön. Utána nagyon hosszú menet. Az emberek négyes sorban jönnek és felügyelők vigyáznak a rendre. Tüntetnek Macedóniáért.

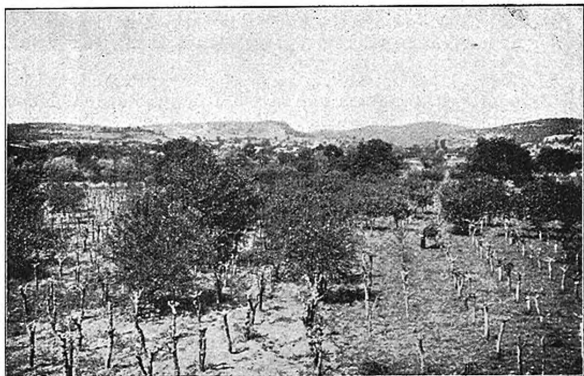
Elöl makedón, bolgar zászlókat lenget a szél. Ezután a makedón szabadsághősök areképeit hozzák, mindegyiket babékoszorú övezi. Közben van Macedónia térképe, hazafias mondásokkal környezve. Két szép makedón nő díszes nemzeti vise-

— A dohányosok és selyemhernyótenyésztők közül nekünk sok üzletfelünk van.

— Nem nézhetnék meg egy selyemhernyótenyésztő telepet is?

— Oh, igen, hiszen épen Plovdiv, Sztara Zagora kerületben és Közép-Bulgáriában vannak a legtöbben. Az első két helyen fehér, az utóbbi helyen sárga gubót termelnek. A legjobb anyagot mégis Szvilengrad és Harmanli vidékéről szállítják.

— Holnap menjünk ki valahová!



*Földek, hol szántás-vetés helyett eperfát ültetnek.*

Míg itt egyezkedünk, az öreg török három findzsa kávét hoz. Nagy mosolyogva ajánlja kedves vendégeinek. Megtudja, hogy magyarok vagyunk, még jobban örül. Mikor megszólal mindig elmondja, hogy a magyar „eszki kardas!” (régii testvér.)

Nem lett volna szép a török testvér vendégi szíveségét visszautasítani. Beszüresöltük a török kávét, búcsut mondtunk az öreg töröknek, indultunk kifelé.

A török földjén keresztül elkísért bennünket, mutatta a szárazság karjaiban vergődő dohány, patlízsan, főzeléktáblákat. A kapunál érzékeny búcsút vett tőlünk.

Másnap vonaton Sztara Zagorába mentünk. Utközben feltűnt nekem, hogy a réteken szép sorjában eperfák húzódnak, melyek le vannak esonkázva. Úgy néz ki a sok fa, mint a Tisza árterében a füzes. Vastag törzs és nagy bunkófej az egész, galy nincs rajta.

— No nézze, ez már mutatja a selyemhernyótenyésztést.

— Érdekes, megnézhetnék.

— Azonnal megállunk és én tudok egy jó ismerőst, aki elvezet.

A vonat megáll. Igazi török-bolgár város. Az ismerőst hamar megtaláljuk. Elvezet a szegény negyedbe. Itt minden házban tenyésztenek selyemhernyót. Ez a szegény nép ebből él. A fákat a hatóság ültette nekik.

— Tehát közlegelő helyett közeperfa erdőt kaptak! — jegyzem meg tréfásan.

— Természetes. Ők is állattenyésztők.



*Selyemhernyó-ételes.*

*Az eperfalombot galyastól adják a hernyónak.*

Az egyik udvarba épen kézitályigát húznak be. Tele van eperfa galyakkal.

— Itthon szedik le a levelet?! — kérdem.

— Dehogyan szedik. Így teszik a selyemhernyónak. Az azt szedi le, amelyiket akarja.

Bemegyünk a félszerbe. Épen tisztítják. A fonnyadt levelet, az üres galyakat szedik ki. A frisset hozzák. Lerakják. Oldalt állítják. Az okos és falánk hernyó megérzi a friss levél szagát. Siet, araszol az ág felé. Felmászik rá és jóízűen fal.

Itt-ott már gubóznak. Ha az ágak közt észrevesznek egy-egy kész gubót, leveszik, kosárba teszik. Leforrázzák. A báb megdöglik. Ősszel, mikor a gubózás megtörtént, zsákokba rakják. Jön az állami közeg és átveszi kilóra. Utalványt kap a tenyésztő és a mezőgazdasági bank kifizeti az árát.

— Tehát az állam veszi át?! És hol dolgoztatja fel?! — kérdem.

- Bulgáriában nincs selyemgyár, Olaszországba szállítják.
- Az elég baj. Itt kellene feldolgozni!
- Még ezt nem teszik, de az állam már most vigyáz arra, hogy túlolesón ne vegyék a szegény néptől a gubót. Ha nincs vevő, az állam maga lép fel vevőnek.
- A bolgár nép egyszerű, takarékos nép. Nem hord selyem ruhát. A tisztviselők is gyengén vannak fizetve!
- Sajátságos és e gyenge fizetésből minden tisztviselő vesz házat! — jegyzem meg.



*A selyemgubót zsákokba csomagolják és küldik ki.*

- Ebben igaza van, de ezt összespórolja!
- Végigjártuk a hernyótenyésztőket. Mindenik jól megél a selyemhernyóból. Mikor évekkkel ezelőtt valami ragály kipusztította a hernyókat, az állam mindent elkövetett, hogy a betegség csiráját kiölje és új, egészséges petéket szerezzen be. Ez sikerült is és azóta a házitenyésztés egyre nő. Ma már 800 tonna gubót visz ki évente és 250 millió levát kap érte az állam, melyből jó kereshet juttatja épen a szegény népet.
- Bizony nálunk is jó lenne ezt egy kissé népszerűsíteni. A mi szegény népiünk is elbabrálna vele.
- Megköszönjük a szíves kalauzólást. A Nap szörnyű hőség-gel tűz le reánk. Egy kávéházba menekülünk. Kint emberek járnak. Ha egyébbel nem, egy színes kendővel kötik be fejüket a nap heve ellen.
- Temetési menet jön. Gyereket vittek nyitott koporsóiban. A forróságban fel volt puffadva. Arcát legyek lepték. A koporsó után gyertyát és zsitót vittek. A menet gyorsan halad.
- Megborzadtam a látványtól.

## A rózsák völgyében.

Plovdivban az állomás igen szorgos. Rengeteg ember utazik, Tarka keleti kép. Török családok hatalmas batyuval várnak. Bolgárok sokan vannak és hangosak. A jegypénztárnál hosszú sor ember nyomja egymást. A hordárok szaladnak pakkal vagy anélkül:

— Varde! varde! (vigyázat!) — különösen és németesen hangzik át a termen.

A reggeli gyors beszaladt. Fű egyet, kettőt és megpihen ziháló kereke. Szófiából jött. Plovdiv—Sztara Zagora—Tullovo felé megy. Az utasok ömlenek belőle. Nem mindenik marad itt. Többen kiszállnak enni vagy frissítőt venni fel. Mi beszállunk.

A vonat elindult. Utunk szép. A Rhodope hegység aljából megyünk a Balkán zord hegyvidékére. Az áldott Marica-völgyet a szárazság sújtja. A bolgár paraszt küzd ellene. Szomorú szamara búsan húzza az öntöző járgányt. Sokat kell dolgozni. Issza a föld. A gyapot mégis bús. Lehorgasztja fejét. Növése csekély.

Tengeri földeket érünk. Keskeny táblák. A tengeri már érik. A bolgár gazda levágja a kóró felső részét. Hazaviszi a jószágnak. A lefejezett kórón jobban érik a cső.

A tengeri tábla végén emberek, asszonyok állanak. Török a tengerit. Tisztán török. A csuhát lehúzzák róluk és zsákba hányják a tengerit. Szép piros keleti fajta tengeri sárgásan ragyog.

Csomóba hordják. Ponyvát teritenek mellé és meghántják rögtön a tengerit. Ott szárad a sok szemes tengeri a ragyogó napfényben a ponyván, a tengeri föld mellett.

A nagyobb gazdák nem hántják meg. Beviszik a faluba és az udvar hátulján levő galyból font csit-be hányják. Ez a bolgár göré úgy néz ki, mint egy beültetett fonott kalács. Teteje nagy bunkós, az alja összejön. Tetejét tengerihordás idején kibontják. Tengerihordás után befonják. Nem törődnek vele, hogy a téli eső és hó áztatja a csöveket. Csak tavasszal hántják le apránként a tengerit belőle.

Visszaemlékszem, hogy ilyen tengeri göré az alsószamos-parti magyaroknál is megvan, de ők kímélik a tengerit és a galyból készült göré tetejét bedeszakázzák vagy bezsindelyezik.

A rizsföldek elmaradnak. A szántóföldeken nem búza, tengeri nő, hanem kertgazdaság folyik. Egy-egy nagyobb földön szőlő van ültetve. Nekünk, alföldi embereknek feltűnik a különbség. A szőlő rövidre metszve bokroszerűen ül itt. Nincs karója, nincs megkötve. A gyenge szellő hajtogatja nem hosszú venyigéjét. Készönti a vonatunkat.



*Tengeri göré (csit) vesszöböl fonva.*

— Itt is keveset adnak kötésre! — jut eszembe az otthoni szőlőm.

— Mégis jól terem. Szereti a talajt, az időjárás is kedvező.

— Minden le van sülvé, a szőlő is bogyadt az óriási hőség-től, csak gazdája állja az időt. Báránybőr sapkát visel a forró napon is.

Tullovóban megpihenünk. Átszállunk, várunk. Ismerős jön. Szőlőbirtokos. Beszélgetünk. Elmondja, hogy a szőlő nagy részét frissen fogyasztják, szállítják el. Tavaly 460 vagon szőlőt vittek ki külföldre. Kisebb részéből bort készítenek.

Ősszel leszedik a szőlőt, nagy kádba teszik. Ez alá egy másik kádat tesznek, kitapossák: lesz belőle a masz (must). — A mustot nagyobb kádba töltik. Beleteszik a törkölyt is és együtt van.

— Ezért nem ittam jó bort a bolgároknál! — jegyzem meg magyarul.

Aki karácsonykor megakarja inni, az a mustot letölti hordóba. Ha később akarja meginni, együtt forralja ki. Kiforrás után a törkölyről lefolytatják a bort és hordóba töltik. A vörös bor a nemzeti ital. Pincéjük nincsen, a kamarában tartják a bort.

— Hej barátom, csak a magyar ember tud jóbort szűrni! — sóhajtok fel.

— Itt is, ha jó bort akarnak inni, görög bort isznak.

A bolgár szívesen megkínál egy kis borral. Olyan jó, mint a csiger. Ihatja az ember, nem tesz kárt benne.

A szomszédban gyapotot tépnek. Török cigányok ebben nagy mesterek. Úgy pengeti hárfalakú tépőjén a gyapotot, mint a régi magyar kalaposmester a jó hortobágyi báránygyapot. Tépi, tépi apróra.

A vonat felvonult. Nemsoká indulunk vicinálison Kazánlak felé.

— Te olyan ismerős ez a szó!

— Egész magyar hangzású: kazán = üst, llak török képző helyet (lak, lakik) jelent.

— Talán azért nevezik el üstlakának, mert sok-sok üstben főzték mindenfelé a rózsaoilajat?!

— Az lehet.

A vonat szép lassan elindul. Befordul a szép termékeny völgybe. Áldott vidék. Csendes völgy. A természet mostoha-ságától védi a Balkán. Vihar itt nincs. A fagytól, hőségtől védi a hegykoszorú. De megvédi a hadaktól is.

Itt a rózsá virul. Pompás illat terjed a völgyön át. Most június van. Nyílik minden rózsá. Törpe rózsák szerény virágai elrejtőznek az ágak közt. Nem néznek, csak kandikálnak kifelé, mint a szemérmes leány.

A földek szélén, az utak mentén diófák büszkélkednek. — A fák királynői ök. Fejedelmi alakjukkal gyönyörű panorámát nyújtanak.

Legeltetem szemeim a rózsák özönén. A zord, fekete hegy nem érdekel most.

Vonatunk bedöcög Kazánlak állomására. A hely még rendezetlen. Az állomás messze van a 20,000 lakosú várostól. Poros úton haladunk. A házak rendetlenül vannak. Főterein a bazárszerű piac lármás. Nagy néptömeg napnyugta felé vásárol. — Középen állványt raknak ki. Ma katonazene lesz.

Ismerősök fogadnak. Fehér Gézát ismerik régen a szófiai múzeum tisztviselői. Engem most ismernek meg, de tisztelnek. Kérdezik jöttöm célját.

— A rózsák völgyét nézem meg. Tanulmányozom a rózsao-laj gyártást. Felmegyek a Sipka-hágóra. Ugy-e gazdag pro-gram ?!

— Szép program ! — felelik.

— A rózsák völgye ez. Kazánlak, Karlovo, Kalófer, Sipka a rózsatermelés és a rózsao-lajgyártás főhelye. Még kimehetünk rózsaszedést nézni.

Indulunk a mezőre. A rózsatablán vig kacagás folyik. — Olyan vidám az élet, mint nálunk szüretkor. Férfi, nő, kicsi,



*Rózsaszüret június végén.*

nagy a rózsabokrok közt jár; szakítja, vágja a rózsát. Kosarába rakja. Örül, ha többet szakíthat, mint a másik.

A kis rózsza megadja magát sorsának. Ugy is kinyílt már. Pompájában leszakítják.

A vezetőm megmutatja a gyűjtést. A rózsákat zsákokba öntik és viszik a desztillálóba.

— Ezek már eladták a termést ?! — kérdezem.

— Már igen.

Odajön a gazda és mindenről felvilágosít. Megtudjuk, hogy egy hold földön 500 kilogram rózsaszírom terem. Egy kilo-gram rózsát 12 levéért vesznek át. Egy kilogram rózsao-lajhoz 400 kilogram rózsaszírom kell. Azt megtudjuk, hogy 1 kgr. rózsao-lajat 60,000 levéért vesznek át.

Odább a rózsao-laj gyár, hol már minden nagyban, gyár-szerűleg, vegyészmérnökök vezetése alatt megyen. Bemegyünk megnézzük azt is. A retorták működnek, desztillálják a rózs-

szirmokat. Az idén 15 kgr. olajat termeltek egy millió leva ér-tékben.

— Régen jó üzlet volt ez — beszél a gyárvezető — de a ké-mia tönkre teszi. A vegyileg előállított rózsao-laj olcsóbb, mint a természetes rózsao-laj. Illata ép oly jó. A finom árnyalatot a fogyasztók nem veszik észre, vagy ha észre veszik is, nem haj-landók megfizetni. A mi olajunkat Párisba viszik. Onnan hoz-nak hozzánk rózsao-lajat. Ugy, hogy itt már csak a gyárakban lehet valódi rózsao-lajat kapni, városi illatszerteskereskedőknél nem. Különösen a német vegyipar az erős versenytárs.

Míg így elkesergi szíve bánatát, megnézzük a desztilláció-t. Megszagoljuk a különböző illatokat.

— Nem főzik még itten körül valahol házilag ?! — kér-dem.

— Talán Sipka faluban lehet még egy-két ilyen főző, de úgy hallom az se működik már.

— Holnap megnézzük ! — szólítom fel barátomat.

Este lett, mire a városba értünk. Vaesorázni leültünk egy utcai vendéglőben. Ez olyan sok van keleten.

Magas pódiumon van a vendéglős. A szabad ég alatt áll konyhája. Nem egyéb ez, mint egy nagy hamuhulló. Ebben fasz-nén izzik. Felső része rostéllyal van leborítva. A rostélyon hús sü-l. Illata nagyon messze elterjed a poros piacon.

Főként kebabsészt süt. Egy deszkán összevágja a juh-húst apróra. Bele vereshagymát apróz, megszózza, összegyúrja. Két marka közt apró holtbábszerű darabokat nyújt. Leteszi a deszka szélire. Közben kiált egyet: Kebabese !... boza !...

— Ez nekünk való hely, — jelentjük ki.

Felmegyünk a pódiumra. Asztalhoz ülünk. Kebabsészt ren-delünk. A nagy halmaz kolbászszerű húsból néhányat feltesz a rostra. Megpiszkálja alatta a tüzet. Sü-l a hús. Nem sok idő múlva hozza egy kis tányéron. Kenyeret, paprikát ad mellé.

Jóízűen esszük a húst. Diskurálgatunk németül. Körültünk álmélkodva néznek és találgatják kilétünket.

Evés után bozát iszunk. Egy szennyes ember nagy pohárral hoz olyan szennyes italt, mint az erjedésben levő must, vagy a falusi háznál a komlóskorpa leve. Megszagolom: élesztő ize van. Bolgár barátaim biztatnak :

— Proszit ! Proszit ! Nazdráve !

Megízlelem az italt : savanykás, kesernyés.

— Nem kell ezt ízlelgetni ! — mondják — felhajtani !

Mutatják. En behunyom a szemem és felét kiiszom.

— Hogy ízlik ?! — kérdik mosolyogva.

— Nem rossz, nem is jó ! — felelem és még mindig nyelem a nyálát utána.

Beszélgettünk. Kínálnak. Iszom egy jó italt belőle. A ma-radék tejeskávészínűre festette a poharat.

Újra rendelnek. A szennyes fiú elkappa a nagy poharakat, újat hoz.

— Kérdjük meg már ettől a fiútól, miből csinálja ezt a nem mindennapi italt.



Géza barátom kérdezi.

— Kölesből, vízből és cukorból főzzük! — feleli a fiú.

A kollegák úgy tudják, hogy alban ital, eredetileg is onnan terjedt el a Balkánon.

A bolgár fiú szája nehezen nyílik meg. Talán félti a titkát. Sok kérdésére elmondja, hogy 10 kilogramm kölest 50 liter vízben 5 kiló cukorral összefőz. A kölesről letölti a levét és megdagasztja egy teknőbe, kovászt tesz bele. Szítán áttöri egy hordóba, a levét rátölti. 24 órán belül megsavanyodik és már iható is. Egy-egy ilyen boza készítmény egy hétig jó. Azután megposhad és ekkor ki kell önteni.

— Tázi boza! boza! — kiáltja az utca felé.

Vendégek jönnek, vendégek mennek. Fogy a kabecse és rá a boza. Olesó az étel, olesó az ital: de olyan is.

Este hamar lefeküdtünk. Reggel nagyon jókor át akartunk menni Sipka faluba. A fuvarost a fogadós rendelte meg.

Korán virradt. Még alig hajnalzott, a galambok turbékolása ébresztett fel. Pompás szerenád volt. Tömérdek galamb sürgött, forgott, udvarolt a tetőkön. Hangos turbékolásuk nem hagyott pihenni.

A Nap már kikacsintott a Balkán mögül. Az egész táj megélénkült.

— Keljünk, Géza! mindjárt itt a fuvaros. Menjünk, mert nagy az útunk és meleg lesz.

— Tudod-e mit jelent ez a szó, hogy sipka?!

— Magyarul bárányszőr sapkát jelent, de bolgáruknak én nem tudom, de ha megmondod, nagyon megköszönöm.

— Halljad hát. Sip azt jelenti, hogy tövis, sipka azt, hogy vadrózsa.

— Köszönöm. Ezzel is többet tudok.

Lementünk, fizettünk. Egy teát ittunk. Fuvarosunk nem váratott magára. Jelentkezett. Ő inkább rakiját ivott.

Hat óra még nem múlt el a bulgár időszámítás szerint, már kint voltunk Kazánlakból és a szép széles úton mentünk Sipka falu felé.

Az út törmelék területen vitt. Lapos volt a vidék. Itt-ott egy-egy domb zavarta meg az egyhangú tájt. A kertgazdaságot terménygazdaság tarkázza. Búzát, árpat csépel a bolgár. Tíz órákor a Balkán-hegy lába alá értünk. A sima, fátlan térséget erdős-dombos vidék váltja fel. Az út emelkedik. A fuvar lassan halad.

Kis, rendetlenül épült faluba érünk. A falu vendéglőjénél megáll a fuvar.

— Itt vagyunk! — mondja a fuvaros.

Nógattuk. Nem ment feljebb.

Leszállunk. Körülnézem a házat. „Kresma” — olvasom a felírást.

— Ni te, Géza! Itt is egy rokonszó! Magyarul koresmának mondjuk.

— Alatta a másik magyar szó: „Kresmár”.

— Es csakugyan ez meg koresmárost jelent. El nem hinném, ha nem látnám.

— Fordulj szemben, olvasd el a hentes felíratát.

— Kolbasz, kolbasznica! — olvasom.

Géza neveti, én meg csodálkozom.

— Engem, debreceni embert, kétszeresen érdekelnek ezek a rokonszavak. Megállapítom, hogy a bolgár tényleg rokon a magyarral. Temperamentuma, külseje, kosztja nagyon hasonlít a magyaréhoz.

— Bizony, enni, inni, mulatni nagyon szeret a bolgár.

— Hanem, nem azért jöttünk ide. Kérd meg, hol főznek itt házilag rózsalaajat.

A koresmáros udvarias ember. Előhív egy koresma körül ólálkodó öregot, mellénk adja kalauznak.

Az öreg jön velünk. Elvisz egy házhoz. Ezek a tavaszon hordták ki a rózsalaajfőzőkatlant. Nincs szerencsénk. Menjünk tovább. Másik háznál sines szerencsénk, mert a rózsalaajfőzőt pálinkafőzővé alakították át.

— Menjünk tovább, három a magyar igazság! — biztatom Gézát.

Ütközben egy furulyakészítőműhelybe tévedünk. Hosszú fafurulyát készít. Olyat, aminőt az oláh juhászok használnak. Botot is csinál. Veszünk tőle.

Más házi iparos toppan elénk. Bicskát árul. Kése életlen vas penge, nyele kosszarvból készült, kosfejű ábrázol. Egy kicseire és egy nagyra alkuszom. Drágáért adja. Elkérek belőle. Nem adja, de enged az árból. Nem ígérek. A bolgár bosszús.

— Ennyit még egy bivalyra sem szoktak aludni! — mondja bosszúsán.

— Bolond ember is az, barátom.

Én ígérek, ő újra enged és kész az üzlet.

Megyünk tovább. A hegy oldalán egy szegény házban öreg házaspárnál találunk rózsalaajfőzőt. Ők se főznek már, csak emlékül tartják még.

Jól megnézem. Egy szín alatt áll egymás mellett nyolc kis üst. Sisakja van, mint a mi kisüstünknek. A sisak pipája egy hordón megy keresztül. Közöséges desztilláló készülék. Az öreg kérdésünkre elmondja, hogy egy-egy üst 120 literes. Száz liter vízhez 12 kilogramm rózsaszirmot tesznek, lezárják és lassú tűz mellett főzik. Egy üstről 20 liter rózsavíz csapódik le. Mind a négy üst rózsavizét, összesen 90 litert, egy üstbe töltik. Újra forralják és megkezdődik a második desztillálás. Erről 15 gramm rózsalaaj jön le. Tehát 50 kilogramm rózsaszirmból lesz 15 gramm olaj. Ez aztán valódi. Őt grammos kis üvegekben árulták régen. Egy ilyen üvege olaj (muskal) ára 300 leva volt.

Most az öreg sóhajtott egyet.

— De jöttek a gyarak. Nagyban állították elő az olajat. Nem volt többé érdemes főzni. A rózsából több pénzt kaptak. A magánfőzők gyorsan pusztultak. Most már a rózsának sincs ára. Nem érdemes termelni. Vágják is ki egyre-másra, szőlőt termelnek helyette. Lassan minden megváltozik körülöttünk. Sokan már búzát, árpat termelnek az egykori rózsaligetek helyén. A főzőket vagy elbontották, vagy pálinkafőzőnek alakították át. Én is elbontom ősszel ezt.

— Így pusztul a kultúra elől minden, ami ősi! — mondom sóhajtván.



Rózsaoiljözés kisüstön.

Veszem a gépem és lefényképezem a szép hajdonkor ez utolsó emlékét a késő utókor számára.

Megköszönjük az öreg elbeszélését. Megajándékozzuk a két öreget. Eltávozzunk.

Podgyászunkat hátrahagyjuk a korcsmában.

— Fel a Sipkahágóra! — adom ki a jelszót.

Előbb az orosz templomhoz mentünk. A falun túl, gyönyörű helyen fekszik az orosz fogadalmi templom. Aranyos kupolái messze ragyognak a völgybe. Hirdetik a gazdag cári Oroszországot és tündöklő emlékei a balkáni pánszláv propagandának. Az 1877—78. orosz hadjárat emlékére emelte a győző hatalom. Körül oszlopesarnoka van. A falban márványtáblák vannak beállítva és ebbe van bevésve a hadjáratban elesett orosz tisztek, altisztek neve.

Körül járjuk. Nézegetjük. Az öreg barát ajtót nyit és a pompás templom belseje káprázatosan ragyog.

A kertben megpihenünk. Lenézünk a gyönyörű széles völgybe. A Tundzsa folyó mélyen kanyarog. Kis falvak szét-szórtan fekszenek a kövér térségen. Középen, távolban dombdomb mellett.

— Ezek is khurgának! — mondja Fehér Géza.

— Óshalmok, mint a magyar Alföldön, csak nagyobbak mint a mieink! — pótolom ki.

— Temetkezési, védelmi dombok ezek!

— A mieink is.



Orosz emlék a Sipka tetején.

Most neki a nagy útnak. Fel a nyeregbe! Szűk szoros vezet meredeken. Az útra ráborul a dús mozzoróbokor. Árnyat nyújt az utasra. A hegyoldalon bükk tenyészik. Nem vastag már. Ritkulva mászik fölfelé. Három óras gyaloglás után, halálra fáradva, 1310 méteren vagyunk. Pár száz lépés és a lapos nyergen levő emléknél vagyunk.

Kőoszlop áll fenn. Kereszt a tetején. Büszkén hirdeti, hogy az orosz hadak kétszer is átlépték a zord Balkán egyetlen átjáróját: a Sipka szorost.

Leülünk az emlék aljára. Pihentünk. Valami szent ihlet száll meg.

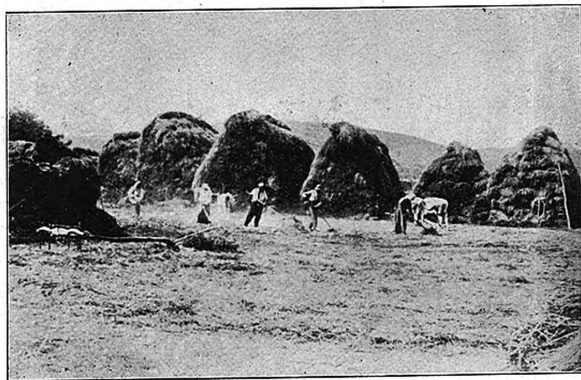
— Barátom, képzeletem félezer évet száll vissza e pillanatban. Szent ez a hely minden magyarnak. Itt kelt át a nagy Hunyadi János 1443. telén. Első volt, aki hadsereggel átment rajta. Őtet csak a magyar történelem muzsája örökölte meg.

Emlékét nem hirdeti kőoszlop. De a mi magyar lelkünkkel ma vele van a középkor legnagyobb hadvezérének lelke.

— Azt hiszem, most itt három magyar lélek van.

Felállottunk, lenéztünk minden irányban. Északra a Duna kanyargott a széles, termékeny mezőkön. Keletre a Fekete-tenger hideg hulláma integetett. Nyugatra erdős hegyvidékek zárták el a szemhatárt.

Körültünk minden csendes. A hegyek zordonak, az erdők sötétek. Nem csendül madárdal. Utasember nem jár itt.



*Asztagok a Marica alföldjén. Nyomatat a bolgár.*

Gyorsan jöttünk le. Naphajlatra a korcsmában ültünk. Félbédünket gyorsan fogyasztottuk el. Búcsúztunk és mentünk vissza Kazánlakba.

Sipka falu alatt nyomatat a nép. Török, bolgár, vegyesen. Az út egyik oldalán a bolgár szérúk vannak, a másikon a törököké. Megállunk. A bolgárok fogadnak. A török nők bosszúsán menekülnek.

Itt főleg a nyomatatószán (dikani bulgáru, düven törökül) jár. Az öreg török rajta ül, két jó ökör vonja körül-körül. Az ökrök fején sallangos kantár van. Lelóg az orrukig. Unják már a körzést. Az öreg egy ruddal piszkálja őket. Fényképezem. Az ökrök megállanak. Az öreg újra megpiszkálja őket. Nem mennek. Azt hiszik, hogy nekik meg kell allani a gép előtt.

Bolgár asszonyokat fényképezek le a szekér mellett. Négy ágban leeresztett hajuk érdekel. Hátról fényképezem le.

Innen is elmegyünk. A juhászok már térnek hazafelé. Este van. Még nagy utat kell tennünk.

Késő este bedöcögünk Kazánlakba. Muzeologus barátaink már nyugtalanul vártak.

Már többször feltűnt nekem, hogy némelyik bolgár épen olyan kulacsot hord szíjjon, mint a magyar. Ép úgy bort tart benne, mint fajrokon. Megkérdezem a nevét. Boklica-nak mondta. Gabrovóban van ennek a fő műhelye. Házi iparként



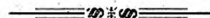
*Pelyvahordó szekerek a Tundzsa völgyében.*

üzik. Egyik-másik ősi módon készíti, vízzel esztergályozza. A fatörzset ketté vágja. Ezt egy vassal befogatja. A víz egy fagaskerékre esvén, forgatja a fatörzset és a kulacsfaragó a véssőjét odatartja és vési kifelé. Ugyanitt fatányérokat is vésnek vízzel. Nagyon kifejlett háziipar ez Gabrovóban.

— Ez is néprajzi hasonlóság — mutatok egy szépen szíjazott kulacsra.

— Ez, de a használata még nagyobb hasonlóságot mutat. A bolgár is kulacsot visz a családi ünnepekre (keresztelő, lakodalom, névnap), mint a magyar.

Útunk tovább vitt az érdekes kis országon.



## A szép Várna felé.

Meleg angusztusi nap volt. Még egy ital bozát megittunk bolgár barátainkkal. Búcsuzkodtunk a szép, kedves völgytől, melyet a nagy alkotó csak jókedvében teremthetett. Aztán fel a hátizsákot és kifelé a vasúti állomáshoz.

— A jegypénztáros udvarias, a jegy olcsó és a demokratikus III. osztályú vasúti kocsiiban elhelyezkedünk.

A vonat békélt áll. Nézegetjük. Végig megyünk. Beülünk egy kocsiába, melyben senki sincs.

A kalauz bejön. Megnézi a jegyet.

— Várna?!

— Várna!

Ő beszél bolgárul, mi értelmezzük magyarul. Végre nagy nehezen megértjük, hogy a kocsi nem jó, hátrább kell szállani. Elmegyünk.

Az utas vegyes. Szabadságolt katonák, török hajcsárok, bolgár parasztok, pár nadrágos emberrel és diákkal keverve vagyunk együtt.

Két diák kisasszonynak erősen udvarolnak a diákok. Rólunk beszélhetnek, mert halkán beszélnek és a nők hátrahátránéznek. A kisasszonyok bubifrizurások. Szembe ülő bolgár parasztasszonyok leeresztve hordják a hajukat. Ők a régi divatot megbecsülik, a fiatalok hődólnak az új európai divatnak.

A Balkán-hegység lábánál haladunk. Gyengén művelt földek, nagy legelők közt visz a vonat. Itt-ott fák. Nagy bivaly csordák legelnek szerte szét. A búza keresztben van már. Itt-ott eséphadaróval csépelik. Amott ökörrrel nyomtat a bolgár. Az öreg török üres szekerével járhatja a szérút.

Ott már szántanak. Egyszarvú faekét vontat járomba fogott lovakkal. A másik táblát ökörrrel szántja. Lassan, vontatottan halad. Ekéjének talyigája nincs és mégis megtartja az irányt. Valami ilyen lehetett az őseMBER ekéje.

Egyik állomáson török munkások dolgoznak. Egykedvűek, szótlanok, mint a magyar paraszt. Rendezetlen szakálluk, nagy ülepű nadráguk, nyüttes, kenetlen bocskoruk még exotikusabbá teszi őket.

A másik állomáson cukrot, tojást, tökmagot árul az árús. A tökmagot legjobban veszik. Rágcsálják. Megroppantják fo-

guk közt, a belét kiveszik, lenyelik. Ez mind a foggal történik, úgy, mint nálunk a nyíri ember rágja a napraforgót. Az árús folyton eszi. Ez a haszna.

Kaszpicsán elágazási állomás. A vonat tovább áll. Várja a szófiai vonatot. Szerény étterme van. A konkurrens a szabadban rostos süti a juhhúst faszirozottnak és kebabesének. Két le-  
váért az uccai árusnál uzsonnázunk.

Török asszonyok jönnek mezei munkáról. Kétágú fát hoznak. Ez a kezdetleges villa. Még az ága is görbe.



*A bolgár szánt egyszarvú faekével.*

Ujra utazunk Gémes kútak vannak a tanyákon. Kétféle van. Két fát állítanak fel parallel ágasnak, fent egy keresztfát tesznek és ebben jár a gém. Vagy egy kétágú fát ásnak le ágasnak, mint nálunk a falusi kútnál.

A vidék emelkedik. Szép kies hegyvidéken megyünk. Völgyek jönnek. Sík földeken tarlók vannak. Egy-egy fa nagy távolságban. Rendesen minden gazda ültet egy fát a földjére. — Ez alatt pihen meg a nap heve ellen. Itt nincs tanya, nincsen enyhely. A fa pótolja mindkettőt.

## A várnai csafatéren, az Ulászló-empléknél.

Várnába éjjel érkezünk. Sötét éjjel volt. Esett az eső. Indulunk befelé a bizonytalanba. Hozzánk csatlakozik egy ember. Beszél. Nem értjük.

— Frenki?! Nemecki?! Germánszki?! — kérdi.  
Nem felelünk rá. Arrább nyomjuk a szennyes idegent.

— Csak előre! Ez a főtea! Itt találunk szállást! — biztatom útitársamat.

Emeletes ház. Ki van világítva. Biztató a durva sötétségben. Két ember rohan ránk. Beszélnek hozzánk. Egyik bolgáru, másik töröktül. Egyiket sem értjük. Az egyik egyre hajtja: Hotel! Hotel! Az egyik az én, a másik a barátom ruháját húzza. A kivilágított ház felé terelnek. Bemegyünk.

Egyszerű keleti ház. Nyikorgó falépcsőkön megyünk. Undorító szag. Szűk szobák. Egyre mutat. Vigyorog. Kezét dörzsöli.

— Maradjunk? — kérdem magyarul.

— Reggelig kibírjuk, mit mászkáljunk az esőben, vak éjszakában tovább?! — hagyja rá útitársam.

Nézegetjük a falakat, az ágyneműt. A szállodás beszél. Mi nem értjük.

— Vardir pire? (Van poloska?) — kérdem.

— Pire jook! (poloska nincs!) — feleli határozottan.

Mi csak hányjuk az ágyneműt, hátha egyet is találhatnánk. A ravasz állatok elbűjtak.

— Bise joch! (Egy sincs!) — mondja. Arcát közel tolja hozzánk, jobb hüvelykujjának a körmét felső metszőfogához teszi, megpeccenti. Állításának biztosságát akarja ezáltal megpecsételni.

Letesszük a podgyászt. Megegyezünk. Az első napi költséget kifizetjük. A macedon hálás és jókedvű. Jó éjt kíván. Elmegy. Mi még sokáig vizsgálgatjuk a helyiséget.

Kint nagy lármá van. Macedonunk veszekszik azzal az emberrel, aki bennünket erre terelt. A villanylámpánál látjuk, hogy az a markát tartja és kiabál. A macedon hol a saját mellét veri, hol a kérő kezére vág és kiabál.

— Pénzt kér. Ez a felhajtója! — mondja barátom.

— A mi bőrünkre alkuszna! — jegyzem meg csendesesen.

A zaj elmúlik. A lámpát eloltja. Mi is aludni térünk a kikötői olcsó szállodában.

A szállodás nem mondott igazat. Ezt állapítjuk meg reggel mindketten. Van itt poloska bőven. Mutatjuk a csipési sebet egymásnak.

Hátizsákunkból megreggelizünk. Elindulunk a városba.

Várna szép nagy város. Hetvenezernyi lakosából alig van török. Elköltöztek. Bulgária legnagyobb és legforgalmasabb kikötővárosa a Fekete-tengeren. A régi deszkaemeletes házai eltűntek. Az egész város lázasan épül újra. Új és nagyszabású kikötője és új állomása praktikusan egymás mellett vannak a tengerparton.

A régi török kultúrát egy szerény minaret, két szép régi török kút és egy török emlékmű hirdeti.

Várna ma ünnepel. Az egyik nap Dobruzdza-ünnepet ül, másik nap Várna felszabadításának emléknapja van. Zászlódiszben a város. A lakosság szívvel-leléssel ünnepel.

Dobruzdza-zászlókkal vonul a sokaság a főteán végig. — Énekel. Közben gyűjtenek a dobruzdasai menekültek részére. — Az ünnepi menet a főtemplomba érkezik. Mi is megyünk. Hatalmas templom, megtelik.

Ragyogó ornátusban énekelnek a papok. Szakálluk mellükre lóg. Hosszú hajuk hátuk közepéig leér. Mint a proféták hangja, zúg az ének ajkukról. A nép velük énekel. Bús, kérő, majd síró az ének. Nem értjük, de érezzük. Még egy éneket énekelnek. Erős, mint a zúgó zivatar.

Az ünnepélynek vége. A zászlókat összehajtják. A templom sekrestyéjébe teszik. A diszruhás közönség eloszlik.

Mi is ünnepelünk.

— Menjünk ki a várnai csataterre! — indítványozom.

— Meleg lesz! — vág közbe útitársam.

— Nyár van most. Otthon is meleg van.

Nem sokat vitatkoznak, indulunk. Megnézzük a térképet, kérdezzük az embereket.

Megmutatják a térképen az utat. Megjelölik a csatateret és az Ulászló emléket.

Gyalog megyünk az országúton. Bolgár gazdák jönnek. — Megállítjuk szekerüket és kérdjük:

— Kade e pametnik Vladiszlav?! (Mere van az Ulászló-emplék?)

— Ne znám! (Nem tudom!) — feleli és int törökösen.

Szegény törökök jönnek, azok se tudják. Cigánykaraván jön. Kérdezzük. Ezek se tudják.

Egy bolgár fuvaros jön utánunk. Utolér. A betanult kérdést feladjuk. A fuvaros szeme felesillan. Kézével, lábbal magyaráz. Midőn látja, hogy hiába, int, hogy üljek fel. Felülök. Társam hátul mászik fel. Az út emelkedik. A legmagasabb ponton

megáll a szekér. A kocsis feláll a szekérbén és ostorával egy nagy halomra mutat:

— Ott van!

Megörülünk. Köszönjük neki bolgárul, törökül és egyenesen a dombnak vágunk.

Tengeri táblákon megyünk át. A tengeri már érik. Rosszul kapálták meg. Nagyon gazos.

Már félórája bukdácsolunk a tengeri közt. Izzadunk pogányul. Egy teremtett lelket sem látunk. A domb aljában vagyunk.



*Ulászló-emlék Várna határában.*

— Ülünk le, pihenünk!

A gépet előveszem. Összeállítom. Felmegyünk a dombra. Tetejében egyszerű köemlék, durván faragva. Magassága 2 méter, szélessége 120 cm. Rajta ez áll: „Ladislaus Varnensis.“ A cim alatt hosszasan bolgár nyelven ciryll betűkkel az emlékmű jelentősége van írva. Pent jobbról a magyar, balról a lengyel cimér, alul közepén a bolgár cimér.

A dombon állunk. Felsőhajtunk: 1444 november 10.

— Itt állott a hős Hunyadi János magyar, lengyel francia és oláh csapatokkal. Vele a fiatal, harcias, hadidicsőségre vágyó

I. Ulászló király. Szemben délről jöttek az áruló genuai kereskedők által titokban áthajózott török csapatok.

— Hunyadi János lángeszű taktikájával már-már győz Ázsia hordáin, mikor Ulászló a francia lovagok biztatására előretör. A török derékhad észreveszi a királyt. A janicsárok körülfogják. Hunyadi segítségére megy. Mire kimenthetne volna, a törökök levágták úgy őt, mint rossz tanácsadóit, a francia lovagokat.

— A király felkent fejét lándzsára tűzik a martalóccok. Diadallal hordozzák körül a csatatéren és kiáltozzák szüntelen: Igy bünteti meg az Isten a hitszegőket!

— A hadsereg demoralizálva volt. A csata elveszett. Hunyadi kevés számú hívével menekült. Az oláh vajda elfogja. Nem meri bántani. Csak jóval később enged szabadon.

Ez a nap története.

Barátom az emlékmű talpkövén pihen. Fáradtan, izzadtan hallgatja.

— Milyen nagy is volt hajdan a magyar? Csatázott a keleti tengernél, itt a Fekete-tenger partján! — sóhajt fel.

Ma, ha ezeréves hazáját látni akarja, megtagadják tőle azok, akiknek hazát adott, keblére ölelt és megvédett annyi bajtót, veszedelemtől.

A pillanat szent.

Lelkében ünnepel az emlék tövében a két magyar a régi dicsőség egyik őrhelyén. Távolság van hazájától, távolság az embe-  
rektől.

Hős szellő rohan át a síkon. Talán a hős Hunyadi János, a fiatal király lelke jár itt? Új harcra, diadalra vezetik a magyar hadakat? ...

Délután van. Indulunk Újra a tengeri földet járjuk. Irány a várna torony. Elérjük a nagy műutat. Megpihenünk az árok partján. Sokáig nézzük a halmot, melynek tetején alig látszik az emlékmű.

Szekerek jönnek Várnából. Falura mennek. Csinos, könnyű szekerek. Apró lovak húzzák. Oldala deszka. Be van festve. — Végső deszkája nagyon szép. Egy csokor virág, egy stilizált kígyó, vagy oroszlan van ráfestve. Ez a bolgár szekér. A török szekér farán félhold van rajzolva a csillaggal.

A szekerek után jön a cigány. Török szabású ruhában jár férfi és nő. A férfi a fez alá lapulevelet dug. Úgy látszik melege van. A férfi után egy bús számár ballag. Rajta a batyu. Tetejében ül egy kis fekete kutya. A számár után megy az aszszony és a rajkók török nadrágszoknyában. Tökmagot rágnak.

Elérjük a várost. Az első házra ez van írva: „Kresma.“

— Ezt a bolgár szót ismerem hazulról. Nézzünk be!

Az ajtó előtt egy juh hátulja van kiakasztva, farkán a bojt. Ez ajánlólevél a húsnak. Szegény ember szekere ül meg. Két tehén vonja. A járomszeg keresztlen galyból van. A szekér-kasa galyakból van dugdosva ép úgy, mint a nyírségi erdőben lakó szegény embereké. Török ül benne. Egy sanyarú kis görög:

dinnyét mutat. Cigarettafázik. A szekér hátuljában egy bivalyszarv-tok van. Ebben van a kése.

A szekér felé egy másik török szamarat terel. „Kus! kus!“ kiáltással nógatja és üti pogányul. Társak lehetnek.

Belépünk a korcsmába. A korcsmáros meglepődik. Törtülgeti a locát, asztalt. Olyan, mint nálunk egy közepes falusi korcsma. Nem rendesebb, se nem tisztább.

Jó bort és szódát ittunk áldomásul a mai kirándulásunk befejezésére.

Temetési menettel találkozunk. A koporsó fedelét elől egy ember hozta. Mögötte rongyos alakok templomi zászlókkal, lámpásokkal jönnek. Ezek mögött hat fiatal ember kézen hozza a testet. A nyitott koporsóban viaszsárga arccal fekszik egy eladó lány. Megborzadok a látványtól. A test mögött a gyászmenet vonul. Feketeruhás nők. Szájuk elé fehér zsebkendőt tartanak, sírnak. Köztük egy, leterített táiban a halottnak vitte az ételt. Leghátul üresen a kétfogatú gyászkoosi zárja be a menetet.

— Barátom, még ez sem megengedhető temetési módszer!

— Mennyi bacillust, fertőző miazmát terjeszthet e nyári melegben ez a holttest.

— A régi szokás rabságából nehéz az embereket kiszabadítani.

Mentünk dolgunkra tovább.



## A várnai strandon.

Barátom ma átesett a juh-hús keresztiségen. Elrettentették a juh-hústól és félt tőle nagyon. Ma evett és jönnek találta. Az éhség, a jóévtágy csinálta? — azt nem tudtam meg. De hogy jóévtágygal ette, azt láttam. Én is azt találtam, hogy az itteni juhoknak nincs meg az az erős juhszaga, mint nálunk a birkanál.

Megittuk a szokásos török feketét és kimentünk a tengerpartra.

A Fekete-tenger ábrázata kissé borús, de nem viharos. — A parton sokan vannak. Allanak, sétálnak, néznek. A török ember guggol és úgy nézi a tengert. Úgyesen guggol.

Tengeri halászok dolgoznak. Partra húznak. Megnézem a hálójukat. Éppen olyan, mint a tiszai nagyháló. Nem szélesebb. Valamivel hosszabb. Felső palái parafából vannak, alsó inán kis ólomgombok ülnek. Közepén nagy zsákja bővül, amit a Tiszán „szebesz“ néven ismernek. Csatpálcaja, húzókötele olyan, mint a tiszai hálóé. A halászok nyakukba vetett „hám“-mal húzzák. Ők is keveset fognak, mint a Tiszán.

A strand szép. Új, két éve építették. Sokan látogatják. Külön fürödnek a férfiak, külön a nők.

— No fürödjünk meg mi is! — indítványozom.

Bemegyünk. Pár levért fürdőjegyet, fürdőruhát, kabint kapunk, még a pénzünket és óránkat is megőrizte a pénztár.

A tengeri fürdő pompás. A víz kissé hideg. A hullámokon hánykódunk. A zenekar a hídon messze bemegy a tengerbe. — A fürdőzőknek és halaknak folyton muzsikál.

Alkonyatra hűvös szél támad. A tenger hullámozik. Kijövünk. A városi kertben leülünk. A katonazenekar már itt játszik. Csupa ismerős darabokat játszik a Csárdáskirálynőből, Marica grófnőből, Dollár királynőből. Egyszer csak egy gyors finálét játszik, csárdásba kezd: „Ha a kicsi szádát eskölolem!“

A nagy sokaság mindet megtapsolja. Mi örülünk. Magyar sikernek, a mi sikerünknek tartjuk.

A közönség nagyon előkelő. Csupa fürdővendég. A Balkán világ előkelő férfi és nőközönsége sétál itt. A jó hatást lerontja a sok kolduló cigány. Asszony vezeti kis gyermekeit. Piszkosak, rondák. Kérnek, kísérik, bosszantják a vendégeket.

Este van. Vacsoránkat egy bolgár vendéglőben fogyasztjuk el. Olyan nyári fűrdővendéglő ez. A bolgár étlapot olvasni se tudjuk, hiszen a kézírást nem ismerjük. Ugyis mindegy. Ha olvasni tudnánk, nem értjük, hogy az írásba foglalt étel milyen valóban.

A nagy dilemmából a véletlen ment ki bennünket. A másik asztalhoz disznóhúst visz a pincér. Rámutatunk. Ő rohan és hozzá.



*A várnai férfi-strand a Fekete-tengerben.*

Az étel nem jó, a bor se. A zene exotikus. Bulgár tamburások nemzeti viseletben nemzeti dalokat játszanak. Szép, bús melódikus dalok ezek. Minden rosszért bőven kárpótól a zene és a nóta.

Az öreg tamburás látja, hogy figyeljük. Felénk fordul. Égnek emeli szemét, bús nemzeti énekbe kezd. Hangja messze hallik az éjszakában. Hallgatják a nótát. Az öreg a pillanat hanem beszélgetnek. Hallgatják a nótát. Az öreg a pillanat hatása alatt áll. Éneklí tovább a hősi éneket. A kerítéshez nagy tömeg gyűl. Hallgatja áhitattal a dalnokot. Dűnyyögi utána halkán a nótát.

Az öreg elhallgat. Hatalmas taps a nóta bére. Az egyik asztalhoz intik. Bort iszik, borralalót kap. Mi is megajándékozuk a bolgár dalnokot.

Két magyar jön hozzánk. Tájékoztatnak a bolgár viszonyokról. Elmondják, hogy mikor kijöttek jólment a dolguk, de jött itt is az erős nemzeti fellendülés. Ma már mindent a maguk

emberével végeztetnek el. Az idegent nem szívesen látják, még kevésbé szívesen foglalkoztatják. Nem lehet keresni.

A föld olesó, de nem veszik, mert a terményt nehéz értékesíteni. A törökök nagyon szívesen eladnák, mert ki akarnak vándorolni, de nem kell. A ház sokkal többet ér.

Késő éjjel volt már. A három magyar kiitta borát. A tamburás álmosan valami irredenta dalt játszott, unottan énekelt hozzá.

Fizettünk és elindultunk a szűk, sötét utcákon hazafelé.





## Egy lovasnap a Duna partján.

Lomban sétálunk. Hunyadi János járt magyar vitézekkel itt. Most tiszta bulgár város. A hatalmas Duna nem fér ágyában. Olyan, mint a tenger. Erős karokat bocsát úgy a bolgár, mint az oláh föld felé. A bolgárok hatalmas töltéssel nyomják vissza az óriás vizet. Holt medreket csinálnak neki, mint Budapesten. A Duna nem haragszik. Méltóságteljesen hömpölyög a Fekete-tenger felé.

A gát tetején állunk. Jól belátunk a kikötőbe. Szép, nagy hajó úszik. A kikötőhídhöz farol. Alakja ismert a hazából.

— Fogd meg! — hangzik magyarul.

Feljutjuk fejünket. Most már érdekel a hajó. A hídon álló elkapja a zsinórt, kihúzza az óriás kötelet, az erős vasécvek fejébe akasztja. A hajó nyögve simul a hídhöz, a bulgár finánc nagyot nyújtózkodva feláll, a hajó felé indul. Megpillantjuk a nevét:

— Visegrád! — kiáltunk fel örömmel. — Ez M. F. T. R. hajó, magyar hajó.

Odasietünk és a kilépő hajóinas elbeszéli, hogy a bolgár partokon két magyar hajó látja el a szolgálatot.

Lassan melegsik az idő. A városnak ünnepi színe van. — A főteán diadalkapuk állanak. Mindeniket más testület állította fel. Az emberek ünnepi ruhában jönnek-mennek. Hírnökök sietnek. Jelentenek, aztán tovább sietnek.

Mi a főtéren álldogálunk. Ide jönnek legtöbben. Mellettünk a piac. Olyan, mint a magyar alföldi kisvárosban: lármás, rendetlen és poros. Rengeteg paprika, hagyma, tök, zöldsaszuly hever óriási garmadában. Veszik és fogy.

A gyülekezők megnéznék bennünket tetőtől-talpig. Meg is kerül egyik-másik kíváncsi. Mi korai szőlőt eszünk. Egyik alacsony, tömzsi ember szemben áll velünk. Hallgatózik és figyel. Mi a szép diadalkaput nézzük. Gyönyörködünk a tölgyfakoszorúknak, a száz és száz zászlóban.

— Mily szép is a nemzeti zászló!

— És minden nemzeté szép!

Beszélgetünk. A tömeg nő. Testületek jönnek. Fekete ruha, ünnepi fejfedő, fehér keztyű. Polgári testületek ezek.

Négyes sorban jönnek. Keményen lépnek, parancsra állnak meg.

— Kik ezek? — kérдем bolgárul egy mellettem álló férfitől.

— Ezek a veteránok!

— És mögöttük azok a fiatalok?

— Azok a bajtársak.

A tömzsi férfi elhívja félre a kérdeztettet. Néhány szót vált vele. Ránk néz. Megint beszélnek.

— Rólunk folyik a beszéd, — mondjuk egyszerre.

— És úgy volt. A tömzsi felénk jön, köszön.

— Kik az urak?! — kérdi tört németiséggel.

— Magyarok vagyunk!

— Szabad kérnem az igazolványukat?

Zsebünkbe nyúlunk, felmutatjuk útlevelünket. Udvariasan megnézi. Barátságosan megköszöni.

— Tehát magyarok? — Szép! — Távozni akar.

— Mondja uram, ön hivatalos személy?

— Detektív vagyok!

— Mondja, miféle parádé van itt?

— Emlékünnep a dunai átkelésre. Ma érkezik meg az új lovasezred a városba. Vele vonul át egy másik és ezt fogadja a város közönsége és a kerület.

— Szóval lovas-ünnep.

— Az. Nézze már jönnek a civil lovasok. Nemsokára itt lesznek a katonák is. Én megyek is.

Elmegy. A nép gyűl. Az utca ünnepi színt ölt. A vendéglős terít. Ebből neki is haszna lesz.

Szörnyű meleg van. Keleti idő szerint 12 óra.

— Otthon még 11 óra és milyen meleg van? — jegyzi meg útitársam s megtörli gyöngyöző homlokát.

Új csapat jön. Elöl a zenekar játszik. Keleti muzsika, de jó.

Az úton sorban áll kicsi, nagy, öreg, fiatal. Hírnök jön. — A sorfal kiegyenesedik. A rendezők mozognak, szaladgálnak, intézkednek. Katonatiszt érkezik. Lová fáradt és habos. Leszáll a városláza előtt. Jelentést tesz. Kis vártatva lóra ül és ahol jött, elnyargal.

A hivatalos urak testületileg, hivatalos méltósággal előre jönnek. A diadalkapunál megállnak.

Új futár. Mindenki kifelé néz a hosszú úton. Halk moraj hangzik. Mindenki feszeng. Pár perc mulva felhangzik:

— Hurráh! Hurráh! Hurráh!

Kendők lobognak, kalapok emelkednek a levegőbe. Felhangzik a bulgár nemzeti himnusz: a „Sumi Maritza!”

Mindenki leveszi kalapját. A bajtársak és a rendőrök vi-  
gyázzban állnak. Mély csend van. Hiszen a nemzet vágya, reménye, bánata beszél. A zene lelkesítő akkordja hangzik. — A katonazenekar játsza lóháton. A zenekar lovai méltóságteljesen lépnek. A kövér nagydobos jókat üt a nagydobra. A ló állja, pedig baloldalán lóg a dob.

A parancsnok eléri a diadalkaput. A zene bevégzi a himnuszot. A város polgármestere fennhangon üdvözli a lovasvezért, aki büszkén hallgatja a beszédet. Hangos hurráh háromszor. A vezér pár szóban megköszöni az üdvözlést s indul. A lovas zenekar egy indulóba kezd. Ujra elhallgat.

A vezér újra megáll. A veteránok ősz szakállú vezetője üdvözli. Tovább halad. A bajtársak riadó lelkesedéssel fogadják. A vezető harsányan köszönti a nemzet katonáját. Szemével az égre tekint, öklét az oláh part felé rázza. A nyelvet nem értjük, de annál jobban a beszédet. A hosszas beszédre a vezér válaszol. Ercecs, katonás hangja messze hallik. Lovát úgy fordítja, hogy félig hazájára néz, félig a bulgárok esküdt ellenségére, az oláhokra. Mutat mindkét felé.

— Most állandósítják a békét — jegyzi meg barátom.

A tábornok hosszan beszélt. A bajtársak sokszor félbeszakítják lelkesen a beszédet. Hol helyeselnék viharosan, hol hurráznak.

A tábornok nem megy egyelőre tovább. A lovas zenekar frontban helyezkedik. A tábornok szemben áll. Törzskara mögötte lovon. A futár tiszt visszanyargal.

— Mi történik? A századok, a szakaszok kivont karddal, végtáborn nyargalnak el a tábornok előtt. Mikor elérik, viharosan hurráznak.

A kivont kardokon büszkén táncol a keleti napsugár.

A lovak serénye csapzottan repül, a lófarkak messze lobognak. A nép menydörgő lelkesedése fogadja és kíséri a lovasokat. A fiatal katonák, a bolgár nép fiai, nekinyúlva ülik a lovat. Lelekesedés, diadal az egész úton.

Nincsen vége, nincsen hossza. Új csapatok jönnek. Ujra dörög a hurráh. A nép győzelemittas. Mintha a hun-bolgár-magyar nép kora jönné vissza. Az az idő, mikor a turáni nép végig nyargalt Európán.

Kívül a városon nagy porfelleg száll fel.

— Im, ott mennek! — szól barátom.

— Itt meg jönnek! — mutatok a Duna gátjára.

Erős ügetésben, mintha a földből teremnének elő, jönnek újra és újra elő, hogy tisztelgjenek a vezérnek, lelkesítsék a népet. Alattuk dobog a föld, porzik az út. Ló, lovas büszke, mert e nap dicsőséges. Örömdüvözlésük áthallik a Dunán. Az oláh parton, a fűzesek előtt kíváncsi emberek jelennek meg. Egyre és egyre többen gyűlnek. Néznek át és beszélgetnek egymás közt. Nem halljuk, hogy mit, de gondoljuk.

Két óra elmúlt. A katonaság elvonult. A testületek elmentek. A város ünnepi képe még megmaradt.

Szép volt a nap, ünnepi volt a látvány.

A turáni nép csak lovon nagy és dicsőséges!



## **Éjben és szélben a Fekete-tengeren.**

Hajónk, a Cár Ferdinánd egész nap rakodott. Száz munkás rakta a rengeteg lisztet Belgium számára. A hajó nyelte a rengeteg rakományt. A másik végén ömlesztett búzát eresztettek bele. Ez is Belgiumnak megy.

Délben ötven bivalyt vernek a kikötőbe. Öreg bivalyok. Erősek, csunyak, vad nézésűek. Egyik-másik hamis lehet, mert jókora gomb van csavarva a szarvára. Egész nap állnak. Várnak. Délután nyugtalanok. Éhesek. Mozognak és bögnék. Végre rájuk kerül a sor. A hajó oldalán ajtó nyílik. Hosszú deszka sikátort dugnak ki rajta. Nagyhangú hajesárok megmozdítják a bivalycsordát. Ütik-verik őket. A jóság bömbölve megy a deszkasikátor felé. Fel tőle. Visszafordul. A hajesárok izzadnak. Ütik-verik a bivalyokat.

A csatorna lassan telik. Keserves munka. Lassan halad. Egyik öreg bivalyt felütig előre vernek. Keresztbefordul. Nem megy tovább. Nem ereszti az utána jövőt előre. A fiatal hajesár felugrik a deszka tetejére. Veri, szurkálja a vén bivalyt. Nem használ. A bivaly vissza fordul. Orrát a másik hasa alá dugja. Így keres védelmet a verések ellen. Hiába. Nincs menekvés. — A hajóslegény hosszú kötelet vet előre. A bivalyt megkötik. A gözdaru húzza befelé. A többi verik utána.

Végre bent van a bivalycsorda. Elhelyezik őket a III. szemlyosztályon. Ember, bivaly együtt van.

Új berakás. Ötven tinót vernek a sikátor felé. Ez is nehezen megy. Itt nincs baj, mert egy se okosabb, mint a másik. Nagy kiabálással, irgalmatlanul verik. Lassan folyik a marha a hajóra.

— Ez is a III. osztályra jön? — kérdem a rakodást vezető hajóosztálytól.

— Igen! — néz rám. — Önnek is III. osztályú jegye van?

— Az bizony.

— Az elég baj.

— Keressünk jobb tanyát — mondom útitársamnak.

Az állatsereglet nem teljes. Még harminc juhot szállásolnak be.

— Ezek hozzák a kullancsot! — kiáltom.

A juhok ijedten jönnek a III. osztályra. Ember és állat közt szerényen meghúzódnak. Kiszorítják az utasokat.

Néhány költöző család ócska butorait emeli fel a hatalmas bűgő gőzdaru. Most még préselt szénát emelnek be az állatok részére. A parancsnoki híd mögött felhalmozzák. Most tíz hatalmas ketreret emel fel kettesével a daru. Baromfival van tele. Konstantinápolyba viszik.

A hajó mélyszavú kürtje megszólal. Az utasok sietnek fel fele az ingatag lépcsőn. A berakás még egyre tart. A jöszágot lázasan rendezik a hajón. Kötözgetik. A sok jöszág nem tér a III. osztályon. Az utasok menekülnek a villogó szemű bivalyok elől. A szelídebbeket felvezetik a II. osztályra.

— No lásd pajtás, ha II. osztályú jegyet váltottunk volna, ugyanott lettünk volna! — nyugtatom meg útitársamat.

Ó nagyon savanyú ábrázatot vág. Nem szereti az útitársakat.

A hajó másodikat bögi. Ember, állat megrémül az erős hangtól. A kakasok csodálkoznak ijedtükben.

A berakás megcsendesül. Egy-két elkésett podgyász jön még be. A rendőrök többé senkit sem eresztenek ki a hajóról. Csak a kapitány beszélget fiatal feleségével és kis gyermekével. Megkapó a bucsu. A kapitány ölébe veszi kis fiát. Hurcolja, csókolgatja. Felesége izgatott. Könnyez. A kemény hajós megcsókolja. Nehéz a válás. Nem csoda. Húsz napig lesz a férj a szeszélyes tengeren.

A vitorlás matróz csenget. A hajó harmadikat üvölti. A kapitány forrón megöleli nejét. Hol fiát, hol nejét csókolgatja. Leteszi a fiát. Indul a lépcső felé. Felesége eltakarja arcát. Sir. A kapitány visszaszalad hozzá. Néhány bucsúsót mond. Le-csókolja könnyeit. Gyors léptekkel a hajó lépcsőjén terem. Szalad felfelé.

Pélúton megáll. Visszanéz. Kis fia kezét nyújtja felé. Visszaszalad. Összeszókolja az ártatlan gyermeket. Könnyező nejének arcát, kezét csókolja meg. Gyorsan felszalad a hajóra. A hajóinasok felhúzzák a lépcsőt. A kapitány izgatottan rohan fel a parancsnoki hidra. Indulásra állítja a jelzőcsengőt. A szócsőbe kiált:

— Napred! (Előre!)

A hatalmas hajó szuszog. A csavar megindul. Az óriási test mozdul. A kötelek tágulnak.

— Lásd, barátom, — a hajósnak nem szabad megnősülni. Miesoda fájdalom van most a két szívben. És ez nem enyhül 20 napig. Visszatér. Aztán újra kezdődik. Menni kell!

— A kötelesség parancsol! A szívnek hallgatni kell!

A kikötőmunkások a nagy vastókéek fejéből kihúzzák az óriás kötelet. Bedobják a tengerbe. A gőzdaruk süvöltve csavarják fel. A nagy hajó méltóságosan úszik a hamuszín tengeren.

Kendők lobognak a parton. A kapitány neje arcát eltakarja. Meghajlik a nagy fájdalom alatt. Férje a magas híd

ról fehér tengerérszapkáját lobogtatja felé. A jelzőcsengőt gyorsra állítja. A hajó menete gyorsul. Felesége néhányadmágával előre rohan a parton utána. Felrohan a hullámtörőre. Már a világitótoronynál van. Integet. Kiált.

A hullám zúgása elnyeli a búcsúsót. A kendők nem látnak a sötétségben. A tengeren vagyunk.

A hajó újra tülköl. Kísértetiesen hangzik az éjszakában. Vijjongó sirályok röpködnek előtte. A bivalyok nyekeregnek.

Az idő jó. A hárcm napi nagy szél után még kissé mozog az óriási tömegű víz. A hajó nem érzi. Szele, fodorítja a hullámokat. Mi nézzük a bennünket hűségesen követő kopár partokat.

Félórai út. Kierünk az öbölből. A partok elmaradnak. A kajla szarvú hold fogad a nyílt tengeren.

Az idő hűvös. A hűvös szél bekergeti az utasokat. A III. osztály utasai lefeküsznek. A marhák közt pihennek. Bűz, piszok mindenütt.

A bivalyok nem szeretik az utat. Rángatják kötelüket. Egy pár elszabadul. Az utasok közé megy. Van nagy riadalom. Bosszankodnak. A hajósárok rendet csinálnak. Enni adnak a bivalyoknak.

Az angol botanikus távol van a néptől. I. osztályon utazik Teheti, jó pénze van. Mi ketten és pár német diák turista felmegyünk hozzájuk. Ketten vannak feleségestől. Hátha unják a magányt. Az angol már unja ezt is, kabinjába megy aludni. Mi még nézzük a tengert. A reflektor néha a messzeségbe világít. Víz és víz mindenütt.

A két német diák is megunja a tengert és az eget. El húzódnak aludni.

Csak mi ketten maradtunk ébren. Bámuljuk a sötétséget. Figyeljük a víz csobogását. Letekintünk a gépházba. A hajó szíve zihál. Óriási hareok nyújtózkodnak.

Jött az éjfél. Hideg tengeri levegő kellemetlen. Vackot keresünk. Barátom a lócán végig nyul. Betakarózik egészen. Jé éjt köszön nekem. Aludni tér. En is fészket keresek. A lócát keménynek találom. A takaró vékony. Felmászok a parancsnok híd mögé. Rengeteg szénakoccka van. Kettő közé búvok, a szél nem ér. A kemény felől jön rám a meleg. Hamar elalszom, a jó helyen.

Hajnallik. A kakasok éles hangon énekelnek. Egyik túl rioklja a másikat. Nagy hangzavar van. Nem alszom tovább.

A Nap is felkél. Az ég alján fellegekből búvik elő, mint otthon. Kijövök a széna közül. Lerázom magamról a murvát. Hirtelen lentermek barátom fekvő helyénél. Hideg szél fú. Barátom forgolódik kemény fekhelyén. Szólok hozzá. Félbred. Előveszi a hazai pálinkát és megkínálom előbb ötet, aztán magamat. Nagyon jól esett a hidegben ez a kis pálinka!

A felkelő nap sugarai Burgász kikötőjébe kísérték be a hajót. Kikötöttünk. Engedélyt kértünk. Utlevelink hátrahagyásával kiléptünk a partra.

Hajónk egész nap rakodott. Lisztet Belgiumnak. Marhát Görögországnak. Mi kimentünk a városba. Egy kútnál megmosakodtunk. Bementünk egy kávéházba és türekdzse káfé ittunk. Egyik kapu alatt fonatost sütittek. Bekaptunk három-nárom darabot. Elűtötte éhségünket.

Az új vásárcsarnok megragadta figyelmünket. Csak húst árultak. Juhhús volt bőven. Kővér farkú juh. Hátsó combtőven nagy faggyutömegek lógtak. Megbámultuk. Egyiknek másíknak a farka végén ott lógott a bojt. Ajánlás volt a mézsáros részéről.

— Lásd, barátom, ez egy ősi szokás — mutatom. — Mikor Debrecenbe behozták az erősen juhszagú birkát, a debreceniel nem szívesen vették. A juhúsosok aztán, hogy bebizonyítsák, hogy a jobb ízű magyar juhhúst árulják, a farka végéről nem nyúzták le a bőrt. A gazdasszonynak megmutatták, hogy a hús magyar juhhús.

— No, én egyiket sem szeretem! — mondja barátom.

— Itt pedig meg kell szoknod. Ezentúl egyetlen hús a juhhús.

Délben bolgár eledelt, patlidzsánt ettünk. Töltött töfkéle ez. Édes is, savanyú is. En a juhhúsnál maradtam. Bolgár türemöst ittunk rá, hogy szájunkban maradjon az íze a bornemisszekeleten is.

Este haragosan ment le a Nap. Mi a hajóról néztük. Erős szél, nagy borulat mindenfelé. Többen fogadtak, hogy mire a jól védett kikötőből kijutunk, nagy vihar támad meg bennünket. Erősen villámlott.

A hajó este elindult. Az eső levonult. A szele erősen borzolja a tenger haját. A hajó nehezen ment. Hajbókól előre. A gép erősen dolgozik. A hullámok csattognak a hajó vastestén. Az utasok nézik-nézik. A bivalyok is kellő komolysággal figyelik a háborgó nagy vizet. Nyekeregnek. Unják magukat. Egymást döfölik. Dolgozik a bot és a jó vastag hajókötél.

A hajó szegény utasai lehúzódnak a hajó aljába. Kovácsolt vasrács ágyon leheverednek. A tenger ringatja őket.

A hajó fordul. A szél oldalba kapja. A gyors hullámok most már oldalt is mozzgatják.

Olyan furesán érezzük e libegést. Elszektam a ringatástól. Barátom tengeri betegségre gondol. Megnyugtatom. Kabátjába fülig beburkolva nézi a felséges eget, a nyugtalan sötét tengert. A várnai világító torony több száz kilométer távoból, mint gyenge mécs pislog.

A szél élénkül. A hullámok nőnek. Végig suhintják hajónkat. Reng szépen. Megpróbálók a szénnél pihenni. A fekhely jó, de aludni nem tudok. Nézem az előbukkanó Holdat. A kakasok hársányan hirdetik, hogy éjfél elmúlt. Elalszom.

Jól aludtam. Gyengén virradt. Barátom szalad hozzám:

— Itt a Boszporus!

Felugrok. Két világító torony távoli fénye integet. Erdek-lődünk. Az egyik Europa végső pontján, a másik Ázsia kezdő pontján áll. A kettőt 3—4 kilométer tenger választja el.

Rendbeszedem ruhám. Lemegyek az I. osztályra. Két bivaly sétál. Az éjszaka szabadultak el. Néznek minket, mi nézzük őket. Nem háborgatjuk. Hátha hamisak.

Utat nézünk a kiterésére.

A kabin ablaka nyílik. A bivaly figyel. Ragyogó fekete orrát bedugja az ablakon. Éles sikoly. Az asszony megijed. Hangos kiabálás. A férfi védi. A bivaly a tenger felé fordítja ábrázatát. A hajcsárok sietnek. Elterelik a két szőkevényt. Ki jön a két dühös ember. Az asszony is az ember is kiabál. Haragszanak, kezükkel magyaráznak. Nem értik őket.

Az angolok voltak. Soká dühöngenek. Sokan nézik őket. Senki sem érti.

A hajó lassan eléri a két lámpát. A két part itt összehátrítja a Fekete-tengert. A tengerszoros ötven kilométer hosszú. Konstantinápolyig vezet. Neve Boszporus, fekvése nagyszerű. Évezredek kulturájára változott mindkét parton.

Az európai part gazdagabb. Kis falvak egész sora szinte szakadatlanul húzódik a török fővárosig. Az ázsiai part szegényebb, de ép oly regényes, mint amaz.

Hajónk óvatosan fordul a szorosba. A vitorlás halászbárkák némán üdvözlik. A kelő Nap bőségesen szórja áldását a gyönyörű tengervízre. A víz tiszta. Itt már nem háborog.

Hatalmas sziklák ülnek a tengerbe. Előörsök. A bejáratot őrzik. Halászbárkák táncolnak a sziklák körül. Mi messzire elkerüljük a veszélyes szírteket.

Hajónk lassú menetben halad. Sziklás part kíséri. Itt egy bizanci, ot egy római váromm maradáka. Itt a szultánok parti erődítése vagy márvány palotája. Szép kies öblök egymás mellett. Az egyiket „magyar öböl”-nek hívják.

A Therápia kies fürdői mellé már pompás palotákat építettek az európai és az amerikai pénzesemberek. A gazdaság árad minden házról.

Jenikói és Büjükdere jön most. Szép öblök az európai parton. A száműzött II. Rákóczy Ferenc beh sokat megpihent itt? Méltán. Szép vidéken a követségek nyaralói emelkednek.

Ruméli Hisszár, az egyiptomi khedive egykori várkastélyával megkapja még a megkapja még a legmerészebb képzeletét is. A vár hatalmas fala merészen mászik fel a sziklára. Festői kép.

Kis hajó sipol. Hajónk megcsendesedik. A motoros körbe fut. A félholdas zászló leng rajta. A hajó megáll. Vasmacsáját leereszti. Egy hajóselegény a lépcsőt ereszti le. A török fináncok felmásznak a lépcsőn. Vizsgálják a hajót. Az áruaktárakat lepecsételik. A hajósok kabinjait átkutatják. Tiltott árút, főképen dohányt keresnek. Bennünket nem vizsgálnak. Ugyis ináncokékre jutunk ha kiszállunk.

Egy órát vesztegeltünk. A fináncok elmentek. A hajó felhuzva vasmacsakáját: indul.

A szoros egy kilométerre szorúl össze. Olyan széles mint a Duna. Ragyog a tenger a reggeli napon. Jókedvű delfinek ugrálnak, cicáznak, bukfenecznek a vizen. Nem is sejtik a gyönyörben fürdők, hogy pár óra múlva a Galata hidnál árulják feldarabolat testüket.

A hajó fordul. Feltűnik Szkutari, Kontantinápoly ázsiai része. Hosszú paloták ablakai ragyognak. Az európai parton a szultánok márványpalotái gyönyörködtetnek.

A távoli fényben az Aja Szófia mecsetet mutatja meg a franciául beszélő hajóstiszt. Minden figyelem felé fordul. A házak özöne, a mecsetek sokasága megkapó látvány. A szorosan temérdek hajó áll. Jön, megy. Impozáns panoráma.

Hajónk tülköl. A kis hajók utat nyitnak neki. A hajó megáll a víz közepén. A török rendőrség feljön. Az útlevelet átvizsgálja. Lisztát vezetnek. Mindenkinek felírják nevét, foglalkozását, utazási célját és azt, hogy melyik szállodában fog megszállni. Mi hirtelen a Baadekerből néztünk ki egyet.

— Ön török származású? — mondja a rendőr nekem.

— Nem. Én magyar vagyok!

— De akkor a szülei voltak török származásuak.

— Azok sem.

— Már pedig az Ön kerek feje, telt arca, no meg a neve is a törökhöz hasonlít.

Most jöttem tudatára annak, hogy török vagyok.

Az útlevélvizsgálaton átestünk. Mindenki azon igyekszik, hogy miképen jusson mielőbb partra.

A hajó környékét a csónakok sokasága lepi el. A török csónakos (kajikdzsi) úgy csap az utasra, mint a héja. Nem szabad nekik a hajóra jönni. A csónakból kiabálnak fel. Veszekednek, lármáznak. Két kezüket nyújtják és úgy hívják az utasokat.

Megkérdezzük a hajósokat, hogy jutunk a víz közepéről partra. Kijelentik, hogy a hajó nem áll a kikötőhöz, hanem ez a lármás népség fogja partra vinni fejenkint egy török fontért.

A part alig 100 méter távol és ezért egy font jár. Felháborodunk. Amde, mit tehetünk. A hajón nem maradhatunk.

— Ez rablás! — mondta minden utas a maga nyelvén.

Lassan mégis mentek a lépcsőn lefelé. Mi is leérünk az alsó fokra. Hűs kéz is nyul felénk. Egymást ütik, verik, taszigálják. Végre négy kéz megkap. Úgy a csónakba emel, hogy repültem. Utánnam társamat repítették a nagyszájú csónakosok. Elég volt a csónakosoknak. Két evezőjét a tenger vizébe mártotta és elvitt a hajótól. Ott állunk a vizen újra, várunk. A fő vállalkozó jön. Tartja a markát.

— Bir Lira! (Egy török font.)

Én átnyújtom neki az egy lirát. Barátom észre se veszi a főembert. A vén zsvány megfogja kabátját és rászól:

— Bir Lira, effendim! (Egy lirát, uram!)

Ő is átadja a lirát. A főember ment a másik csónakhoz. Szedi a fuvardíjat. Minket csónakosunk visz lassan a mólo felé. Kilépnünk. Ő segít rajtunk.

A hordár karjába dobott. Ezek szintén nagyszámmal vártak reánk. Kettőnkön négyen veszték össze. A veszekedők között egy kis fürge török fiú bujt el. Felveszi kofferünket és szalad vele.

— Hee varda! varda! — kiabálunk a fiú után. Ő szalad. Mi utánna. A vámház előtt utolérjük. Megfogjuk. Megáll.

— Kacsa?! (Mennyi?) — kérjük tőle.

— Iki lira! (két font.)

Elvesszük. A fiú nem ereszti. Alkuszunk. Végre egy lirában állapotunk meg. Ezért haza is hozza a fattyú lakásunkra. A vámvizsgálat gyorsan ment.

— Turiszt! — kiáltunk.

Kinyitják a koffert, hátizsakot. Megtapogatták. Engedtek tovább.

A fiú viszi. Izzad is, de nem szól. Felmegyünk a Peraba. Hotelt nézünk. Nem kerestünk soká. Az egyszerű „Hotel Gran Bretagne”-be beszállásoltuk magunkat.

A fiú felhossa a koffert. Megkapja az egy lirát. All tovább. Kevesell. Nem adunk többet. Kér töröktől. Nem értjük. Jön a szállodás. Felkérjük, hogy a fiút tolmácsolja. Ő iz azt mondja. hogy a fiú kicsinyli a díjat. Megmondjuk, ennyiért vállalta. A fiú osztozik a szállodással. Összekapnak. A szállodás csattanós pofont ad neki. Ki volt fizetve... A fiú elballagott...

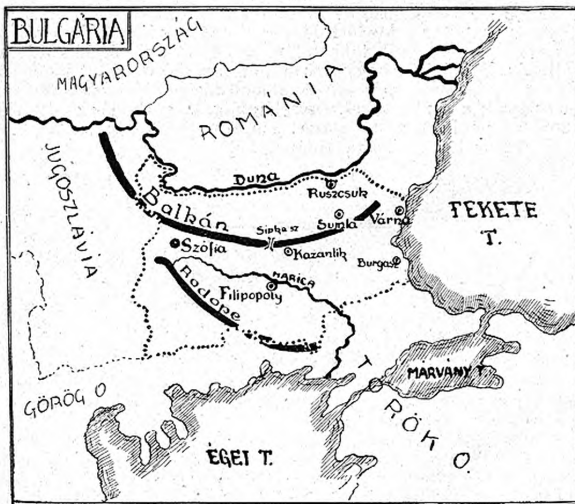
Megérkeztünk Konstantinápolyba.

## A mai Bulgária.

A mai Bulgária a Balkán-hegység két oldalán terül el. Északon a Dunára támaszkodik, déli határa a Rhodope-hegység gerince. Mai területe 104.000 □ km., lakóinak száma 5 millió.

Bulgária földjét három részre osztjuk:

1. A bolgár halomvidék, mely a Duna és Balkán-hegység között terül el. A Dunára kissé meredeken lejtő hullámos vidék, melynek alapanyaga mészkő, nagy vastagságban takarja lösz. Folyóvízei a lösztalajban mélyen bevágódnak. E



Bulgária térképe.

dombos vidék éghajlata kontinentális: vagyis nyáron nagyon meleg, télen nagyon hideg. Kevés csapadékát a lösz felszín hamar elnyeli. A település ezért inkább a folyó völgyekben van. A dombok közt kisebb földmívelés, jobbra állattenyésztés folyik. Búzát, tengerit termel a földmívelő, juhot, marhát, kecskét legeltet a pásztor. E vidéken legnagyobb városai a Duna mentén vannak: Vidin, Lom, Ruscsuk. Ezekhez tartozik a tengerparton Várna.

2. Balkán hegység keletről nyugatra húzódó lánchegység. Csak egyetlen átjárója van a Sipka-szoros. Északi részén nagy kiterjedésű bükk és fenyőerdők fedik, déli részén sok kopár terület van, melyet az erdőirtásnak tulajdoníthatunk. Amde a déli oldal széltől, hidegtől védett és a hegy lábánál van Európa legkellemesebb vidéke. Az enyhe éghajlat szőlőt, gesztenyét, rózsat, gyapotot bőven nevel.

3. A Balkánhegységtől délre a Marica gyönyörű és felette gazdag völgye. Tökéletesen zárt völgy, mert délre a Rhodope-hegység zárja el a tengertől. Talaja vízi lerakodású iszap és szél letakarodási lösz. Amde a hegycsúcsok elzárják a tengeri csapadéktól, hogy esője nagyon kevés, ennél fogva öntöző kertészettel lehet a művelést biztosítani. Ez a száraz vidék neveli a kitünő bolgár kertészeket. Az öntöző kultúrával rizst, zöldséget, gyapotot termelnek. Híres a gesztenye és dió termelése is. E termelés központja Plovdiv 90,000 lakossal. Egyes lakosságával a Konstantinápolyba vivő út mentén fekszik.

A bolgár nép története ép oly zaklatot, mint a vele rokon magyar nemzeté. A magyaroknál előbb bejöttek Európába. A görögök szelemi és politikai uralma alá kerültek és elszávoztak. A XIV. században az előretörő török hatalom alá kerültek. Ötszáz évi török uralomtól a berlini kongresszus szabadtotta meg őket. Bulgária 1885-ben egyesült Kelet-Ruméliával és fejedelmük 1908-ban királynak nevezte magát. 1912-ben a balkán háborúban szövetségesei és a hátbatámadó oláhok megfoszták az öt jogosan megillető területektől, de így is kiterjesztette határait az Egei tengerig. A világháborúban oldalunk mellett harcolt, a ráerőszakolt béke megosztotta az Egei tengertől. A népszövetség kijáratot biztosított neki az Egei tengerre, de még tényleg nem adta át.

Bulgária lakosságának 81%-a bolgár. Ezért nyelvileg egységes államnak nevezhető. A bolgár a Balkán legszorgalmasabb, a legbecsületesebb és legkulturáltabb népe. Nagyra van hivatva a jövőben. Még fél millió török, 57,000 oláh, 42,000 görög, 98,000 cigány és 43,000 zsidó lakik benne. A lakosság vallása túlnyomórészt (85%) görög keleti. Sok a mohamedán (14%), aztán jön zsidó, aztán a római katolikus, örmény. Földműves állam. A lakosság 90%-a foglalkozik földműveléssel, tehát agrár állam. Földje kevésbé termékeny. Sok a legelő, rét. Itt juhot, kecskét, marhát tenyésztnek. Főterménye a dohány, aztán a

kukorica, bab, rizs, búza. Sok tojást, selyemgubót, rózsaoaját, bőrt, dohányt, szőlőt kivisz.

Fővárosa Szófia (200,000 l.) szépen fejlődő, csinos főváros az állattenyésztés központján, a nagy keleti vasút mentén. Nagyobb városok Plovdiv, a második főváros dohány, selyemgubó, rizs kiviteléről. Várna (70,000 l.) forgalmas tengeri kikötő.

Bulgária hazánkkal közvetlen összeköttetést tart fenn a Dunán. A derék bolgárok nagy rokonérzéssel viseltetik a magyar nemzet iránt. Tőlünk szerzik be a gép, elsősorban a mezőgazdasági gép szükségletüket.



## Tartalom.

	Lap
Előszó —————	3
A megáradt Dunán Bulgária felé —————	4
Bulgár földön —————	13
Magyar—bolgár barátkozás a hegyoldalon —————	18
Egy bolgár—török faluban —————	25
Török és bolgár nyomtatás —————	28
A török gazda házatája —————	31
A bolgár falusi gazda udvara —————	36
Családi hagyományok a bolgároknál —————	41
Mire tanít a madarai lovas? —————	50
A bolgár—magyar hősi történet nyomán —————	53
Az ősjuhászat a szófiai medencében —————	65
A kis halász az Iszkeren —————	70
Óh, az az átkozott vizum! —————	75
A szép Marica völgyében —————	77
Revíziós tüntetés Bulgáriában —————	86
A rózsák völgyében —————	91
A szép Várna felé —————	102
A várnai csatéren —————	104
A várnai strandon —————	109
Egy lovasnap a Duna partján —————	112
Éjben és szélben a Fekete-tengeren —————	115
A mai Bulgária —————	122

